

REIAL ACADEMIA CATALANA DE BELLES ARTS
DE SANT JORDI

BARCELONA: ART, CREATIVITAT I URBANISME

Discurs d'ingrés de l'Acadèmic Electe

EXCM. SR. JOSEP M.^a DE PORCIOLES I COLOMER

Llegit a la sala d'Actes de l'Acadèmia

el dia 22 de maig de 1985

Discurs de contestació del President

EXCM. SR. FREDERIC MARÈS

BARCELONA

1985

REIAL ACADEMIA CATALANA DE BELLES ARTS
DE SANT JORDI

BARCELONA: ART, CREATIVITAT I URBANISME

Discurs d'ingrés de l'Acadèmic Electe

EXCM. SR. JOSEP M.^a DE PORCIOLES I COLOMER

Llegit a la sala d'Actes de l'Acadèmia

el dia 22 de maig de 1985

Discurs de contestació del President

EXCM. SR. FREDERIC MARÈS

BARCELONA

1985

ÍNDIX

I	LES ACADEMIES: ART, HOME I HONOR	5
II	LA CREATIVITAT I L'ART	17
III	L'ART, DIMENSIÓ ESPIRITUAL DELS POBLES	25
IV	BARCELONA, ART I ESPERIT DE CATALUNYA	35
V	L'ART, BARCELONA I LES ENTITATS PÚBLIQUES	51
VI	BARCELONA, PRESENCIA DEL TEMPS. Museus i excavacions	65
VII	ART I URBANISME	83
VIII	ART I FUTUR DE LA CIUTAT	93
	DISCURS DE CONTESTACIÓ DEL PRESIDENT SR. FREDERIC MARÈS	105

I

LES ACADEMIES: ART, HOME I HONOR

Deferent honor m'atorgueu amb la vostra atenta recepció en aquesta insigne i volguda Casa, presència de tants valors espirituals d'aquesta terra. En contínua vocació i gloriosa tasca, heu sabut recollir les més altes manifestacions en què s'han fos tradició i renovació en permanent afany al servei de l'art i de Catalunya.

Al vostre honor, que enorgulleix i obliga alhora, solament puc correspondre amb el meu agraïment. Deia Fray Luís de Granada que com més gràciós és el benefici, més obliga l'home. És amb aquest vincle d'esforç i de fidelitat que entro en aquesta Institució.

Com ens recorda l'Eclesiatès, la fidelitat no és submissió, sinó fusió espiritual. La gratitud no és allò que donem de més; és obligació cívica, exigència bilateral que el dret regula en l'acurada valoració de les obligacions morals. Deute de l'esperit, no es cancel·la amb un mot, ni en un moment. Si públic és l'honor, públic ha de ser el meu reconeixement.

Per aquests sillons han desfilat homes il·lustres, de totes les tendències, preclars en el saber, eminents per la seva vocació i de lloable patriotisme. A aquest cenacle em permeteu avui l'entrada, i ho estimo, tant pel que té de deferència personal, com pel que implica de participació activa en la vostra tasca col·lectiva.

Amb singular voluntat de servei heu animat l'art i heu posat fe en l'home, dipositarí perpeïu de l'obra de la creació. Una vegada més heu destacat allò més important de l'esser humà, que no és la lluita amb el seu món exterior, sinó la fidelitat a ell mateix, a la seva vocació.

Ho heu fet en estimulant visió, en hores dures i contradictòries, en les més diverses circumstàncies, les quals, un cop més ho heu confirmat, tot i que limiten, no condicionen. "Astra inclinat, non trabunt". Heu fet d'aquesta Casa redós de pau i platja d'arribada en què totes les inquietuds han arrelat i s'hi han obert a una nova florida. Fidels a un alt disseny, heu deixat més enllà de la porta el que no era essència de l'art ni camí de diàleg.

Agermanats home, art i cultura, en permanent inquietud, heu integrat l'ahir en un constant avui, on s'entreveu el futur en una motivadora línia de valors, on la unitat i la continuïtat s'hi afermen, les pàtries s'hi renoven i l'esperança hi reneix per damunt d'enyorances passades.

D'aquesta Acadèmia, n'heu fet centre viu, permanent reliquiari en què la terra s'afirma en cabdals manifestacions. Més enllà dels fets contingents, heu obert l'ànima a la llum. Tan sols amb ella s'avança. En la il·luminació renovada de cada dia creix la vida. No es pot amagar la ciutat que corona la muntanya ni, com sentència l'Evangeli, encendre inútilment la llumenera per apagar-la després. Us heu estimat més caminar que no pas deturar-vos, com deia Cervantes. Els ostracismes no menen a gran cosa.

És sempre dolorós perdre l'ampla via, però més trist és, encara, deixar de fer camí, tot i que les dreceres siguin difícils i costerudes: si ens demanen nous esforços, l'esperit s'hi aboca amb nova volada.

El meu ingrés en aquesta Acadèmia s'esdevé en un moment important de la nostra vida col·lectiva, un moment en què el país té el deler d'avançar i de retrobar-se en pau. Cada generació ha cregut, certament, el mateix. És, en gran part, l'inevitable pressió que el temps exerceix sobre nosaltres. Malgrat tot, una sèrie de fets històrics ens posa en la necessitat de superar velles discòrdies i antítesis que, amb excessiva freqüència, han afectat la vida d'Espanya, d'una manera especial en els decurs dels darrers dos segles. Cercar la pau i el diàleg és una noble empresa. La integració i la concòrdia són consignes d'amistat, valuoses sempre, i aquesta Acadèmia les ha divulgades. És en elles que els pobles es retroben, hi prenen alè i deixen petja en la història. La pau és obra de la justícia —opus justitiae pax—, i la justícia és concòrdia. És el valor immutable que té l'amor, que si en Sant Joan fou lliurament fervorós, en Sant Pau trobà el seu més alt verb.

Per damunt de les violències i de les indiferències, cal reduir, com assenyala Ortega, la raó pura a la raó vital. Massa sovint ens hem perdut pel camí en greus i innecessàries intransigències que han estat la causa de tota mena de perturbacions inútils.

Una vella i llarga història presideix la vida de les Acadèmies. Ara podríem dir aquella clàssica expressió: dos mil anys us contemplen. En el cel lluminós i ple d'evocacions de la Grècia clàssica, en aquells moments en què el pensament de la nostra civilització prenia forma i s'anava moldejant la nostra cultura, sorgirien les primeres Acadèmies, sota el guiatge d'homes immortals plens de vigència encara, des de Plató fins a Antíoc.

I quan entra en crisi l'Imperi Romà i s'albira l'Edat Mitjana, les Acadèmies continuen essent missió fecunda i prolongat missatge. Amb Carlemany, se significa l'Escola Palatina. Més endavant fou a Tolosa, gràcies a la clemència d'Isaura, on els Jocs Florals havien d'adquirir forma amb els "Mantenedors de la Gaia Ciència", que Joan I implantà aquí i que la Renaixença havia de consagrar entre la joia i la unanimitat del poble.

El Renaixement italià donà a les Acadèmies nova volada i sàvia estructuració jurídica, un model que més tard seguiren França, Anglaterra, i, poste-

riorment, nosaltres. En totes elles s'ha reflectit amb valors universals el sentit nacional de cada poble.

Cap atribució de poder no ha estat assignada a les Acadèmies. La seva única arma és espiritual: la seva vocació s'ha mantingut continuadament a través de les més oposades circumstàncies, en presència d'unanimitats, amb tot el valor que tenen les coses de l'esperit.

Cada una de les nostres Acadèmies ha tingut una noble i específica missió: en el cas castellà, la de la Llengua, amb el seu poderós "fija, limpia y da esplendor"; les de Dret, que s'han endinsat en l'esperit del nostre poble i hi han trobat l'essència i l'expressió del nostre ordenament jurídic, i les d'Art, vosaltres ho sabeu molt bé, que han estat un mitjà important per a l'exultació de les qualitats artístiques en què la creativitat de l'home aplega la bellesa amb la bondat i amb la veritat, en una inseparable trilogia de valors. Quelcom semblant podríem dir-ne, amb tota raó, de les altres Acadèmies, cada una d'elles amb el seu propi fi i amb una específica vocació.

Alguns hi han trobat a faltar una més àmplia representació. La pluralitat i la varietat de criteris enriqueix el pensament, però, alhora, cada una de les manifestacions de la cultura necessita de la seva pròpia estructura. Amb l'especialització l'home ha donat al seu pensament unes dimensions insospitades i una permanent renovació, i en la seva conjuntura harmònica la humanitat ha fet les passes més significatives del seu progrés. L'investigador precisa de solitud; els centres divulgadors, en canvi, com per exemple els nostres ateneus, volen una gran participació. Les Acadèmies, per la seva banda, amb un peculiar nombre reduït de membres, que el temps ha consagrat, han aconseguit una sòlida unanimitat i una lloable continuïtat enmig dels més fluctuants i contradictoris períodes, en un constant diàleg, mai no trencat, que ha permès de forjar i reforçar, amb el valor de la unitat, una àmplia consciència comunitària, fora de tota lluita, en una ininterrompuda acció creadora de to reposat i assenyat, on tot vestigi de rauxa ha estat bandejat.

El caràcter vitalici dels seus membres les ha convertides en enllaç i convivència de generacions, un fet important entre nosaltres, en què la disgregació sempre ha tingut una no poca presència. La seva designació, generalment entre persones consagrades, els ha donat prestigi i equilibri. Fidels a la seva vocació, hi han trobat la força precisa per superar les contingències i donar a la seva obra el valor de les coses permanents, de considerable ressò en la consciència nacional.

En una tasca dialogant heu enfortit valors bàsics de la nostra cultura. Això és important en uns moments en què tot es torna trencadís. Collita genial que, segons Ortega, va saber unir la força dels nostres pensadors clàssics amb l'audàcia general d'aquelles dames de la Provença que, en nova actitud davant la vida, agermanaren l'art i la cultura amb la "llei de cortezia", i obriren al món una nova època en la qual tot l'antic saber greco-romà es potenciava en un nou humanisme, que havia de donar a la vida noves dimensions.

Pensem moltes vegades que les especialitzacions són camins tancats; però quan són, a la vegada, presència de valors universals i expressió de l'home, esdevenen, justament, lligam i potenciació de principis fonamentals i base ferma per a una racional convivència. Les Acadèmies en són un exemple.

En aquesta noble Casa heu servit l'art a partir de la vostra personal vocació; tanmateix, ho heu fet sense trair la tradició i el lliure albir d'aquesta terra. Si l'art és expressió de creativitat, també és, a l'ensem, testimoni d'un poble. No oblidem que l'ésser i la unitat dels pobles són fills de la seva vocació. Vosaltres heu seguit un llarg camí, el mateix que Kipling transformava en essència de civilització.

Parlem poc de la vocació i menys encara d'aquella que podríem anomenar civil; no tenim en compte que es tracta d'una important manifestació de vida que afecta la pròpia estructura de la societat. La vocació és la subtil i poderosa arma que ens mou a trobar-nos a nosaltres mateixos en l'autenticitat de l'individu. És la força del desig quan es veu empès per l'esperit. Aristòtil ho va qualificar d'instint recte o de recta raó. Marías l'ha concebut com a veu o crit imperatiu que prové del nostre més radical interior, que ens motiva a atorgar a la vida un sentit determinat.

Crida interior, verb de l'ànima, sempre és amb nosaltres, assenyala els nostres camins i ens afirma plenament en la vida, el medi en què es forma. Evocació de records i de presències, afitza una manera de viure, més enllà de les organitzacions polítiques. Si les formes de govern són cada dia més uniformes, les vocacions dels pobles són més riques i més variades, i esdevenen una directa manifestació dels seus íntims valors, que defineixen el present i prefiguren el futur. Tant fort és aquest lligam entre vocació i vida, que Ortega afirmà que no hi ha vida sense vocació, i que l'home, per viure, ho ha de fer d'acord amb les seves formes de vida.

En el contradictori món de la realitat i de la idealitat, entre el que es desitja i el pes de les circumstàncies, la vocació ens hi il·lumina els camins i ens hi fa experimentar, més pregonament, la nostra raó d'ésser i els valors intrínsecs de la nostra civilització. S'ha dit que hom pot ser el que vulgui, però solament essent-ho d'una manera determinada s'arriba a ser el que s'ha de ser, és a dir, a l'autèntic ésser, crida permanent de la vocació.

És un error voler centrar tots els nostres condicionaments en la vida política. Al seu costat hi ha tota una complexa estructura social amb un profund sentit humà, plena de matisos i de presències, que té vida pròpia i en què la intervenció pública solament juga un paper d'àrbitre. La lluita política és part de l'organització de govern, però no crea actituds, sinó que les polaritza, i ens pot menar a desviacions quan la vida humana i la civilització mateixa demanen principis bàsics. Hem simplificat excessivament les grans lleis fonamentals, els drets de l'home i les grans bases orgàniques de la societat. Aquesta simplificació amb què anem reduint la vida humana a fràgils esquemes, priva la vida mateixa de valors essencials per al seu equilibri i per fomentar noves vocacions. Això explica que tots els règims democràtics cerquin de reduir els efectes de la lluita política, i estableixin, per aconseguir-

ho, diferents classes de lleis, quòrums especials i la creació d'òrgans de suprema decisió, amb una funció propera a l'arbitral, de tipus elitista, concentrada, generalment, en poques persones.

La gran força d'un país està en la seva vocació, en la seva identitat. Les formes de govern entre els pobles de l'Europa occidental són molt semblants; en canvi, però, distintes són les seves vocacions, perquè diferent ha estat la seva formació i evolució, així com llurs personals conceptes de la vida.

Abans hom intentava de trobar allò que tantes vegades hem qualificat de fet diferencial en la situació geogràfica dels pobles. El conegut llibre de J. Bodino "Los seis libros de la república" hi dóna una importància extraordinària, avui disminuïda. Laín Entralgo ens parla de les terres benignes, i Madariaga, amb la seva ponderació, considera també aquest fet. Junta-ment, però, amb la geografia, hi pesen, amb tanta o més força, diferents valoracions socials. Ortega, que ha donat al tema de la vocació una singular extensió, destaca la conveniència que el sentit social dels pobles tingui tanta importància com la seva concessió política. En realitat, l'estabilitat de les comunitats, i fins i tot la seva unitat, depenen, en gran part, de l'equilibri dels seus factors socials, de manera que no hi ha plena democràcia sense una coordinada consciència nacional.

La necessitat d'organitzacions que ajudin a formar la consciència col·lectiva és, cada vegada, més determinant. Spengler afirma que el futur de Roma l'assegurà el fet que les passions polítiques es concentrassin únicament contra les persones i que en salvessin les institucions, car són les institucions les que ajuden a pastar, en gran mesura, la vocació individual i col·lectiva dels pobles. A Catalunya aquest fet té una excepcional transcendència. Tota la nostra terra ha tingut sempre un fort sentit institucional, i sempre s'ha dotat d'unes institucions intermediàries entre l'individu i l'Estat que s'hi ha creat. Gremis, germandats, confraries, associacions i, modernament, les altes institucions socials, econòmiques i culturals, de tan clara repercussió, hi han tingut un pes decisiu. N'hi ha prou amb llegir la història de casa nostra i la de les moltes institucions que s'hi ha anat creant en el decurs del temps, per veure com és impossible d'escriure-la sense parlar del testimoni de totes elles. La Renaixença, cal tenir-ho en compte, hi trobà un gran impuls.

Com he dit fins ara, el gran problema de l'home d'avui rau en la massificació, una manera de viure sense esperança ni vocació. Això n'accentua l'indeferentisme i la cada vegada més gran manca d'integració. Com diu Duverger, la integració no suposa solament la superació dels conflictes, sinó també el desenvolupament de la solidaritat, de l'escala de solidaritats de què ens parla Scello.

Sánchez Albornoz va comentar que l'existència humana només té vida si gaudeix de llibertat i esdevé força creadora. Art, llibertat i creativitat, a les quals jo afegiria, a més, l'honor, formen una unitat inseparable.

Permeteu-me, tot seguit, una digressió sobre aquest important element, és a dir, l'honor. Instrument potenciador de la vocació, es converteix en una

força extraordinària que vitalitza l'home i l'integra més plenament en la societat.

L'honor no és expressió d'una situació cristallitzada, que reviu ocasionalment amb el repic de campanes solemnes o amb el serpentejar de les bombolines, sinó fibra cabdal de l'ésser, inseparable de la funció creadora. Home i honor són expressió d'una mateixa substància, d'una mateixa raó de ser. Sánchez de Muniaín assevera: "honest és tot allò que és digne d'honor i de lloança"; tot el que s'allunyi d'aquest "hon este vivere" fereix l'honor i esdevé transgressió moral.

L'honor, com totes les coses vives, les que viuen juntament amb l'home, ha tingut en la història de la humanitat significacions ben poc coincidents. Si en un temps ja llunyà va ser patrimoni de certes classes, per definició constitueix, ara, un dret inalienable de l'home i un component de la seva personalitat. L'honor no és un privilegi; expressió de la persona, s'ha convertit en un dret indefugible i irrenunciable. Així, quan en l'obra de Calderón de la Barca "El Alcalde de Zalamea" el capità pregunta a un "villano" l'opinió que en té, li contesta: "la mateixa que vós, que no hi hauria pas capità si no hi hagués llaurador".

Atribut essencial de l'home, és, a la vegada, un deure i una obligació. Manifestació del seu deure en tant que ésser, és la mesura que ha d'infondre a la seva missió, a la seva empremta creadora.

Crec que, en definir l'honor, hem aplegat en una sola accepció el que, de fet, constitueixen tres directrius diferents. Vull esmentar amb breus paraules que l'honor no és tan sols un instrument de defensa de la personalitat de l'home, sinó que també alerta la seva vocació per tal que home i societat s'hi trobin amb plenitud, en la necessària compenetració.

Quant a la primera de les tres accepcions de l'honor, jo la centraria en la dilecció, en l'afecte, en la consideració i, fins i tot, en la preeminència que donem a les persones que estimem. En realitat, estem parlant d'un honor compartit entre qui el dona i qui el rep. És grat de veure com atorguem atenta deferència a una persona, com li fem els "honors de la casa". Lliçó d'amistat, d'afecte i d'amor, virtut de la caritat que tot ho mou, ens vincula a alts lligams que, en el concepte cristià, són senyal d'infinit. Es tracta del "ibi est Deus".

La segona accepció de l'honor és l'expressió de la dignitat inherent a la persona. És el reconeixement —sense fer-ne precissió— de la seva filiació divina. Dret inseparable de l'home —per la sola condició de ser-ho— és manifestació del seu ésser, hi va estretament unit, i qualsevol escomesa que rebi esdevé, per motius inherents, una injúria, en el sentit més clàssic de la paraula, que afecta no ja la dignitat humana, sinó la mateixa llibertat i l'òptim compliment dels seus objectius. Dret de l'home i part de les seves prerogatives, com a tal és reconegut en les actuals constitucions de tots els països del món.

La concòrdia, el respecte i la integració social, de què l'honor és equilibri i tret fonamental, no poden ser pertorbats sense que això comporti un dany col·lectiu. És trist de veure com es juga amb l'honor de les persones i es fa

arma política de meticolosos i estudiats silencis, com s'alteren i es deformen els fets, com s'escamotegen mèrits — individuals o col·lectius —, en una moltes vegades insistent publicitat comprada a tant la ratlla.

Aquest fenomen que tan trista incidència té a casa nostra, ha donat lloc a divisions profundes i permanents i, el que és més greu, a odis, de lamentables i eixorques conseqüències.

Tot i que no és aquest l'únic concepte d'honor de què vull parlar, el tema és prou important i m'agradaria d'aportar-hi dos textos de diferents personalitats, tots dos de remarcable i diversa significació, escrits en èpoques ben allunyades l'una de l'altra.

Carles Cardó, il·lustre canonge de la nostra Seu, home eminent per tants conceptes, de grat record, va escriure durant el seu voluntari exili els següents paràgrafs d'un interessant llibre intitulat "Les dues tradicions. Història espiritual d'Espanya":

"Renunciem uns i altres a tota violència d'obra i de paraula. Defensem institucions i idees, respectem l'altri, i abstinguem-nos, escrupolosament, de tota injúria, sobretot personal, brandim arguments, desem caricatures, fem, primer de tot, el pacte tàcit..."

"La intolerància que tants estralls ha causat, sigui substituïda no pas per la tolerància — concepte molest que sobreentén el mal en el proïsme —, sinó pel respecte i, si som cristians, per l'amor."

"Renunciem, per sempre més, a tota febrada revolucionària, i recordem que el patriarca Torras i Bages digué — i el temps s'ha encarregat de fer-ne'l profeta — que la revolució no resoldrà mai el problema català."

"Fem que Catalunya, més que proclamar-se, sigui intensament, en tots els ordres, car contra l'ésser, res no hi ha que hi pugui."

Fa pocs dies, Julián Marías, prou conegut de tots i citat freqüentment per mi, deprés de fer referència a un llarg i inútil silenci, a una continuada desfiguració dels fets, es pregunta:

"¿A qué conduce tamaño desfiguración de la realidad? ¿A quién aprovecha?... Se está intentando que los españoles se sientan disminuidos, limitados, sin pasado en que apoyarse, desnudos de ideas y formas creadoras, materia prima con la cual nada interesante se ha hecho, y que espera que venga alguien a hacer con ella lo que se le antoje, y lo que es peor, probablemente, algo que tampoco vale la pena. Por fortuna, no puedo estar más lejos de esta interpretación, ni en lo que se refiere al pasado remoto o próximo..."

Però l'accepció per mi més important de l'honor és aquella que exalta la vocació de l'home en la seva justa mesura. És el que podríem anomenar l'honor de plenitud, el que l'integra en la més alta presència del seu ésser i que l'incorpora, paral·lelament, a un més complet signifi comunitari.

Tema de vessants tant diferents, em limitaré, d'acord amb la finalitat d'aquesta glossa, a fer una breu ressenya del que en diu Sánchez de Muniaín.

Muniaín parteix de la distinció entre l'honradesa i l'honestedat. Per ell la honestedat és més que honradesa, definida com la perfecció moral dels actes humans, amb la penosa limitació que el seu exercici té per a l'home. En aquest sentit, el bé és el deute o el deure que hem de pagar amb el preu dels sacrificis. És un "ob ligare", un lligam subjecte a l'ordre moral.

En canvi, l'honestedat, com a bé ontològic, ha de predicar-se més enllà de l'esmentat ordre i de tota raó d'ús; més enllà de les estrelles, de la llum del sol, de les ones, de les flors, del cos humà, dels infants, de la gràcia intel·lectual, de l'heroisme, de la ciència, de l'art, de l'amor, de la santedat i, al capdavall, de tot allò en què descobrim vestigis participants de la bellesa frontal.

Honestedat significa, per ell, laudabilitat, elogiabilitat, i en darrer terme, allò que pot ser admirat. És l'estimació, l'elegància o l'elogiabilitat ontològica que mereix tot el que és intrínscament valuós; el que, considerat en si mateix, és aliè a la utilitat humana i a la delectabilitat.

En realitat, l'honor és la conseqüència d'una actitud davant la vida. Per això, inclús gramaticalment, l'honor és la fama, el respecte o la bona reputació que s'adquireix per la pràctica de la virtut, a partir d'accions heroiques, etc. És precisament en aquest lliurament de l'home, més enllà de l'estrict deure, a la recerca d'una plenitud, on l'honor s'informa i esdevé acte transcendent i llum de la vida.

Com més imprimeix l'home a la seva vida un sentit espiritualitzant, més l'eixampla, l'engrandeix i li dona tota el seu gruix. Lamentable error és oblidar que l'honor ha estat per a l'home un gran estímul de vida que ha ajudat a donar-li, tant individual com socialment, tot el seu abast. Honor i vocació són conceptes inseparables. Goethe digué que els homes poden descansar ociosos, però "aquells qui em segueixin sempre tindran alguna cosa per fer". Plini, en un sentit més rigorós, afirma que hem de ser implacables amb nosaltres mateixos. L'omissió ha estat sempre una desviació humana.

Hem negat el valor de l'esforç i ens hem negat a nosaltres mateixos. Perdre la nostra identitat és un pobre i trist destí. No és tant el resultat de l'obra com la seva obligació allò que defineix l'honor de l'home. L'honor, més que una situació estàtica, és una actitud de l'home. Ortega ja assenyalà que la noblesa ha estat un generós impuls, de trets ascendants i creadors, on l'home ha definit un nou estadi de la seva vida.

És una equivocació limitar el paper de l'home. L'honor no és un do aïllat, sinó nivell i mesura de l'ésser, que es reflecteix en totes les manifestacions de la vida i és present, indefectiblement, tant en la saviesa com en la santedat, en la prudència i en la justícia, en les ciències i en les lletres, en el treball manual i en l'intel·lectual, en el gran artista i en l'artesà, en l'acte heroic i en el silenciós lliurament permanent. Res no se n'escapa. La seva influència no és solament individual, sinó col·lectiva. Noble manera de ser, defineix una vida i valora tota una civilització.

Avui, submergits en l'avenç de la tècnica, concretat en tantes coses materials que són fàcilment al nostre abast, creiem que la civilització ha començat amb nosaltres. Certament, som davant d'una nova època de repercussions incalculables, fruit continuat d'una llarga evolució en què l'home sempre ha estat present, en una lluita constant, dolorosa moltes vegades; serà el mateix home qui s'haurà d'esforçar, amb ànim de superació, per arribar a noves cotes.

Creiem que els actuals avenços són fills dels pobles amb poder econòmic, amb grans possibilitats materials, i oblidem que molts d'aquests progressos són fruit de nacions petites, mancades fins i tot, moltes vegades, de primeres matèries, però curulles d'esperit, d'aquell esperit que vivifica la matèria.

Tanmateix, res no ha d'impedir que retrobem novament la plenitud dels nostres valors. És un problema d'ésser i d'honor, de consciència col·lectiva. Només cal que atorguem a la nostra vida la dimensió adequada i que hi posem les altes aspiracions i l'esforç necessaris. Som un poble vell, però ple de vivències de gran sensibilitat, en les quals l'honor ha estat sempre vigent, així com l'art i el pensament humà, que arribaren en aquesta terra nostra als més alts nivells, peoners, sovint, de noves realitzacions. Recordem amb visió matemàtica les moltes manifestacions d'art que s'escampen arreu de la terra catalana, pertot del mar i la muntanya, en els indrets més insòlits.

Repassem també, amb ampli abast, el nivell de la nostra cultura, que cal pouar de les més disperses expressions del nostre pensament. Unamuno ho advertia ja quan n'hi havia tants que posaven la mirada en d'altres pobles i sentien especial atracció per les exposicions sistemàtiques. No oblidem, per exemple, el que van significar, per globalitzar-ho en un sol mot, les escoles de Sevilla, de Toledo, de Salamanca, la glòria dels nostres místics, els de la "soledad sonora", com deia San Juan de la Cruz, i tota la nostra escola jurídica, de la qual Menéndez Pelayo féu el més important resum i crítica.

Limitant-me a un camp per a mi més proper, el del Dret, només indicaré la vàlua de les Set Partides, vigents en bona part entre nosaltres fins a la Compilació, i que encara mantenen un valor interpretatiu. Amb la seva glossa major i menor, és una de les més altes aportacions del pensament humà, d'aquell dret comú fill del pensament de Roma, present a tot Europa fins al preludi de la Revolució Francesa.

Així mateix, la nostra terra, en els moments en què Europa es formava, s'avança a l'humanisme amb els Usatges, esdevé peonera en les lleis del mar, senyoreja el Mediterrani i manté l'imperi de la nostra civilització a través, principalment, del nostre Ramon Llull, el qual s'havia d'avançar al pensament d'aquella època en el seu "arbor sciencia". Amb tot, jo diria que en el sentit de convivència, de coordinació social, és el nostre dret el que hi ha deixat la petja més profunda a través de les institucions jurídiques, producte de la terra, on no solament l'honor de l'home, sinó també un sentit d'honor col·lectiu, encastat en el temps i en el país, va marcar l'equilibri social de Catalunya.

Valoreu únicament el que la llar, avui en dolorosa crisi, ha significat per a Catalunya en tots els ordres: familiar, social i polític; compareu els perills

que amenacen la família en els embats que pateix a causa de la seva greu discontinuïtat, quan la família havia estat expressió d'unitat i de permanència en un alt honor individual i col·lectiu.

En la nostra Llar, la successió no es realitzava sobre un patrimoni, sinó sobre una gerència; els seus béns estaven adscrits a l'objectiu de la unitat i de la continuïtat en una alta missió social. Tots li retien honor: els hereus, perquè n'eren l'essència i la continuïtat, i els cabalers, plançons que bàsicament es traslladaven a Barcelona per evitar-ne la disgregació i el greu desequilibri agrari i social que el fet de restar a la casa paterna hauria representat per a tot el país. El seu esforç va engradir fonamentalment el Cap i Casal, hi van aportar el seu treball, les seves tradicions. I hi esdevingueren homes de professió liberal que honraven llur casa, o modestos treballadors que en la segona generació eren ja fabricants; homes que, finalment, acabaren per ser poetes, com ens ho recorden el nostres escriptors i com ho va immortalitzar el pinzell de Xavier Nogués en el Despatx de l'Alcaldia de Barcelona.

Moneva i Pujol, il·lustre catedràtic, alta personalitat aragonesa, Director General que fou amb Cambó i figura de verb precís, un dia afirmà, glossant les cases aragoneses, que en elles hi havia tota la història de l'Aragó. I una cosa semblant podríem dir de les nostres cases, expressió d'honor i de tradició, no tan sols familiar, sinó de la terra. Als seus arxius familiars s'incorporaren notables biblioteques, fruit de tantes i diverses aportacions, on les inquietuds de cada època restaven reflectides, museu vivent on l'art popular i l'expectativa de cada temps s'hi manifestaven.

Sense mirar un passat irrepetible, cal subratllar la vàlua que l'honor tenia a casa nostra com a instrument de creativitat i d'equilibri, on la pàtria retrobà les més pures essències.

El temps ha anat passant per damunt de totes les coses i, fins i tot, de les nostres memorables Acadèmies. Filles, però, del diàleg, de la unitat i de la continuïtat, s'han mantingut fidels a la vocació, testimoni irrenunciable dels homes, i als valors de l'esperit, especialment als de l'art, que juntament amb la creativitat constitueix un dels més alts exponents de les inquietuds d'un poble. I en això rau l'honor que heu mantingut en el decurs del temps per a exemple de tots.

Concediu-me, continuant no sols la tradició, sinó retent tribut a la justícia, que faci aquí el meu homenatge a Joan Cortés i Vidal, membre il·lustre d'aquesta Acadèmia a qui tinc l'honor de succeir per voluntat vostra. Ho faig, com deia, no solament en el compliment d'un ritus, de per si prou important, sinó com a testimoni d'uns mèrits indiscutibles, d'un donar-se constantment, d'una ferma voluntat al servei de la nostra terra. Com a vell notari, de vella nissaga, permeteu-me que en doni fe.

El record de Joan Cortés i Vidal planeja damunt d'aquesta Casa. La seva ombra, plena d'una cordial simpatia, troba encara repòs en els murs d'aquesta docta institució i n'és, encara, presència i exemple permanent.

Destacat i molt meritori crític i professor d'art, Joan Cortés i Vidal va néixer a la nostra ciutat el primer dia de desembre del decisiu i tan ple de vocacions any 1898. Fill d'una família de comerciants, vinculada, és clar, a la

indústria de teixits, el seu pare va voler iniciar-lo en les pràctiques comercials i el matriculà a les Escoles Pies. Novament s'acomplia la tradició catalana.

Home de fortes inquietuds artístiques i intel·lectuals, el jove Cortés mudà aquell disseny, seguí les fondes mutacions generacionals de la seva època, i cercà en les arts i les lletres la seva vocació. En ell es confirmava altra vegada el signe del nostre poble, en què les manifestacions de l'esperit són el coronament de realitzacions humanes; un senyal que Santiago Rusiñol plasmà esplèndidament en "L'Auca del Sentor Esteve", i que més endavant subratllaria Ignasi Agustí en la seva obra "Mariona Rebull".

En l'Acadèmia Galí, bressol egregi del Noucentisme, al costat d'altres companys, entre els quals destaca el famós pintor Joan Serra, hi va anar eixamplant les seves inquietuds; ben aviat participà en la fundació del Saló des Evolucionistes, que polaritzà un moviment regenerador en el camp de les Belles Arts. Assisteix com a alumne a l'Escola Municipal d'Arts i Oficis, on tingué condeixebles tan coneguts com el gran pintor Cisquella i els escultors Viladomat, Fenosa i Granyer.

Preocupat pel món intel·lectual, intima amb Just Cabot, home d'extraordinària cultura que, en el seu estudi del carrer de la Canuda, atapeït de llibres, fou mestre de vocacions. Serà Cabot qui el durà al seminari "Mirador", dirigit per ell mateix. Més tard en una constant inquietud literària i periodística, entrà a formar part del diari "La Publicitat", que marcà tota una època, i col·laborà de forma notable en publicacions tan significatives d'aquells moments com "D'ací d'allà" i "Arts".

Abans de seure al setial acadèmic, Joan Cortés i Vidal, curull ja de mèrits, havia freqüentat els cursets de la Peña d'escriptors del vell Ateneu Barcelonès, al costat d'homes tan importants com Pere Rahola, Coromines, Llates, Matons, Josep Maria de Sagarra, Josep Maria Planas, Raimon Noguera i de tants d'altres que figuren amb honor a la història del nostre país.

Acabat el drama del nostre conflicte civil, Cortés i Vidal torna als llibres, als estudis d'art i a les col·laboracions periodístiques. Nomenat professor de l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics de l'antiga Escola de la Llotja, s'especialitza en l'anàlisi del període artístic del segle XVIII francès i català. A més, encara va dedicar esforços a l'estudi de l'època mediaval, bressol del monuments més bells de la nostra història.

Home del seu temps, fill del seu moment, convertí l'art en vida i l'encalçà en totes les seves manifestacions més avançades, de la qual cosa són expressió les crítiques publicades al setmanari "Destino", de gloriosa memòria, i a "La Vanguardia". Hi marcà alhora el seu deler i una exquisida sensibilitat.

La seva obra editorial fou extensa. Recordem el seguit de biografies dedicades a Joan Serra, Francesc Gimeno, Pi de la Serra, Francesc Miralles, Olivé Busquets, Calsina, Vila-Puig i l'arquitecte Termes, exemplars manifestacions d'una època i d'uns homes eximis que encara avui marquen un

període preeminent de la història d'aquesta terra, que el meu predecessor va saber recollir amb mà destra.

En aquest mateix afany de copsar el pensament d'aquells moments, esdevé un traductor magnífic d'obres tan significatives com "La balada de la cárcel de Reading", d'Oscar Wilde, i "La rosa de tres fulles", de Blaise Einer, editada en un esplèndid volum il·lustrat per una altra personalitat artística avui també desapareguda: Ramon Rogent.

Elegit vice-president d'una de les entitats de més tradició a Catalunya, el Cercle Artístic de Sant Lluc, es fa mereixedor d'alts honors internacionals, com el nomenament de "Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres de France" i el seu ingrés a la Société d'Encouragement et d'Education des Arts-Sciences-Lettres", de París.

Del seu patriotisme, de l'amor que professà al seu poble, n'hi ha una ben eloqüent mostra, digna de lloança i de seguiment: la donació de la seva biblioteca de més de vuit-cents volums, molt especialitzats en matèria d'art, a la Biblioteca Municipal del Museu d'Art Modern de la nostra ciutat, els quals enriqueixen el saber del nostre poble.

Infatigable treballador, morí a Santander mentre impartia a la Universitat d'estiu un dels seus cursos. Poc abans de deixar-nos, de tancar definitivament els seus ulls, havia lliurat a la impremta el seu darrer llibre: "Pintores frente al Mar". Com que la claror de l'esperit no s'enfosqueix mai i sempre deixa un rastre ric d'evocacions, poc temps després del seu traspàs l'editorial Selecta va publicar un bell volum amb el títol de "Seixanta anys de vida artística barcelonina", en el qual la seva vídua, la senyora Josefina Bayona, hi va aplegar els textos més singulars que eixiren de la ploma de l'enyorat Joan Cortés i Vidal.

És difícil de reduir la vida i l'esperit d'un home a poques paraules, més encara quan Joan Cortés fou vigorós en les seves il·lusions, generós en el lliurament i arrelat en fermes valors espirituals. Enamorat de Barcelona i de Catalunya, les serví plenament en un camp ben important, en una de les seves més altes inquietuds, la de l'art, del qual donà testimoni al llarg de la seva vida.

Home d'afanys creadors mantingué el seu tremp viu i fort fins als darrers moments, mentre treballava per a l'art, encarat al mar brau de Cantàbria, i en el seu esperit revivia la llum suau, plena de ritme, de la seva Mediterrània.

Jo crec en els missatges de l'infinit i estic segur que la seva claror perpètua arribarà a nosaltres amb escalfor de nova albada. Succeir Joan Cortés i Vidal és una càrrega que assumeixo plenament, la faig meua amb la fidelitat amb què els homes hem de lliurar-nos als nostres destins.

II

LA CREATIVITAT I L'ART

Cap facultat més transcendent no ha estat atorgada a l'home que la de poder crear, de poder intervenir en la vida i donar-li tota la seva dimensió.

En contrast amb aquest fet, el problema de l'home d'avui són els buits existencials que sorgeixen al seu entorn, amb una creixent manca d'il·lusió creadora, amb una progressiva disminució de la seva personalitat i amb una sensible falta de solidaritat que l'aïlla en una trista soledat que el mena, indefectiblement, a la indeferència, a la inactivitat i a l'ostracisme. Laín Entralgo ens diu que el permanent problema d'Espanya continua essent l'etern "hem de fer".

Des de fa uns segles, ens ha faltat voluntat de ser i el coratge suficient per donar a la nostra vida, individual i col·lectiva, una plena creativitat; una vida en un procés de constant massificació en què el sentit comunitari s'ha debilitat i s'ha substituït per una cada dia més poderosa intervenció de l'Estat.

Això és transcendent, perquè la il·lusió creadora és part de l'home. Ha escrit Marías que quan l'existència és plena es converteix en un desviure que mou a ser i a superar el desolat "estar". Victor Hugo ja deia que l'ànima ha de tenir il·lusions, talment com l'ocell té ales. Per al nostre Campoamor la il·lusió és una força immanent en la vida.

En l'home hi ha un deure bàsic: conferir a la vida tota la seva amplitud i la vivència necessària. Solament amb il·lusió podem crear-la i forjar-la en la seva veritable dimensió, i sols amb ella esdevé missatge i esperança.

La creació del no-res no és a l'abast dels homes. És un tema, aquest, on els nostres teòlegs centraren una part destacada de la seva atenció. Sant Tomàs hi dedica tot un tractat general. Per ells, només la creació ex-nihilo mereixia aquest nom. Sant Agustí va donar un pas més i qualificà com a creades les coses que es transformen en una altra de més gran. Avui aquesta accepció

està generalitzada i la paraula creació, en el sentit de nova configuració, té una àmplia significació.

L'obligació de l'home de tenir cura de la seva existència i de donar-li la justa projecció constitueix un "deure de natura", com afirma el nostre Balmes. No hi ha cosa causada, com ell deia, sense que hagi estat causada. La conservació i el perfeccionament del món formen part d'aquest deure. D'aquí que l'ésser inactiu es redueixi, progressivament, a un erm espi-ritual.

Frankl va escriure que la persona que potencia les coses i s'hi aboca esdevé part de la creació. Sense això, l'home experimenta el pes d'un món que no és el seu, d'un món imposat.

La gran missió de la vida és, precisament, viure-la amb plenitud i incidir en tot el seu procés per tal de vèncer el buit existencial de l'home; d'aquí, com ha dit Ortega, que el que més val és la seva capacitat d'insatisfacció. En tota creació hi ha un correlatiu esforç i el goig que tota realització comporta.

Qui té un paper a fer pot suportar qualsevol circumstància. Aquest fet és determinant. En el viure de l'home hi ha un profund sentit finalista, teològic, que dona sentit a la seva vida. Suprimir-lo equival a convertir l'home en un caminant sense sendera.

L'home no té el do de crear ex-nihilo, del no-res, però té el de transmetre la vida, de recrear-la. Hi ha un llibre en la Bíblia, el de Job, que a mi, personalment, m'ha conhortat. Com sabeu, és dividit en dues parts; en l'una Job sent la soledat i es queixa amargament perquè l'home no pot rebrotar com les plantes de bosc; en l'altra, ja entregat a Déu, veu en Ell un missatge d'eternitats.

El nostre Roig i Raventós publicà fa anys, en la meua joventut, una novel·la intitulada "Celestina", nom amb què els mariners de Blanes, si no ho recordo malament, coneixien la llum del cel en la nit estelada. Doncs bé, si a aquesta llum ens fos permès afegir la nostra, veuríem com a redós del nostre estel se n'afegien d'altres, formats amb ell, els quals, quan se'ns apagués, en continuarien el missatge.

La vida de l'home té, en la seva temporalitat, el do singular de la continuïtat; relativa, certament, però continuïtat al capdavant. En el cristianisme la mort no és una ruptura, sinó, com diu Sant Pau, un "mutatur". En l'ordre humà la vida també és mutació, i en ella la nostra obra no es perd en la buidor, ans al contrari, creix i s'insereix en la cultura, que tots ajudem a bastir a través de la ininterrompuda aportació de les generacions. El lliurament de la torxa encesa, plasmat magníficament pels grecs, n'és expressió.

Aquesta continuïtat té en l'art uns reflexos especials, a causa del fenomen que suposa la incorporació de l'esperit en la matèria, per la inquietud que desperta i per la nova solidaritat que comporta. La seva història esdevé història del món, de tots nosaltres, perquè és història de creativitat.

Ningú no es pot sentir unit a la humanitat si abans no s'ha realitzat a si mateix, si no transforma la seva vida en il·lusió creadora, en un sentiment compartit. Sense aquest alè, el viure es dilueix en una eixorca solitud. No som, certament, tan sols allò que som, som, també, el que volem ser.

És en aquesta necessitat de ser, de crear, que Catalunya ha afirmat la seva personalitat i la seva consciència de nació des dels temps més reculats. És amb aquesta voluntat ferma i permanent que el país va poder dir: no som només el que hem estat; som allò que imaginem i volem.

L'art, una de les màximes expressions de la creativitat, uneix a la seva força integradora la llibertat d'atorgar a la bellesa noves dimensions que han permès a la humanitat de deixar-hi marcades les traces profundes de la seva evolució.

Home i creació formen una unitat indissoluble que es debilita greument quan la tendència massificadora de l'home li fa perdre el sentit creacional i l'aboca a la inèrcia, al buit, i converteix la seva vida en un desert d'inquietuds. L'art no resol totalment aquest problema, però l'afany creador que viu al seu si té una notable transcendència, tant per l'emoció estètica que comporta com pel goig que desperta la bellesa. Segons Legaz, la manca d'autenticitat de la vida determina que l'ésser de la persona es converteixi en aparença: no és, doncs, la vida viscuda, sinó la "vida representada".

Per Sánchez de Muniaín, l'humanisme és el que perfecciona l'home i la mesura en què ho fa. L'humanisme estètic n'és una part, perquè totes les coses belles, pel fet de ser-ho, tenen un parentiu noètic més enllà de les seves perfeccions físiques. D'aquí que l'art, a més de creació i d'exaltació de la bellesa, sigui camí de comunicació humana, amb tot el valor que això té per a l'individu.

La filosofia hel·lènica va convertir l'home en mesura de totes les coses. Hom pot discutir si fou una concepció excessiva o no. L'humanisme, per damunt de qualsevol posició, és una necessitat que avui reclama insistentment una humanitat dividida i enfrontada. Sigui quin sigui el valor que se li doni, la vida, com també diu Marías, solament pot ser entesa com una imaginació creativa. En un sentit convergent, Konink, en la seva teoria del bé, afirma que el millor entre les coses creades és el bé de l'ordre de l'univers, el més perfecte, que converteix en essència la perfecció de l'art.

Aristòtil ja formulà que tota naturalesa tendeix a la realitat humana. I l'art n'és expressió. L'home no és un ésser més a l'univers, car li fou concedit el dret de dominar la terra. Aquest concepte roman en tota la filosofia. Sòcrates féu parlar així el cor d'Antígona: "Tu el vares crear no gaire inferior a Déu/ el vares adornar amb glòria i honor/ li donares poder sobre les obres de tes mans/ i tot li posares sota els peus".

Una excessiva centralització de poder ha anat disminuint en l'home la seva facultat creadora i ha reduït progressivament la seva intervenció en l'obra col·lectiva, amb una pèrdua notòria de la seva personalitat.

Situació oposada a la pròpia naturalesa de les coses, esdevé un factor materialitzant, mancat de creativitat, on l'home veu minvar la seva acció.

Hem oblidat que la vida la rebem buida. Per a l'home, viure és crear. Tan sols així podem viure plenament i forjar la nostra vocació. L'art no absorbeix tota la creativitat, la qual ultrapassa els set colors de l'arc de Sant Martí.

Tanmateix, l'art transforma la creació en goig i emoció estètica, i esdevé instrument potenciador de la llibertat.

L'home, centre vital del món, també constitueix la causa primera de la creació i la seva finalitat darrera. En aquest cercle, on s'albiren els infinits, la humanitat hi ha marcat la seva vida, i l'art hi té un sentit especial per la naturalesa del seu objectiu, per la comunicació social que comporta, per la llibertat que afirma i pel que té d'element bàsic en la formació de la consciència nacional dels pobles. Un dia, un literat espanyol, referint-se al seu fill que acabava de morir, va exclamar: més val volant. Igualment els pobles, que volen més alt si saben donar a llurs vides tota la seva dimensió. Només la ciència té valors semblants, però art i ciència segueixen camins convergents.

Hem fet de l'home el centre de tota l'actuació política. Era el que calia, resultava indeclinable. Mai la declaració dels seus drets no s'havia detallat de manera tan àmplia i casuística. Tot i amb això, hem oblidat que és en la creativitat on l'home afirma la seva personalitat i defineix el seu camí.

Assenyalàvem abans que no creem del no-res, sinó a partir d'una realitat situada més enllà del que podríem considerar com una causa directa. Creem, des de la naturalesa, amb els elements que ella mateixa ens proporciona, però la refem, la recreem, l'acostem a l'home tot pastant-la amb la seva capacitat imaginativa i la humanitzem. L'art, com a fruit seu, apareix, com s'ha dit tantes vegades, a mig camí entre l'home i la naturalesa. No ho podem oblidar, sobretot en aquests moments d'abassegadora massificació de l'home, i menys encara quan el seu deure principal és "ser", donar-se, esdevenir tot allò que pot ser. Es tracta que l'home sigui un ésser en acció, o, com digué Píndar, que es transformi en allò que de fet ja és. Viure, a més de con-viure, és, alhora, un constant transcendir, un constant anar endavant.

Poques vegades la persona ha vist tan retallades les seves facultats de creació concretades, jurídicament, en el dret d'iniciativa. Hem atorgat a l'home una gran protecció jurídica que, progressivament, l'ha reduït a un simple "estar" en què la vida mancada d'imaginació, de creativitat, s'ex-haureix, s'esgota; fins i tot la mateixa solidaritat en resta greument ferida. Convertir l'home en un simple espectador sempre significa un buit. Únicament quan l'home se sent element actiu i participant en la comunitat, brolla la seva personalitat, s'hi transcendeix i esdevé factor dinamitzador de la vida col·lectiva.

És en la creativitat, essència de la vida, on els pobles troben la plenitud; l'art hi té alta expressió. Subtil lligam entre el món interior i exterior de la persona, és expressió del goig que tota creació comporta i de la fluïdesa que tota bellesa produeix.

Correspon a l'home, afirma el Gènesi, prosseguir l'obra de la Creació, ja que se li concedí la facultat de dominar la terra. Missatge transcendent, esdevé irrealitzable si l'home no s'integra en dos ordres paral·lels. L'ordre del amor, que segons Dant mou el cel i les estrelles, i l'ordre de la creació, que per Sant Pau és camí d'unitats.

En la creativitat l'home projecta fe i esperança, en una actitud activa i

vigilant, essència de l'Evangeli. Sense ella, l'home malmet una part determinant de la seva vida, veu afeblir-se la seva solidaritat i disminuïda la seva llibertat. Entre l'home que es limita a "estar" en la societat i l'"altre" que n'és part activa hi ha una diferència essencial que afecta no tan sols el seu ésser, sinó tota la comunitat, de manera que quan aquesta escisió s'aguditza, dóna lloc a greus enfrontaments, motiu de lluites i de discòrdies que paralitzen el ritme de la vida del país i motiven que les oposicions hi adquireixin posicions extremes. Ortega es refereix al desig de l'home de ser com l'"altre", però això és irrealitzable sense un perfeccionament intern que, a la vegada, necessita d'imaginació creadora, facultat correctora de la ruta de l'home per la història.

L'home no viu sol. Intimament unit amb el seu "altre ego", hi té el complement que acaba de donar sentit a la seva vida. Únicament en aquesta integració troba la plenitud, i l'acció política n'és un apèndix. Malgrat tot, esdevé pertorbadora quan redueix la seva llibertat i el priva de les seves possibilitats d'acció i de creació.

Contràriament, hem cregut que la vida política havia d'absorbir l'home en bona mesura, i hem oblidat que l'acció de l'Estat és, fonamentalment, tutelar, coordinadora, de reforçament, i que la seva acció no pot xuclar ni debilitar l'home ni les institucions humanes en què s'integra. Problema essencialment humà, afecta la personalitat i minimitza el seu poder de creació com a facultat inseparable de la vida. L'home és el centre de la humanitat; si oblidem aquest fet, debilitem la seva llibertat, alterem les estructures bàsiques en què reposa la seva vida i la nostra pròpia civilització.

No es pot reduir la facultat creadora de l'home, ni el seu àmbit d'acció, sense que minvi, a la vegada, la seva capacitat d'integració.

Catalunya ho ha comprès a bastament; ha donat a l'home les més àmplies llibertats, no solament polítiques, sino també civils, i s'ha esforçat perquè les lleis d'aquesta terra no fossin fruit de la imposició, sinó del pacte. Mai no ho ha estat el "quod Principi placuit, legis habet vigore", sinó l'anuència de voluntats.

Actualment es parla molt de les lleis consensuades. Al nostre país ho havien estat sempre; fins i tot el costum enfront de la llei, quan era reiterat i expressió constant de la voluntat d'un poble, hi tenia un ampli ressò. Constituïa la manifestació del valor permanent de l'home més enllà de les circumstancials formes de govern.

Enric Prat de la Riba, afirmà en el seu temps que la societat, tal com la feren, a força d'amputacions i de mutilacions, els qui es manifestaven partidaris del "contracte", era la quantitat més petita possible de societat.

La vida de cada cosa és el seu ésser. L'home ha de ser part activa en el seu propi viure. En aquest principi té el seu fonament cabdal la doctrina de les nacionalitats: el dret dels pobles a l'autogovern, un dret que no és gratuïta atribució, sinó l'essència de l'ésser. En aquesta direcció, Brunner ja insistí en la necessitat de construir les institucions des de la base per anar pujant fins

al capdamunt segons el seu ordre natural. Aquesta és la doctrina constant de l'escola jurídica catalana, i en aquests darrers decennis se n'han fet ressò figures com Folguera, Duran i Bas, Torras i Bages i Prat de la Riba entre d'altres, i, en aquests últims temps, en un ordre estrictament jurídic, el meu estimat company, Joan Vallet de Goytisolo.

La manca de llibertats polítiques i civils, que priva l'home de la seva creativitat, s'ha convertit en una angoixa creixent que hom ha anomenat "malaise du siècle". Fromm s'arribà a preguntar si realment hi havia cap oportunitat per salvar l'individu d'aquesta situació. La mera llibertat política no li és suficient. L'home necessita participar més plenament en la vida, realitzar-se totalment en ella. Ortega diu que l'home, tant si vol com si no, està condemnat a ser lliure. Aquesta llibertat, de la qual vèiem brollar l'acció de forma inevitable, només pot afirmar-se plenament a través de la creativitat. Balmes sentencià que la naturalesa ha encarregat a cada individu les atencions necessàries per a la seva pròpia conservació i perfeccionament.

Juntament amb la sobirania política, hi ha, com diu Marías, un altre ordre de valors, entre els quals cal comptar la realitat del país i el dret de l'home a projectar-s'hi lliurement. Tot el que sigui expressió de l'esperit és inseparable de l'home i només al seu interior es pot resoldre.

Em rosega el dubte de saber si en un legítim i lloable afany d'igualtat, totalment irrenunciabe, germen de llibertats, no ens haurem limitat massa tot posant inútils bastons a les rodes de la creativitat i obstacles al dret d'iniciativa. Duverger, en una valoració d'aquest problema, diu que la llibertat torna a ser el centre de la política, com ho havia estat per als liberals del segle XIX. Aquesta mateixa preocupació és la dominant en una bona part del pensament dels sociòlegs actuals.

La sola llibertat no és suficient; més encara si per raons de la seva organització en limiten l'exercici a una simple elecció, periòdica, centrada excessivament en limitades i poderoses organitzacions, on el poder fàctic resta bàsicament concentrat en unes poques mans, sotmeses a la influència de posicions dogmàtiques, tan freqüentment allunyades de la realitat viva del país, en una restringida aparició de mudables postures intel·lectuals. Costa observà, ja en els seus dies, que no podem despullar l'home de les seves vestidures a canvi del vot. Thibon ha afirmat que cal donar a la veritat humana un cos i una realitat, tant en la vida de cadascú com en la de tots plegats. No hi ha creativitat, diu, si no existeix la necessària interdependència entre allò que ens envolta i la nostra vida.

Això explica que tradició, llibertat i creativitat hagin caminat juntes a Catalunya, en un inseparable afany de renovació i d'iniciativa, amb plena consciència que la vida només en l'home i per l'home té la seva raó de ser i la seva finalitat més bàsica i determinant. És fàcil de comprendre el pes que aquest fet havia de tenir quan es tractava de servir la nostra terra i mantenir el seu esperit, especialment pel que fa a allò que tenia de més cabdal i perma-

ment, en allò que estava més enllà de qualsevol transitòria posició política.

Amb raó s'ha pogut dir que cada ésser humà sent la necessitat de tenir moltes arrels i el dret de rebre la seva vida moral, intel·lectual i espiritual a través del propi ambient. És un greu error substituir la creativitat per mesures de contenció, ja que això no sols altera l'economia, sinó que dóna lloc a un sistema de protecció que, si es manté indefinidament, sense previsions de futur, origina, en voler superar-lo, una dissociació a la qual, en el marc de l'antiga lluita de classes, se n'hi afegeix una altra: entre els creadors *no garantits* per la societat i els *no creadors protegits*.

Els estils i les tendències de l'art han canviat i han marcat el decurs dels segles. Es tracta del fruit de l'afany de l'home per renovar-se a si mateix, per crear constantment. Expressió d'una cultura i d'una civilització, aquestes estils són la manifestació, a la vegada, d'una llarga i fecunda tradició en què la llibertat i la creativitat de l'home han anat plegades en una recíproca potenciació, en un profund sentit humanista sempre determinant. Gamba assenyala que la vida humana és creació i enllaç entre el jo i les coses, de manera que aquestes últimes es transformin quasi en substància humana.

Ciència de l'amor i ciència de les idees són termes idèntics, car tant l'amor com la idea redueixen la veritat a la unitat i creen l'ordre, ferment d'harmonia i de solidaritat. D'aquí que l'art proclami el valor absolut i transcendent de la justícia, de l'ètica i de l'estètica. L'art, un de sol per naturalesa, un per unitat, un com a expressió de la consciència nacional del poble, un pel seu valor universal, ha estat i és manifestació constant i determinant del poder de creació de l'home i alta afirmació dels seus valors espirituals.

Art i home no s'identifiquen, però són indestriables. L'home és el creador de l'art i el poble n'és el receptor. Això conjumina voluntats i aferma la solidaritat en tota la seva grandesa.

Com més excel·lents són els homes, diu Sòcrates, més estimen, perquè l'amor és camí d'integració i de participació. La immortalitat, hi afegeix, cerca un ésser humà a qui engendrar i infondre-hi el germen de les virtuts en què descansa la seva ànima i que l'encamina cap a la bellesa mateixa, pura i íntegra. Gràcies a l'art, tot allò que l'ànima conté adopta forma sensible i es torna visible.

És a través de l'art que el pensament humà es converteix en figura concreta i la mateixa realitat física assoleix una naturalesa nova i adquireix ànima. L'art, nascut de l'home, esdevé testimoni de la humanitat. Marías ha subratllat l'exigència que l'art penetri en la realització imaginativa de la vida. Teilhard, en la mateixa direcció, va escriure: "l'energia espiritual és la flor de l'energia còsmica"; per ell, l'home no fóra home si per mitjà de les arts no hagués transformat, alliberat i usat aquesta energia. Per això l'art és inseparable de qualsevol funció pública, tant pel deure que aquesta té de recollir les seves expressions, com per l'obligació d'obrir el poble a totes les seves

inquietuds espirituals, i definir amb elles la seva personalitat individual i col·lectiva.

La unitat d'un poble només es manté si avança; quan fa camí, es troba a si mateix i s'uneix en un destí comú. I l'art supera el moment, la transitorietat, enlaira l'home cap a alts valors espirituals que porten el signe del que és permanent, d'allò que, un cop forjat en els sentits, el transcendeix i s'endinsa en la terra amb ferments de nova vida i de renovada esperança.

L'art ens ha acompanyat sempre com a expressió del nostre esperit. Calia que en féssim missatge, missatge de creativitat i de servei.

III

L'ART, DIMENSIÓ ESPIRITUAL DELS POBLES

Segons Marcuse, l'obra d'art és l'actualització de l'irreal, dels ideals d'harmonia, de proporció, d'equilibri, etc., que els factors econòmics i polítics no permeten realitzar en el món afectiu. La doctrina clàssica, en una visió més profunda, ha vist en l'art la fusió de tres grans valors: la veritat, la bellesa i la bondat. Un corpus secular és l'expressió d'aquest sentit.

Per Schiller, la missió de l'art és enlairar-se per damunt de la irrealitat, mantenir-se sobre la sensibilitat, més enllà del subjectivisme de Kant, en qui l'art és equilibri entre sensualitat i intel·lecte, entre desig i coneixement. El romanticisme, en una nova concepció de la vida veu en l'art un fet transcendent, culminació de l'obra de la naturalesa, de la divinitat i de la idea. En cada posició filosòfica és difícil defugir la visió personal. Tanmateix, però, és interessant d'extreure'n, parcialment o total, les seves línies afins.

En la bellesa i en l'art el món ha trobat un instrument de potenciació, de renovació espiritual i, a la vegada, un camí d'integració universal. Si en les realitzacions concretes de l'home són freqüents les seves materialitzacions, tantes vegades oposades entre si, en l'art tot se superposa en una alta expressivitat, perquè la bellesa, la veritat i la justícia, són valors que es potencien i es vinculen recíprocament, integren cultures i entrelliguen els homes.

Molts autors parlen de l'art simbòlic, de l'art clàssic, de l'art romàntic i del modern. Productes de la mobilitat del pensament humà, però cadascun d'ells té la seva pròpia vàlua, són expressió d'una continuïtat que uneix tradició i renovació en una mateixa inquietud. Així, doncs, se'ns parla de l'art vitalista, del psicologista, del formalista, etc.

L'art, fill de l'home i del seu esperit creador, marca èpoques i situacions. Resultat d'una civilització i d'una cultura, els passa al davant; manifestació d'un poble, s'afirma en valors universals i, concreció d'un moment, els avança; la llibertat s'hi afirma i s'hi vigoritza; tradició i renovació, localisme i universalisme hi esdevenen una expressió constant en valors permanents.

Entre la creació de l'artista i el sentir de cada moment històric no hi ha oposició, sinó una mútua projecció i un enllaç directe. Si el geni de l'artista és el que crea l'obra, el seu substrat és fill, al mateix temps, de la reflexió, i està en contacte íntim amb el pensament de cada època, de tal manera que com més perdurable és aquesta unió, més s'aferma l'obra d'art i més influència té en el sentit col·lectiu del poble, fins arribar a traspassar el moment en què ha nascut, el lloc on ha vist la llum, i a fer-ne manifestació de la consciència universal.

En realitat són, tant com arts distints, configuracions diverses d'un mateix afany. Expressió de principis fonamentals, sembla que la seva evolució hauria d'emmarcar-se en estructures més paral·leles i paulatines. No oblidem, però, que tan sols els valors infinits són immutables i que els altres, encara que siguin conseqüència de principis fonamentals, estan sempre determinats per circumstàncies socials i econòmiques. D'aquí que l'art íntimament lligat a la vida de la cultura i de cada comunitat estigui, també, subjecte a les influències de l'indret on neix i als seus costums. En aquest sentit s'expressa Tolstoi: "t'equivoques, artista, si t'afigures ser el creador de les teves obres".

L'art es troba arreu de la terra, en cada un dels seus racons, en totes les situacions socials i polítiques, des de les més primitives a les més complexes, en totes les formes de govern i en els condicionaments socials més oposats, tant en la metròpolis com en les colònies, tant en la llibertat com en l'esclavatge, en l'opulència o en la misèria. En cada una d'aquestes situacions l'activitat artística ha adoptat presències diferents, ha estat el lligam permanent que ha dotat positivament l'evolució de la humanitat dels matisos necessaris.

Hi ha dos fets permanents en la múltiple valoració de l'art: un, immutable, el constitueix l'home i la seva creativitat; l'altre és el poble, amb les seves plurals formes de concebre la vida. Actualment, cap de les velles cultures i civilitzacions no podria descriure's en la seva integritat sense calibrar el valor i la significació que l'art hi va tenir. La història ha hagut de pouar de l'art una de les bases més definitives per determinar la importància de cada període.

En l'art no solament trobem la inquietud de l'artista, sinó també la permanent expressió de la humanitat i de les seves diverses èpoques, així com del contacte entre els pobles. Instrument singular de comunicació, s'avança fins i tot, durant molts segles, als valors de la ciència. Amb obligades diferències de criteri, hi ha una opinió generalitzada segons la qual és difícil d'emmarcar les heterogènies manifestacions de l'art en una direcció única. No es pot negar la gran unitat de l'art pel que fa a la recerca de la veritat a través de la bellesa, ni podem silenciar que, en ell, hi ha una formulació del món exterior il·luminada per l'artista.

En l'art hi ha sempre un *quid divinum* que enlaira l'ànima de l'home pels camins de l'infinit. Aquesta és la qualitat d'on prové la seva força creadora i el seu poder de comunicació social.

L'art és bàsicament claror de l'esperit; l'artista crea la seva obra, dona

llum al sentiment del seu poble, llum i verb s'hi uneixen. Així, Tolstoi va escriure que "també la llum i el verb s'acoblen; però llurs fruits no els gaudeix sinó aquell qui sap sentir i sap vèncer".

La inspiració de l'artista és filla d'una gran síntesi. Sant Tomàs diu que l'home no en té prou, amb la representació de les coses, sinó que en cerca les essències, l'etern i tota la perfecció. Si en l'inspiració el verb de l'artista és envoltat pel seu món exterior, és perquè es forja en la intimitat del seu esperit. L'art és disciplina contemplativa. Fra Angèlico exultava els pintors a la quietud i al recolliment, i Tolstoi aconsellava: "volta't, oh, poeta/ de silenci i de força;/ sol i cec...de sobte, així, resplandirà per a tu la imatge santa/ veuràs brillar la coloració en l'ombra."

L'art, doncs, es fa home, i esdevé testimoni de la intimitat d'un poble. No hi ha cap esforç més decisiu per a una comunitat que el de retrobar altre cop els seus orígens, i no pel camí de l'anul·lació dels seus valors, sinó per llur incorporació en la seva existència. La unitat només troba el seu àmbit i la seva força en la pluralitat. Hem esquematitzat, excessivament, les coses, i hem oblidat que són part inseparable d'una solidaritat essencial.

La pluralitat biològica i històrica d'Espanya, l'hem reduïda massa a simplificacions oposades, en un gran contrast concretat en la polarització entre els valors universals, que li han donat dimensions sorprenents, i la seva progressiva tibetització, que l'ha feta, durant molts anys, impermeable a la resta del món, fins i tot a aquells horitzons que li eren propis. Diu Ortega que en l'Espanya de 1880-1885 —i les dates podrien ser més extenses— a Madrid no li interessava res de la resta del món i, en canvi, es convertia en l'epicentre físic i espiritual de tota la nació, amb la qual cosa es desertitzaven les terres que tenien vida pròpia, les que estaven més obertes a la influència del món, tant si era d'Europa com d'Amèrica.

Així s'explica que la nostra Renaixença sorgís, per la via de l'esperit, com a exaltació de les nostres qualitats, i que el procés posterior polític en fos únicament una conseqüència. El mateix fenomen, en direccions no coincidents, però en certa mesura paral·leles, es produeix en aquests moments, per damunt dels partits, en un ampli afany de reencontres.

Si després de lluites sagnants el país buscà la pau i en féu la base de la seva vida, més enllà de situacions transitòries, superant el que Tàcit va anomenar el "cuncta fesse", trobà de nou en l'art una de les específiques manifestacions del seu esperit, en una reacció natural de la vida, que si bé és adaptació a les circumstàncies, és, també, continuada presència del seu propi verb.

Amb aquesta il·lusió —permeteu-m'ho recordar— vàrem poder tornar a la nostra poesia, amb la renovació dels Jocs Florals, celebrats en una plaça de la ciutat feta d'intimitats, en la qual hi ha col·locada una placa, obra dels tallers Marès, amb el següent text: "Els Jocs Florals tingueren renovada expressió en aquesta plaça de la Llana, des de l'any 1956. Maig del 1967". En aquesta plaça continuaren fins que pogueren ser restaurats en el saló del Consell de Cent.

La política no és artificiositat, com s'ha dit alguna vegada amb manca de

ponderació, sinó que és al cor dels pobles, en el qual hi ha un designi espiritual. L'art n'és manifestació cabdal; d'aquí la seva significació en moments de crisi i l'obligació d'utilitzar-lo com a instrument d'expressió d'un poble.

Es parla, amb raó, del caràcter ètnic que té, per exemple, l'arquitectura. El mateix cal dir, tanmateix, amb les inevitables variacions, de la poesia, de la música, de la dansa i de tota la sèrie d'arts menors en què la sensibilitat de l'home es manifesta. En cada una d'elles l'art pren formes especials que el complementen amb tota l'amplitud de què és possible l'ànima humana. I és que l'art no mor mai, tan sols es transforma i passa a formar part de l'esperit dels pobles, amb permanent missatge.

Les qualitats de l'esperit són intangibles, i l'art és llibertat. Complement de l'ànima de l'home, només pot brollar de cors lliures. L'home, com a tal, no pot viure permanentment davant d'una coacció externa, ja sigui individual, col·lectiva o bé vingui del poder o de qualsevol grup social. Per això, l'art és camí vigorós, perquè mou consciències i en fa signe de la seva personalitat i de l'inquietud del seu poble.

El tema, com comprendreu, és massa extens per ser tractat aquí a causa de la brevetat que aquest acte imposa. Més que els fets concrets, ens interessa evocar l'empremta que l'art, com a comú denominador, ha tingut en la formació de les civilitzacions, inclús de les més antigues, com han estudiat, en el nostre temps, homes com Burckhardt, Nietzsche, Toynbee, Spengler, etc. En la gran dimensió del temps, totes elles marquen camins diferents, amb la presència constant de l'art com a una de les seves primeres manifestacions, a través dels més diversos materials, sota les formes d'expressió més distintes i els estils més contrastats. Art i història han seguit, sempre, camins paral·lels, i el primer ha estat sempre el principal i més important testimoni de la segona.

L'art fon temporalitat amb eternitat, particularisme amb universalisme. L'home crea en solitud, però també amb la porta oberta, amb l'empenta del que és, de per si, solidari, i que el temps aferma i transforma en història que ennobleix, i en el qual s'endinsa per fer-ne presència espiritual.

Creiem, moltes vegades, que l'obra d'art és una mera expressió imaginativa, quan en realitat és resultat d'una lenta i difícil elaboració de l'home, amb el dolor que tota creació comporta. Aquesta circumstància li atorga un doble valor formatiu: per a la col·lectivitat que rep l'obra, a causa de l'emoció que desperta, i que arriba, fins i tot a la catarsi, i per a l'artista creador, que veu superar, en l'art, les seves pròpies limitacions. Menéndez y Pelayo explica que l'art, com tota obra humana, és una simple acció reflexiva, amb la diferència que la reflexió del poeta és diferent a la del crític o a la del filòsof, però en el fons, la mateixa per a tots els homes.

En el mateix sentit, Plató subratllà que la funció de les belles arts va matisar els diversos graus de la bellesa. Per ell, la criatura, posseïda per l'amor —eros—, ha d'anar de la corporalitat a l'intel·lecte..., a la bellesa de les institucions, de les lleis i, fins i tot, de la ciència i de la bellesa per si sola. L'art és l'etern humà, que sempre fa camí, amb una funció creadora cons-

tant, en un permanent esforç solidari en què l'home es troba més plenament amb ell mateix. Entre l'artista i el poble que rep l'obra hi ha una gran connivència, ja que l'art no es limita a ser una simple suggestió de la bellesa, sinó que és un instrument de comunicació en què tots els altres vincles troben nova força i una més alta continuïtat sense que se n'alteri la vàlua. Aquesta unió és tan íntima que, com va dir Goethe, aquell qui vol entendre el poeta, primer ha d'anar a la seva terra.

Torras i Bages, en aquest sentit, va afirmar que la consciència humana té, en l'art, un element social, atesa la seva influència educadora, el qual contribueix a dignificar la vida col·lectiva. Per ell, l'art va més enllà dels valors singulars, i mena l'home a l'harmonia de la vida, que per pròpia essència, segons l'Evangelist, és llum de l'home, d'aquella llum que és verb i manifestació d'infinits.

En aquesta valoració individual i col·lectiva de l'art, Catalunya hi ha posat un èmfasi especial, particularment quan ha vist truncades altres formes d'expressió, i n'ha fet part determinant en la formació de la seva consciència. Barcelona, fidel a la seva tradició, i a la seva singular vocació, ha fet de l'art un element vital de les seves manifestacions col·lectives.

Quan un país no té una organització pública pròpia, és essencial i indefugible fer camí, i més encara quan el silenci té dimensió política. Barcelona no ho ha oblidat mai. No tan sols és una ciutat important, una gran metròpolis, sinó que és i se sent cap i casal de Catalunya, significació del seu verb.

La història universal, ha afirmat Ortega, és l'esforç gegantí i mil vegades mil·lenari d'anar a poc a poc, posant un ordre a la fantasia de l'home. En aquest ordre mil·lenari la fantasia de l'home i la recerca de la bellesa hi han esdevingut un fenomen constant, amb la força del que és immanent i, alhora, qualifica una civilització, una cultura i un poble. Això és important en aquests moments en què la deshumanització de l'home és progressiva, quan els estatismes han envaït la terra. I ho és més encara quan un nou humanisme s'acosta com una nova claror que informa els nostres horitzons.

L'art, expressió d'equilibri i de nobles facultats, és tot el contrari a la deshumanització de l'home i a la seva alienació. Si ara poguéssim comparar l'evolució que l'art ha experimentat en cada una de les civilitzacions, fàcilment podríem comprovar, no tan sols l'esforç que l'home ha fet per trobar-se a si mateix, sinó el grau de cultura que ha representat en la reafirmació dels valors de la persona.

Thomas Mann va afirmar que l'art ha de ser lliure, alliberat de la soledat, fins a trobar el camí del poble, fins que esdevingui servidor de la comunitat unificada; en aquesta missió, cada poble, cada època, hi ha deixat la seva petja i ha eixamplat les fites del seu ésser amb dimensions més universals i de més alta comunitarietat.

N'hi ha prou amb examinar un parell d'obres d'art referents al mateix tema per adonar-se de la influència que exerceix en el temps i l'esperit de cada poble. En obres de la mateixa època, hi preval el temperament de cada artista, però l'esperit hi continua essent el mateix. Matisse y Derain van pintar quadres de Coulliure en els quals és fàcil de comprovar el paral·lelisme,

tant històric com artístic, i on els arabescos de Matisse són reemplaçats per l'austeritat de Derain com a tret més diferenciador. Podríem dir quelcom de semblant dels quadres del Crist amb els àngels realitzats per Montagna i Manet. En canvi, en obres d'art corresponents a èpoques diferents, l'esperit peculiar de cada una d'elles hi és especialment present. Un tema característic en el qual s'ha centrat l'estudi de molts estetes, la sèrie de Sant Antoni Abat, refugiat en el desert de Tebaide, n'és un bon exemple.

El quadre del Bosco, que va acaparar l'atenció d'Eugeni D'Ors, i els de Morelli, Cézanne, Velázquez i Dalí, obeeixen tots a distintes orientacions del pensament. Contemplant el primer, veiem la transició entre l'Edat Mitjana i la Moderna; en el de Morelli, nascut en el període del "Risorgimento", s'hi observa la nova influència que aquest temps exercia en l'ànima dels pobles. L'obra de Velázquez és una manifestació de la plenitud assolida per l'art espanyol; en ella tot és grandessa i inquietud. Si parem atenció a Cézanne, hi trobarem una nova expressió de la claror i del color que, a la vegada, determina noves precisions en el dibuix, d'acord amb les normes de l'impressionisme. Quan examinem l'obra d'en Dalí, es palesa el domini del surrealisme que presenta el Sant Antoni en un vast desert, tan enorme, que el personatge esdevé gairebé esquifit situat en un angle de la composició. Les temptacions, amb gran imaginació, hi són representades per un curiós bestiari: un cavall encabritat, seguit per tres elefants, de gran estilització, carregats amb diversos símbols.

En tots els casos, el Sant i la temptació hi són presents, però amb diferents formes de composició i tècniques distintes, i amb conceptes no coincidents. Potser aquí fóra avinent de recordar el pensament d'Ortega en el sentit que l'art comença allà on l'home acaba. Amb tot, l'artista continua essent representació del sentiment del poble i de la seva època, bé sigui per la via de l'acceptació o per la de la reacció. En l'art, l'evolució, tant si es manifesta en la continuïtat, com si ho fa pel camí que Wind ha anomenat de "l'anarquia", no és sinó expressió de la influència que el context humà projecta sobre l'artista.

La unió d'art i poble, d'art i filosofia, és un fet present en tota l'evolució del món, de tal manera que és per mitjà de l'art que les formes primitives de vida hi han restat projectades. Si l'art egipci es va centrar en un sistema geomètric, ple d'un sentit i de contingut màgic, d'acord amb la directriu filosòfica i política característica d'aquell moment, Grècia es fa mereixedora de la nostra admiració pel seu encert de considerar la bellesa humana com una varietat espiritual i absoluta per damunt de la variabilitat i del particularisme en una concepció universal. Si la internacionalització de l'art comença a despuntar a Pèrsia, correspon a Grècia la glòria de veure la màxima esplendor d'aquesta audàcia intel·lectual. Ja afirmava Aristòtil que les idees no són més que generalitzacions elaborades per l'esperit a partir de la confrontació dels sentits.

Això ens explica que l'art de Bizanci sigui, el segle V, manifestació del traspàs del poder imperial de Roma i de la influència paral·lela que l'Orient pròxim va tenir en la consolidació de l'ideal cristià. A Efes i a Alexandria

s'havien celebrat els primers Concilis. Bizanci, ben a prop del centre de l'Imperi Romà, va recollir tota l'influència religiosa de l'Orient pròxim i de les seves manifestacions artístiques, entre les quals, no cal dir-ho, hi ha l'arquitectura.

D'altra banda, va ser amb l'evolució del pensament cristià que l'art havia de cobrar noves formes. Si la tendència cristiano-oriental frena i priva tota evocació material, la llatina encoratja, estimula la representació d'allò que és invisible. El nou concepte monàstic de Sant Benet i l'impuls de Sant Gregori el Gran havien d'establir un nou equilibri entre la naturalesa física i l'espiritual.

Sota la influència de Carlemany, dels visigots i dels mossàrabs, hem de cercar l'evolució de l'art durant l'alta Edat Mitjana fins arribar al Romànic, hereu de l'art antic i mestre de l'aportació bàrbara del bizantisme. Aquí, a Catalunya, el Romànic hi havia de tenir una especial manifestació en aquells moments en què es forjava la consciència de nació.

És dins d'aquest paral·lelisme entre art i sentiment popular que sorgeix el Gòtic, aspiració a la sobrenaturalitat, a allò que traspassa els sentits.

En aquesta evolució continuada, el Gòtic s'oposa al Romànic, en paral·lela oposició a la que s'opera entre l'ordre del Císter i l'estil anterior de Cluny; confluència que més tard Gaudí havia de mantenir a la seva manera recreant el gòtic en noves valoracions artístiques d'àmplia dimensió religiosa.

Sobre aquests fonaments, el Renaixement neix com a revalorització del classicisme, en el marc d'un profund humanisme. Tot seguit tindrà lloc el Barroc, que Eugeni D'Ors va qualificar de valor etern, el qual veu la llum esperonat per la Contrarreforma. Més tard, el seguirà el Neoclassicisme, i, més endavant, el Romanticisme, un art que representa la vida espiritual de l'home a través de la naturalesa i un enllaç de l'individu amb el fet nacional a l'encalç d'una nova unitat. És l'època de les nacionalitats.

En el món actual sembla prevaler i dominar una certa hipertròfia en el procés de recerca de la bellesa, que es produeix sota les formes i les divises més oposades. És resultat de l'anhel de l'home per trobar valors nous. En molts casos, s'ha cercat la innovació per la innovació; però també s'ha intentat de trobar-los en la via de la despersonalització, de la distinció, de la sensibilitat i, encara, com a simple expressió de la llibertat de l'home, en un procés certament inconformista, present en el pensament de l'època. És, en gran part, la conseqüència de la mobilitat que en el segle passat i en l'actual s'observa en els principis filosòfics i artístics. En aquest panorama l'art adopta la més ampla varietat de directrius, en general de poca durada. Aquesta obsessió per la novetat, és, al capdavant, un afany de creació, fenomen que caracteritza el nostre temps.

Si ens limitem, per un moment, al cas de França, ens adonarem que el classicisme d'Ingres i David és seguit pel romanticisme de Delacroix, el qual, a la vegada, és seguit pel naturalisme de Corot i el realisme de Coubert. La força d'un Monet s'havia de descloure, més tard, en l'Impressionisme que va omplir més d'un decenni, amb Cézanne, Renoir i Degas; més ençà, hi trobem

el post-impressionisme i el "fauvisme", amb les figures de Gauguin, Van Gogh, Matisse, Rouault o Vlaminck.

Tot seguit, assistirem a la naixença del Cubisme, al qual seguirà el Surrealisme, el preciosisme abstracte i l'art informal, entre altres manifestacions i tendències. Es tracta, bàsicament, del predomini del món interior.

De fet, l'art mai no ha avançat en una direcció única i sola, però, en l'època moderna, aquesta creixent pluralitat és un fenomen que s'accentua i es desborda.

Picasso va seguir totes les formes artístiques aparegudes durant el nostre segle. I en totes va ser mestre. En aquesta diversitat va subratllar l'íntima connexió del seu esperit amb el món exterior, a través de totes les creacions plurals, ni que fos requalificant els conceptes actuals. Picasso, en el fons, no nega pas la realitat del món en què viu, sinó que s'hi inspira per superar-la, per expressar-la d'una manera diferent, com ho fa amb la seva magnífica i diversa versió de "Les Menines". Ja el 1935 podia dir que, d'art abstracte, no n'hi ha. Sempre cal començar per un cantó o un l'altre, i llavors es pot suprimir tota aparença de realitat.

En el seu temps, Fichte va dir que l'art és un substitutiu de la vida, i, d'altra banda, Ortega era del parer que un quadre, una poesia en què no poguéssim trobar cap resta de les formes viscudes, resultaria una obra intel·ligible, és a dir, no fóra res.

Aquesta vinculació entre art i vida, entre art i poble, havia de tenir, per la força dels fets, una manifestació especial en el moment que els pobles volguessin reafirmar o recobrar la seva personalitat i confirmar la seva consciència nacional. Entre la creació de l'artista i el sentiment col·lectiu d'un poble es destaca l'existència d'un fort i permanent lligam.

John Ruskin, el cèlebre escriptor britànic, el teoritzador de l'art que tant va guiar i orientar els nostres pintors del moviment pre-rafaelita, sostenia en un text de gran densitat que "l'art recull les manifestacions privilegiades dels pobles. L'autobiografia de les grans nacions —hi afegia— s'enclou en tres llibres: els actes, les paraules i l'art." Més endavant ho amplia així: "El sismògraf més pur és el darrer. Els altres viuen esclaus de l'alenada de la fortuna; les paraules són composades pels genis. En canvi, l'art, és el fruit de les afinitats i de les virtuts d'una raça".

La conclusió d'aquests bells raonaments és la següent: a un poble, el podeu privar, potser algun cop, de la paraula, però conservarà l'expressió que li és pròpia per mitjà del vehicle del seu art. Estudiar l'art no és pas fer arqueologia: és detectar uns homes desenvolupats dins una col·lectivitat.

Fer art és fer país, però dins dels espais d'uns valors universals. En l'art sempre hi ha una política expansiva de comunicació i de diàleg que encaixa perfectament en el nostre esperit.

D'aquí que el catalanisme hagi estat sempre un instrument d'integració. La defensa de Catalunya no s'ha produït pels camins de la vindicació, sinó de la fusió, amb una aportació constant de valors nous.

En aquesta missió, hi vàrem posar un interès especial. Les circumstàncies condicionen, però no limiten, com s'ha vingut repetint des dels més vells temps. I ho vàrem fer naturalment, pas a pas, superant les dificultats que en tota actuació humana apareixen. No hi ha cap generació que arribi a la consumació del temps. A cada una li correspon la seva tasca.

L'art, com la majoria de manifestacions de l'esperit, sobrepassa i excedeix els nostres propis límits, i aquesta gran força d'expansió és un missatge, especialment en els pobles que se senten agermanats per tants conceptes.

Barcelona, ciutat oberta al seu quefer i a la seva projecció, va saber recollir i fer seves les manifestacions del pensament i de l'art que un dia nasqueren al caliu del Mediterrani. Era un gran llegat, i va afirmar-hi el seu esperit. Barcelona, dins les seves muralles, conservà, amb tota cura, aquesta inquietud, en féu presència i museu vivent. I la ciutat és avui una clara manifestació del valor de l'art, del seu impacte humà. Els seus carrers en són testimoni.

IV

BARCELONA, ART I ESPERIT DE CATALUNYA

Diu Zubiri que la filosofia de la malenconia neix quan l'home se sent sol en l'univers, i, qui diu home, diu poble. La nació es fa i es desfà constantment. No hi ha una tercera alternativa. Cinc generacions són suficients, a parer d'Ortega, per enfonsar una civilització. Una llarga experiència universal ens ho confirma. Torras i Bages, patriarca de la terra, indicà ja la necessitat de mantenir-ne l'esperit si volíem conservar la seva entitat.

Pocs pobles, com el nostre, han tingut una història tan estroncada, tan plena de limitacions, d'imposicions i de renúncies, tan subjecta a altres voluntats, amb dany per a la seva subsistència com a nació. En canvi, són ben escassos els que poden oferir un cos tan viu i una personalitat tan marcada.

De vegades hem caigut, lamentablement, en situacions gens favorables, i fins i tot sagnants, amb pes suficient per mudar el nostre esperit, i, inclús, la nostra civilització. Però en tot moment hem sabut, també, jugar amb el possibilisme, i hem fet del pactisme norma de conducta per superar les dificultats, sense abdicar mai dels propis valors ni de l'inexorable futur. Ha estat, tot plegat, un replegar-se en si mateix per tal d'adquirir una nova volada.

L'art, en aquest afany, hi ha tingut una importància permanent. Expressió espiritualitzada de la vida, ultrapassa les nuvolades i s'afirma en valors integrals.

Catalunya, país d'equilibri i de seny, ha comprès tothora que allò que no és possible, no és polític, i a la vegada ha obert de bat a bat les portes de l'esperit. Poble, art i història hi han constituït camins no solament comuns, sinó que en moltes ocasions l'art ha fet de capdavanter per preparar-nos noves singladures.

Entre art i home, art i història, i art i medi ambient hi ha una íntima relació que, amb plena coincidència, palesen poetes, filòsofs i historiadors. A Catalunya això té una especial importància, perquè tot el país és el fruit d'una unió d'elements diversos que ha sabut equilibrar i compensar recípro-

cament. Mar i terra ferma s'han unit entre si a través de Barcelona, que en tot temps ha esdevingut un factor d'unitat i element estabilitzador. D'aquí el seu esperit d'integració i d'unitat, i que l'art de la terra, de distinta projecció en cada una de les seves comarques, es converteixi, al mateix temps, en expressió de tot un poble, dels seus homes, sigui quin sigui llur lloc de naixença. Mar i muntanya, terra alta i terra baixa, comarques d'orient i de ponent s'han fos en una forta comunitat potenciadora.

Catalunya, i amb ella la nostra Barcelona, n'han estat plenament conscients. La immanència de la vida significa transcendir-la, la qual cosa únicament és possible quan s'enllacen i es vigoritzen tots els seus elements, caracteritzats pel signe de la creativitat.

En aquesta inseparable connexió de medis, entre els quals cal comptar el paisatge, els costums, el dret i l'art constitueixen elements bàsics i determinants per donar a cada poble la seva especial fesomia i el seu indeclinable missatge. Spengler assenyala que cap art, cap religió, mai no pot canviar el lloc del seu naixement. Si per a ell, d'una banda, la ciutat —en una, segons la meua opinió personal, hipertrofiada visió— absorbeix, debilita i esterilitza els valor morals i espirituals de les poblacions rurals, de l'altra reconeix, també, que el camp i el paisatge imprimeixen una especial força a l'home. Raça i païssatge —afirmà— es donen les mans. Tanmateix, qui diu raça diu cultura i art.

Hi ha, evidentment, un dret rural i un altre d'urbà, un de muntanya i un altre del pla, i gairebé podriem dir que n'hi ha un d'especial per a les terres més altes, tots ells fortament diferenciats en la lletra i en l'esperit, plens de matisos, però, considerats en la seva unitat, podem parlar d'un dret en què l'home és el centre, àmpliament dotat de llibertats polítiques i civils.

Spengler, destacat glossador de les civilitzacions, ens parla de les grans ciutats, fins i tot del que ell anomena la civilització mundial, i expressa la seva preocupació pel fet que hi comencés —així ho escrivia el 1918— una ètica civilitzada que no era el reflex de la vida sobre el coneixement, sinó del coneixement sobre la vida, amb un tarannà artificios, inànim, de veritats a mitges, en el qual desapareix la gran metafísica per donar pas a una moral pràctica, a una vida que no pot ser regulada per ella mateixa.

Camp i ciutat es mouen, certament, en direccions distintes, però inseparablement complementàries, en un mutu equilibri que no es pot deixar de ponderar. És quan es trenca aquest equilibri que l'home es veu abocat fora del seu propi element, sense missatge; solitari i despullat del seu ésser més íntim, es massifica i redueix la seva vida a un simple "estar" en què l'existència perd el més transcendent que en ella hi havia: l'afany de conferir a la vida tota la seva dimensió.

Ortega, que reconeix aquesta lluita entre el camp i la ciutat, es decanta per creure en el futur predomini del primer, al qual hom tornarà per restaurar les nostres ànimes, esterilitzades de mica en mica per la gran ciutat. No es tracta —hi afegeix— de compadir el pagès desemparat, sinó de treure-li'n profit, nacional i socialment, humanísticament; un poble és una suma de

desitjos, d'interessos, de passions i d'integracions, elements aquests que n'afirmen la força com més importants són.

Aquesta ha estat sempre la gran visió de Catalunya en la seva incommovable missió integradora. L'art hi ha tingut una part rellevant, tant pels seus valors intrínsec i universal com pel diàleg que provoca i per la seva íntima connexió amb el batec d'aquesta terra. Durliat, en el seu llibre intítulat "L'art català" esmenta que el nostre art ha sabut adaptar-se a les situacions més diverses, ha superat les seves pròpies limitacions, i, inclús, ha reeixit la prova de la civilització moderna que a poc a poc fa desaparèixer les anomenades arts provincials. D'aquesta manera, conclou, la nostra inquietud artística es manifesta en una creació tan viva com el poble que l'ha animada.

Les terres catalanes, en els seus inseparables condicionaments, es complementen i s'equilibren entre elles en una compartida unitat el centre de la qual és Barcelona, instrument catalitzador i factor cabdal. Aquest fet ha comportat que la unitat de Catalunya estigués sempre per damunt de les seves variants geogràfiques, de les seves diverses situacions especials, que en els moments de la gran crisi espanyola del segle passat Catalunya sentís unànimement l'afany de retrobar-se més plenament.

S'ha vessat molta tinta en relació als fets diferencials; amb tot, jo sempre he cregut que l'únic que ha existit ha estat la diferent valoració que de la unitat han fet Catalunya i l'Espanya oficial. Espanya, durant més de dos segles, va anar minvant de contingut el seu esperit, va desarrelar les seves institucions i centrà les seves inquietuds en un gran objectiu: un centralisme absolutament estrany a la seva història; un uniformisme que malferia tota la seva plural riquesa social i un provincialisme sense horitzó, en què tota il·lusió renovadora restava ofegada.

Tot se centrà en la nova ciutat que s'anava creant, amb el consegüent oblit de la força que tenen les terres i les comarques. Unamuno, des de la seva visió castellana d'Espanya, argumenta que la comarca fa la casta i el paisatge, juntament amb el celatge, de manera que quan s'arriba a tenir consciència clara i ferma del paisatge hom rep la primera lliçó de patriotisme.

En canvi, la nostra equilibrada unitat donà lloc a la Renaixença, expressió del sentit col·lectiu d'un poble que volia recuperar la identitat i endinsar-se més i més en el seu ésser. Totes les contrades catalanes, en la seva diversitat, sentiren la veu vibrant de la seva ànima i en feren missatge. Barcelona solament en fou el centre, el seu instrument de potenciació.

Els protagonistes de la història són les civilitzacions, i la nostra només pot ser renovada en el si de la tradició viva del poble i d'acord amb el que constitueix l'essència de la seva pròpia naturalesa. En Rubió i Balaguer assenyalava que l'evolució de les cultures en marca les fites, però rarament ho fa amb l'exactitud amb què estem avesats a dibuixar, en un mapa, els límits geogràfics.

Catalunya, oberta a totes les suggerències, a tots els nous corrents, ha sabut, en tot moment, defensar la seva realitat, amb la constant preocupació de no aferrar-se a un sistema rígid. Terra de pas, la nostra, del Mediterrani

féu camí, i d'Europa via d'enllaç, i ha esdevingut país de presència i de misatges; en l'art ha trobat empena, unitat i vivència renovadora.

Pierre Vilar havia parlat ja d'una "Catalunya passadís", i argumentava: "la personalitat catalana vindrà sempre singularitzada per una original barreja d'uropeïsmes i mediterrani". Entre nosaltres no hi ha un equilibri singular, únic, sinó que n'hi ha una pluralitat, forjats al bell mig de valors determinants que el temps ha aplegat en un inseparable missatge col·lectiu esdevingut, finalment, sentit de nació.

Des de les terres vora l'Ebre fins a les de l'Alt Pirineu, hi ha un escalonat de comarques diverses, amb conreus, costums, amb especials maneres de viure, amb peculiars normes jurídiques; comarques que, en pocs quilòmetres, s'enliren fins a 2.000 metres d'altitud, davallen fins a menys de 200 i es lliuren, a poc a poc, a les immensitats del mar. Són terres dissemblants en cultius, en vegetació, de vents i de climes diferents, amb vessants d'aigua que desemboquen en conques fluvials de signes no convergents. La nostra terra és afaïdonada per petites valls, orientades distintament, amb poques planes on els molts usos i hàbits estan units pel mateix sentiment. Moltes vegades se'ns ha dit que som un poble sentimental, i aquesta ha estat la nostra força, la d'estimar per damunt de l'accidentalitat. Solament així es pot comprendre la nostra terra; el nostre art, doncs, manté una gran unitat inserida en una formidable diversitat on l'ànima del poble s'ha arrelat en una ampla gamma de matisos, on reposa la seva sensibilitat.

Les plurals manifestacions del nostre art no poden ser objecte de valoració sense endinsar-se en les múltiples variants de cada una de les nostres terres, talment com en el Dret. Permeteu-me, ara, una petita digressió. La vocació reclama sempre els seus drets. Els nostres Usatges, presència de llibertat de l'home, els quals s'anticiparen a tantes magnes Constitucions europees i que tradicionalment s'han vist com a model, foren ja, en aquell temps, expressió d'una voluntat col·lectiva de totes les nostres contrades. Com ens recordà Brocà, deixant de banda els tres juristes que hi intervingueren, els seus altres redactors foren feudataris i vescomtes de la terra. Juntament amb els Usatges, hi trobem les Consuetudinis Diocesis Gerundensis, el nostre *Recognoverunt Proceres* i les Ordenacions de Sanctacília, les Consuetudinis Ilerdenses, el Llibre dels Costums de Tortosa, les Cartes, el Privilegis i els Costums de moltes poblacions, com les de la Vall d'Aran i d'Anco, de Tàrraga, les Ordenacions de la ciutat de Vic, les Consuetudinis de Perpinyà, el Privilegis, entre d'altres, de Granollers, Moià, Vall de Ribes, Àger, etc., i els antics drets locals de la ciutat de Balaguer, tot plegat estudiat amb la seva profunditat de sempre per Josep M.ª Font i Rius, que en una llarga i fecunda tasca ha palesat la gènesi i l'evolució del nostre dret local.

Catalunya ha estat, dins la gran unitat d'Espanya, l'expressió de la voluntat de ser una de les seves nacions, testimoni de gestes i en la qual s'assenta part de llur història. Inexplicablement, aquesta gran unitat espanyola no s'ha volgut entendre. L'Espanya gran de Cambó no s'ha intentat convertir en realitat fins gairebé després d'un segle. Per aconseguir-ho ha calgut que tot Espanya hagués de portar vestits de dol. Oportunament, Maragall, amb

la visió del poeta que s'avança al seu temps, escrivia a Unamuno per demanar-li que Castella s'acostés al mar.

S'ha dit que les transformacions culturals són lentes en llur esdevenir. El fet és cert, però Catalunya no va tenir més remei que endinsar-s'hi, i ajudar a crear l'esperit del seu poble. El nostre Noucentisme hi posà un especial èmfasi. D'aquí la fretura de la recerca i la conservació del nostre art, i la progressiva construcció de nous museus, d'arxius i biblioteques, sense els mitjans idonis en la majoria dels casos. Cal remarcar-ho, aquí, tant per la força que l'art va tenir en aquells moments, com per la renovació espiritual que significà per al retrobament de l'esperit d'aquesta terra.

Això explica les dues distintes direccions que Espanya segueix amb motiu de la crisi del 98. Pavón, en el seu llibre "Cambó", comenta: "Els homes del 98 —observa Laín Entralgo— són homes de confí, de finisterre... Veuen la llum primera en la franja més excèntrica del nostre sol"; i hi afegeix: "Unamuno, Machado, Azorín, en buscar la solució del problema essencial d'Espanya, a més d'una comuna actitud crítica, emprenen un camí nou. Són autèntics *descobridors* de Castella", ja que la contemplaren, la sentiren i la descrigueren amb lloable vigoria; la seva literatura marca una època gloriosa per a les lletres espanyoles. El problema polític, però, es resol, quan era més extens i més intens, en un retorn a Castella, en una afirmació de centre.

Mentrestant, la Reinaxença va seguir el seu camí, i va plantejar les qüestions de Catalunya amb tota plenitud i, alhora, amb una gran enyorança de la grandesa d'Espanya.

És un greu error voler veure en l'art una mera manifestació externa de l'home, un ajut per a l'arqueologia, un estil de normes en la recerca de la bellesa. L'art va més enllà de les seves concrecions externes, és un bategar dels homes, una de les expressions més fermes de la seva creativitat, un dels motius que té al seu abast per remuntar-se, per deixar un rastre en la terra, per obrir noves vies de comunicació espiritual entre els pobles.

Ortega diu que no hi ha cultura llatina, sinó mediterrània, i que, durant uns segles, la història de món es va concretar en la conca d'aquest mar interior. És —diu— història costanera, on intervenen els pobles assentats en una breu zona propera a la marina, des d'Alexandria fins a Calpe, de Calpe fins a Barcelona, Marsella, Sicília, Creta.

El temari de l'art de Catalunya com a expressió d'un poble en els seves diverses èpoques i estils, en totes les seves manifestacions, és massa ampli per fer-ne un resum aquí. Jo voldria, però, remarcar-ne dos fets: l'un, la seva identificació amb el país, amb tota la seva plenitud, amb tots els moments i en tots els estils, més enllà de tota situació eventual. I l'altre, el seu constant contacte amb el Mediterrani, i, a través d'ell, amb el Pròxim Orient. El mateix podríem dir respecte a Europa. La contribució d'Itàlia a Catalunya, amb el seu romànic lombard, amb el seu art florentí, per exemple, és evident, como ho és la influència flamenca, la francesa i el pes que París ha tingut en els nostres artistes, especialment en els darrers lustres.

El nostre art, en les seves diverses manifestacions, no és fill d'una escola

determinada, sinó d'una sèrie d'escoles moltes vegades anònimes, escampades per totes les comarques catalanes; és bàsicament popular i totes les nostres contrades s'hi han expressat. Inclús tenim retaules de pedra, manifestació concreta d'algunes de les nostres terres, pràcticament desconeguts a Barcelona.

Jo diria que l'art de Catalunya es caracteritza per la seva sobrietat, pel seu realisme i pel seu sensible humanisme, el qual li proporciona un gestació racional, basada en un permanent anhel d'empresa col·lectiva.

Mentre que al nord d'Espanya, a les coves, s'hi descobreixen pintures rupestres, d'un protagonisme animal ben establert, element màgic i totèmic, glossades pels nostres arqueòlegs i erudits, les costes de Llevant ens revelen unes pintures centrades en l'home; fins i tot, com en la Roca dels Moros de Cogul, hi podem trobar una de les primeres aparicions de la figura femenina. El sentit de la cosa humana, com a fet social, sorgeix quan el vel de la història no havia començat, encara, a esquinçar-se.

Els batecs de la nostra personalitat també els trobem en les pedres de Sant Martí del Canigó i de Sant Martí de Cuixà, que van inspirar la ploma de Verdaguer per a escriure un dels poemes més vells del seu "Canigó":

*"Una nit fosca, el meu germà parlava,
el de Cuixà: Doncs, ¿que has perdut la veu?
Alguna hora a ton cant me desvetllava
i ma veu a la terra entrelligava
cada matí per beneir a Déu"*

A frec de les seves columnes pre-romàniques, hi advertim aquell dipòsit enorme de fe que ens ha mantingut units en tot moment, d'adversitat o de glòria i que ens han fet veure el pas del temps i la perennitat de l'esperit.

*"Lo que un segle bastí, l'altre ho aterra;
mes resta sempre el monument a Déu"*

Al diàleg dels "dos campanars" que tota una generació de catalans vam aprendre de recitar de cor, amb l'emoció de quan som joves, hi podríem encara afegir el de Sant Pere de Roda, bressol, segons algun agosarat erudit empordanès, del romànic europeu.

La personalitat històrica de Catalunya s'inicia al Monestir de Santa Maria de Ripoll, creix i es modela en les mans robustes de l'Abat Oliba i es consolida, en bona mesura, a la Seu d'Urgell i en tot aquell enfilall de cenacles de la ciència que foren els monestirs escampats per tota la Catalunya Vella.

S'ha dit que el famós Abat Oliba va imposar l'estil lombard. Doncs bé, en la seva simplicitat estructural, en el despullament decoratiu, en l'economia dels materials que el configuren, hi trobareu ja una de les característiques més acusades del nostre esperit: la sobrietat.

El nostre romànic és una alta expressió de les vicissituds i dels diferents signes que aquest art va adoptar en les diverses comarques catalanes de la Catalunya Vella, les quals saberen recollir un bon tros de la cultura oriental, de manera que, com diu Alexandre Cirici, la Catalunya romànica fou, encara, en el segle XI, introductora de l'Orient a Europa. Si un dia importà els capitells omeies i obrí camí a la resurrecció de cultures monumentals, hi dugué, a l'ensem, les primeres esglésies romàniques amb volta de pedra, com les d'Amer o de Banyoles, i construïren, aquells primers catalans, a Sant Vicenç de Cardona, la primera basílica amb voltes i cúpula, sense altres precedents que les d'Anatòlia.

Un fenomen semblant es pot veure en les torres octogonals d'entrellaçats islàmics, dels quals són mostra el claustre de Tarragona i les impostes de la Seu Vella de Lleida.

En el nostre romànic, fill de grans inquietuds, hi influïren les diverses manifestacions socials i polítiques que s'anaven esdevenint en aquells moments. Avui es discuteix, encara, si l'ajuda econòmica que els senyors d'Erill i de Pallars reberen d'Alfons el Bataller, amb motiu de la seva col·laboració en la conquesta de Barbastre, incidí en el bon gust artístic dels temples d'aquella terra i en les seves vigoroses pintures murals, en les quals els àngels de l'Apocalipsi semblen un avançament del futur expressionisme.

L'art romànic omple la zona pirenenca, tot i que a mesura que avança cap al sud va perdent la seva intensitat i acaba pràcticament a Barcelona, amb l'excepció d'uns pocs pobles de Tarragona. La diversitat d'escoles es marca d'una manera especial en les pintures dels seus murals i frontals. A l'escola de Taüll, de tan ampla expressió, fins i tot en la Ribagorça Occidental, cal afegir-hi les de Pedret, les de la Seu d'Urgell, més allunyades d'influències bizantines, les del mestre d'Osormort i les dels tallers de Vic i de Lleida.

Fou tanta l'empenta del nostre art romànic i el seu equilibri, que encara avui constitueix una de les manifestacions més fortes de l'arquitectura, pintura, escultura i ceràmica catalanes. Sense la seva presència, l'esperit de Catalunya i de bona part de l'Europa d'aquella època es trobaria mancat d'una de les més significatives característiques del seu ésser.

Aquesta sobrietat serà una de les constants històriques de la manera catalana d'entendre l'art. Quan en el cel de l'Edat Mitjana s'entrelluca l'albada prodigiosa de l'estil gòtic, Catalunya se'l fa seu i en crea una sobria versió que podem admirar a Santa Maria del Mar, al Saló del Tinell, a la sala del Consell de Cent, al Monestir de Pedralbes i a l'edifici de la Llotja. Cal, tanmateix, no bandejar-ne els arcs de les Drassanes. Barcelona es converteix en una ciutat impregnada de gòtic, en una unió directa, "íntima", amb tots els estils que es van succeint a les ribes del Mediterrani.

El cos delicat i equilibrat de Catalunya va afirmar aquests valors tot rebutjant les exageracions i els excessos del gòtic "flamíger".

Si allunyéssim la mirada de les pedres monàstiques i catedralícies per posar-la en la pintura, ens adonaríem com aquesta sobrietat s'hi confirma, a la vegada que s'hi afegeix un altre factor: el realisme. Ens ho corrobora la lliçó perenne dels murals de Sant Climent de Taüll. En l'obra dels nostres

artistes veiem actuar la força imantadora del paisatge. Si al començament l'alenada bizantina, fruit del contacte amb els miniaturistes, havia imposat el seu dictat en la pintura del segle XIII, ben aviat es dissipà, com es fa evident en el cas del frontal de Mossoll, que es conserva al Museu d'Art de Catalunya, on la figura de la Mare de Déu deixa de ser una imatge bizantina per convertir-se en la bella pagesa en contacte amb la terra. Un Sant Pere i Sant Pau, a Vic, ens llega el testimoni d'uns pagesos durs i colrats, arrencats dels sembrats de la plana de l'antiga Osona.

En el séc de l'ànima catalana es detecta una aspror sincera, una fonda vigoria racial. Quan les ordres mendicants ens introdueixen en l'art gòtic, s'hi produeix una transformació que es comprova en les pintures de Ferrer Bassa, descobertes al Monestir de Pedralbes de Barcelona. Aquell genial mestre, fill de Tortosa —que havia estudiat a Itàlia—, canvia la dolçor d'un Giotto, d'un Simone Martini, per impregnar les seves figures d'una força que les allunya de tot misticisme. El sentit dramàtic i realista, tan propi de la nostra personalitat històrica, es reflectirà també, d'una manera semblant, en les obres d'autors com Lluís Borrassà o Martorell.

Tot i ser considerat un art estrany, el gòtic tingué una presència especial a Barcelona i a les nostres ciutats i viles més importants. Tan gran va ser la seva acollida, que a Barcelona hi havia trenta edificis gòtics. En el seu interessant procés històric, Catalunya l'estengué arreu del Mediterrani, on construí disset monuments: un a l'Alguer, deu a Nàpols, quatre a Sicília i dos al Ducat d'Atenes.

El nostre gòtic correspon al moment màxim d'esplendor política i econòmica de Catalunya, quan el seu comerç arribava a tota la Mediterrània i dictava lleis al mar. El gòtic català és compacte, amb una forta harmonia amb el paisatge, de manera que, dissociant-se del d'Europa, hi domina l'espai interior, amb un sentit pràctic de protecció que recorda, com s'ha dit, la sala d'una casa, la qual cosa fa que l'església gòtica catalana no presenti similitud amb l'escenografia d'un celatge, cosa freqüent en l'arquitectura bizantina, ni adopti el sentit d'un carrer llarg i estret, com en el gòtic franco-britànic. Com comenta A. Cirici, el nostre gòtic produeix les llums més espaioses de tota l'Edat Mitjana europea, gràcies a l'homogeneïtat de les seves dimensions, a la tendència circular o esfèrica del seus eixos. Per això la seva construcció esdevé horitzontal, i les formes planes predominen sobre les buides, amb una decoració sensiblement nul·la. Si els campanars gòtics europeus vénen a ser veritables escultures i són destinats a ornament i constitueixen centre visual de contemplació, els nostres són, en canvi, centres de trobada.

Els nostres tractadistes distingeixen, encertadament, el gòtic monàstic, influït pel Cister; el reial, amb les seves formes volants i amb els seus calats i arabescos, com, per exemple, el del claustre de Lleida, i el civil, de tan profuses manifestacions en les quals va tenir part important la nostra burgesia, que n'accentua l'estètica amb les voltes estelades i amb les cúpules i les elegants filigranes.

Com en el romànic, una sèrie d'escoles diverses d'aquest estil sorgeix

arreu de les terres catalanes. I així s'ha pogut parlar del focus barceloní, que perdura en les tres fases del nostre gòtic, amb una alta i qualificada col·lecció d'artistes; dels focus tarragoní, mallorquí, lleidatà i gironí, amb una important sèrie de mestres escampats per tot Catalunya, la qual cosa avui, atesa l'evolució del temps, sembla impossible que s'hi pogués produir, i això sense esmentar la gran quantitat d'obres anònimes que li han donat una riquesa especial.

Fou també en el gòtic català que els antics orfebres, entre d'altres, pogueren manifestar la seva creativitat a través d'una de les més amples gammes de tallers en què la inquietud havia de tenir límits insospitats, que influeixen enormement en la formació de l'esperit d'aquesta terra.

En la concepció urbanística el gòtic no deixa de marcar les seves inquietuds. Com assenyalava Eiximenis en el seu benemèrit llibre dotzè de "Lo Crestià", en el qual, després d'indicar-nos el seu concepte de l'urbanisme, anomena les ciutats basades en els obres arquitectòniques més perfectes. Entre elles esmenta: Venècia, el Laberint de Creta, el Far d'Alexandria, Catay i Gambalec (Pequín), en una manifestació de la influència que l'orientalisme tenia a casa nostra.

Ens plau recordar que quan teníem la responsabilitat de l'Alcaldia de Barcelona, el municipi va adquirir, per destinar-les al Museu de Catalunya, cinc taules pertanyents al Retaule dels Sants Joans, que Bernat Martorell va fer per a la vila Vinaixa (Tarragona). Desmuntat en el segle XIX, restà al Museu de Taragona la seva part central. La predella, gràcies al col·leccionista senyor Muntadas, va passar a Montjuïc, i les taules laterals van emprendre viatge cap als Estats Units. A Nova York, n'hi ha una a la col·lecció Wioldensstein, i una altra s'ha extraviat. Les rescatades darrerament per a Barcelona, que varen ser reexportades a Europa des de Nord-amèrica, coronaven el retaule.

El servei a l'activitat pública té moments amargs, però també n'hi ha de satisfactoris. Entre aquests darrers vull esmentar els que vàrem viure quan es completà el retaule de l'Epifania, de Jaume Huguet, amb la col·laboració d'un membre egregi d'aquesta Acadèmia, el senyor Maragall. Avui el podem admirar a la Capella de Santa Àgueda, on es guarda després d'haver estat brutalment desmuntat i esquarterat. Des d'una semi-penombra, ens evoca una de les pàgines més exquisides de la història de Catalunya, de la qual va ser protagonista el nét de Jaume I el Dissortat, el Conestable de Portugal.

Aquella correspondència que vèiem entre l'art i la nostra personalitat històrica, també s'adverteix d'una manera ben palpable en l'època del Renaixement. Catalunya va decaure i entrà en crisi a resultes de la nova concepció de l'Estat i de l'obertura de les rutes americanes, que eixamplaren les fronteres de l'expansió nacional amb l'oblit de les empreses mediterrànies, tan identificats amb la nostra vella corona catalano-aragonesa. Al compàs de la vida del nostre poble, les manifestacions artístiques de Catalunya perderen el seu tremp. Afegim-hi la pobresa econòmica, producte de les dificultats amb França, i la pèrdua de la mar llatina, en poder dels turcs i dels berberescos,

que ens barren el pas al comerç habitual amb Orient. Tot això configura un d'aquells tràngols que no acostumen a acompanyar l'esplendor artística. Un membre eminent d'aquesta Casa, el senyor Gudiol, ja va dir que "el Renaixement ignora Catalunya".

Enmig d'aquesta oscil·lació general, permanent en la història de l'art, es produeix un altre vaivé. Consumides les formulacions renaixentistes, sota les quals s'amaga l'alenada invisible d'un humanisme paganitzant; posades en crisi les llibertats italianes dominades per l'hegemonia espanyola, es destaca sobre l'horitzó un fenomen nou, el Barroc, i, amb ell, arribaran les manifestacions enceses d'una Cristiandat que, empesa pel Concili de Trent, configura una estètica nova en el conjunt més ampli de la Contrareforma.

Al país es detecten diversos corrents que conflueixen en la gran realitat d'Espanya. Un d'ells brolla a Castella, que ocupa el centre polític on gravita l'impacte de l'estètica centre-europea, sobretot la flamenca. Un altre fenomen diferent és el que es constata als obradors andalusos: Sevilla monopolitza el comerç amb Amèrica. Això fa que incorpori als seus quefers aportacions de l'art pre-colombí, con abans ho havia fet de l'àrab. Se'n seguirà un resultat sumptuós, l'anomenat "barroc andalús", fill d'una societat opulenta, ja que l'or de les índies s'atura als ports andalusos, per daurar altars i estocar imatges i sants, abans de sufragar els terços combatents escampats per Europa.

En aquest període, tot i les dificultats sofertes per Catalunya, a l'ombra dels virreis i sota el flagell d'un bandolerisme que, a voltes, arriba a adoptar posicions polítiques, el nostre poble conservarà els seus contactes tradicionals amb les nacions del Mediterrani. Això ens permetrà de romandre fidels a l'esperit clàssic i d'evitar exageracions estètiques. Així, amb una precisió dialèctica que no cal subratllar, un altre membre inoblidable d'aquesta Acadèmia, Cèsar Martinell, assenyalarà, en una al·lusió als corrents barrocs del nostre país: "en ser incorporats a la plàstica catalana, ho foren amb una major parquetat que els seus models originaris, la qual cosa constitueix una prova de la permanència racial de què abans parlàvem."

Aquesta frugalitat del nostre barroc és visible, en la part que va resistir una innecessària immolació, en un edifici singular de la Rambla de les Flors de la nostra ciutat: l'església de Betlem.

Atès que els nostres artistes del barroc van respirar dins d'una comunitat assetjada per dificultats de tota mena, no han tingut la fama i la popularitat que es mereixen. Recordem-ne, entre d'altres, el nom d'Agustí Pujol i Català, i el d'Antoni Joan Riera, d'Arenys de Mar, el qual va treballar per a la poderosa família d'Alba i que va deixar càrrecs, honors, amistats egrègies, i se'n tornà a la seva vila marinera pel sol desig de tornar a crear prop de les onades del mar llatí. És a ell que devem la cèlebre font coneguda amb el nom de Mari Blanca, on es pot respirar aquell barroquisme mesurat, primerenc a Catalunya, amb implicacions purament clàssiques.

Amb aquests noms —tot i que entrem ja en un altra evolució de l'art— hem de fer esment del llinatge dels Tramulles— Jaume, Llorenç i Josep —i dels Gru Joan i Francesc—. Els artistes catalans, com a exigència de la confi-

guració de l'Estat, es van veure constrets a servir el poder central. La noblesa catalana també establirà enllaços amb llinatges castellans, i, en bona mesura, passarà a radicar-se a la Cort d'Espanya. Això comportarà, en molts casos, la castellanització dels noms de família, fet que dificulta de detectar l'origen de molts artistes.

Molt sovint, passejant per la bella Plaça Major de Salamanca, tan cantada per Unamuno, els catalans hi hem experimentat com un ressò familiar, com una recordança dels porxos de les velles viles de Catalunya, centres de contractació i de comerç, com en el cas de Vic, de Balaguer i d'Amer.

¿A què correspon, ens preguntàvem, aquesta presència d'aires familiars al cor mateix de Castella? El vel s'ha desclòs gràcies als treballs de Verrié, Garcia Bellido i, sobretot, del ja esmentat i admirat Martinell. Aquests estudis aclareixen la genealogia de l'autor del projecte d'aquella plaça famosa. El nom de "Xurriguera" no és més que una castellanització desencertada del llinatge Xurriguera. No cal dir que es tracta d'una família catalana. El gran, i un dels seus membres més il·lustres, Josep Benet Xurriguera, fill d'un barceloní, Josep Simó Xurriguera, conegut per "el vell", quan passa a Madrid cridat pel seu padastre, el gran arquitecte Josep Rates i Dalmau, per treballar a l'església de Montserrat en la tasca projectada per Herrera "el mozo", hi va patir el canvi de cognom, com s'havia esdevingut amb tants d'altres artistes catalans.

La documentació ens explica, ara, aquella sensació de familiaritat que sentíem sota els porxos de la Plaça Major de Salamanca. La seva arquitectura respon a un català que va saber corregir els excessos del barroc i que hi va imprimir una gravetat i un equilibri que s'adiuen d'allò més amb el paisatge de Castella. Amb tot, hem de reconèixer que, per desgràcia, els seus hereus i successors no es van saber estar d'aquelles exaltacions a què el seny sempre s'ha oposat: el xurriguerisme.

L'oscil·lació cap a formes noves i nobles, representades per l'art neoclàssic, s'havien d'agermanar amb la perfecció en l'ésser de Catalunya. Tinguem ben presents dues circumstàncies que permetrien el retorn de l'esperit clàssic. D'una banda, s'aconsegueix, amb esforç i sacrifici, un cop acabada la Guerra de Successió, la pau interior, com ha escrit puntualment Oriol Vergés. I, de l'altra, l'estament de la noblesa, que havia abraçat la causa de l'Arxiduc, en surt greument perjudicada. Els nobles perderen les riqueses, que engruixiren el patrimoni reial, o escolliren el camí duríssim de l'exili. Mentrestant, a l'horitzó es dibuixava una classe social nova: la burgesia del comerç. Durant el segle XVIII Catalunya viurà sota l'impacte d'un "canvi social", ajudat per l'aplicació del Decret de Nova Planta i per l'obertura de les rutes d'Amèrica.

Aquesta burgesia fa una tasca impagable de reconstrucció i d'eficàcia. Posa els fonaments de la industrialització del país i obre les portes a la investigació científica, a la pedagogia, a les Belles Arts, tot plegat a recer dels erudits de la il·lustració. És el preludi de la Renaixença.

El gran organisme que s'amararà de les noves idees serà la Junta Particular del Comerç de Barcelona, constituïda el 1763 per cèdula règia de Carles

III. Aquesta institució protegeix la cèlebre indústria d'indianes, fomenta la de la seda, crea escoles de punt per als fabricants de mitges, millora la qualitat de les nostres fabriques de paper, estableix el port franc i posa en funcionament entitats tan benemèrites com les escoles de botànica, nàutica, taquigrafia, química, mecànica, etc.

A una tan singular i activa Junta de Comerç devem la creació, primer amb el nom d'Escola gratuïta de Disseny, més endavant amb el nom d'Escola de nobles Arts i, finalment, amb el d'Escola d'Arts aplicades i Oficis artístics, el centre que polaritzarà tot el moviment de canvi de la nostra estètica.

¡Quines pàgines belles i profundes no ha escrit el nostre docte acadèmic i mestre de l'estatuària, l'estimat Frederic Marès, sobre aquest magnífic eix docent, del qual va ser director durant tants anys, amb una tasca constant de renovació!

Assenyalem també el fet de la creació de l'Escola de la Llotja, posada en rotatge amb el triomf del savi Pasqual Pedro Molas, la qual vingué a centrar l'esperit de les noves generacions.

Sorgeix, doncs, una altra alenada que fa camí, és l'esperit creador d'un poble que no se cenyeix a una activitat sola, i que, quan es desperta, es renova i eixampla tots els valors que li són propis. L'art d'aquell temps hi va trobar la palpitació creadora de la indústria i el comerç, i no s'hi girà d'esquena, sinó que marxà al seu costat, ajustant-se, sempre, a un mateix compàs i ritme. No es limità a bastir l'edifici de l'Escola de la Llotja (1774-1802), segons el projecte de Joan Soler i Faneca, sinó que construeix la Duana nova —el Govern Civil d'avui— (1783-1792), obra del Comte de Rocal, i l'Escola de Nàutica.

Els pinzells de Manuel i Francesc Tramulles es mouen infatigables, artistes que havien heretat l'art del gran Antoni Viladomat; floreixen esplendorosos els símbols de les Ciències i de les Arts, com les al·legories mitològiques o els arabescos dels esgrafiats de les façanes; Damià Ribas planifica l'església de Santa Maria del Port, Josep Pla la de Santa Tecla de Tarragona, Josep Morató la catedral de Vic, Josep Mas crea l'espai on des d'aleshores la blanca Mare de Déu de la Mercè, patrona de Barcelona, anirà recollint la nostra fe i esperança; Gurri i Damià Campeny, professors i membres il·lustres d'aquesta Acadèmia, són autors de marbres immortals. Sentint entre els seus dits aquell ésser de Catalunya, Ramon Andreu transformarà les escenes evangèliques en paisatges de la Garrotxa, i, dels pastors de Betlem, en farà rabadans d'Olot.

La renovació arriba en tots els camps. En aquesta època es traçaren els jardins del Laberint, obra de Sagutti, els quals, en l'exercici de les nostres tasques municipals, varen poder ser incorporats al patrimoni de la ciutat, gràcies a la noble comprensió i col·laboració dels seus propietaris, els marquesos d'Alfarràs.

La flor de la cultura catalana s'obre a la tertúlia reunida al Palau Dalma-ses, aquella via que tants afanyos nostres va rebre respecte a la seva revalorització ciutadana amb la col·laboració inestimable d'un altre membre d'aquesta il·lustre Casa, l'arquitecte Adolf Florensa, i després amb la del seu

deixeble i amic, Joaquim Ros de Ramis. D'aquesta societat culta i creadora alhora, en podem evocar, a més, las pàgines de *Calaix de Sastre*, manuscrit de l'insigne Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà i nebot del Virrei del Perú.

L'esperit de catalanitat es reforça i assoleix nova plenitud durant l'etapa del Romanticisme. Desaparegut el poder central, l'Administració de la guerra de la independència es fragmenta en una constel·lació de juntes en què floreixen les peculiaritats de cada una de les parts constitutives de l'Estat Espanyol. Si en l'economia la pau sorgida arran de la derrota de Napoleó ha de servir per potenciar les nostres finances, el retorn dels "indianos" permetrà d'albirar altres iniciatives. A la dinàmica impresa al país per Josep Xifré i Casas, Güell i Ferrer, Evarist Arnús, Jover i Serra, Manuel Girona i tants d'altres, s'hi vindrà a afegir una revaloració extraordinària del nostre fet cultural, començant pel rescat de la llengua que conquereix el seu punt més alt amb mossèn Cinto Verdaguer.

A Catalunya el Romanticisme es produeix dins d'un sentit originalíssim que impregna tota la història del nostre poble, i és curiós d'observar que s'aplega justament a l'ombra d'un mot enyorós de classicisme: la Renaixença.

Deixant de banda tot allò que aquest gran moviment va significar en la nostra vida cultural i en el descabdellament polític, esmentem el fet que Barcelona, en el segle XIX, assimila una comprensió estètica que gira al voltant de l'eix d'un pintor alemany, Johan Triederick Overbeck. De fet, es tracta d'un d'aquells "àngels del Nord" que vénen a cercar la calor del Migdia postulada per Goethe. Overbeck, profundament romàntic, exaltarà des de Roma unes idees molt acostades a les pròpies del nostre ésser, el retorn al medievalisme predicat per Ruskin, la recerca del plasticisme i la puresa dels "primitius".

La llavor dels "natzarens", com en deien, trobà a Catalunya una terra assaonada. Ho il·lustren personalitats com Joaquim Espalter, Pelegrí Calvé, Francesc Cerdà de Vilarestan i, sobretot, Claudio Lorenzale, sense oblidar Marià Fortuny, que es presentà a Roma amb una carta de recomanació per a Overbeck.

Amb tot, Barcelona disposarà d'una figura exemplar, potser avui massa oblidada per les noves generacions i eix indubtable del doctrinarisme estètic de l'ideal romàntic sentit a la manera catalana. Al·ludim a un altre membre destacadíssim d'aquesta casa, Pau Milà i Fontanals, mestre de les generacions estètiques de la Renaixença, com reconeix Feliu Elias; des de la seva càtedra forma la nova consciència artística dels catalans; se l'escolta com un oracle i és incondicionalment adorat en els sectors més refinats de la Renaixença.

Els mateixos professors de la Llotja s'afanyen a enllestir llur tasca per anar a oir D. Pau.

En una etapa de la història de Catalunya atapeïda d'utopies, Milà i Fontanals, en una reafirmació el fet català del Romanticisme, sembrarà en els seus deixebles la llavor clàssica de la sobrietat, la simplicitat, l'humanisme,

l'absència d'èmfasi, tot el que hem anat definint com a constants dels catalans. Ell mateix va escriure un famós catecisme estètic destinat als nois, on ja revela aquelles idees per mitjà d'uns rodolins:

*"Parlar i obrar amb senzillès
mostra gust i sensatès"*

Així alliçonava Pau Milà i Fontanals els minyons de la Renaixença dins d'un esperit clàssic, allunyat dels gestos arravatats del romanticisme peninsular:

*"Ordre, unitat i harmonia
deuen fer a l'art companyia"*

Coincidint amb Ruskin en el concepte de l'art com a vehicle de la peculiaritat d'una societat històricament diferenciada, diu, amb un altre rodolí, una sentència digna de retenir en la memòria:

*"No un edifici, un soloble
pot dir el geni d'unoble"*

Aquestes mateixes constants les trobem altre cop en arribar al fet del Modernisme, un moviment internacional de denominacions diverses: Art Nouveau, modern style, jungstil o seression.

Estàvem ja davant de l'expressió delicada i sensible d'una burgesia inscrita en el temps subtil de la "Belle Époque", etapa de trànsit que havia de finir abatuda per les canonades de la Primera Guerra Mundial. Ainaud de Lasarte data el començament del Modernisme l'any 1878, amb l'article de l'arquitecte Domènech i Montaner intitulat "En busca d'una arquitectura nacional". I en aquest anhel un altre dels grans doctrinaris i executors de l'arquitectura modernista, Josep Puig i Cadafalch, demanava no pas un estil genial o individualitzat, sinó un procedent de la repetició de les formes tradicionals, la divisa del qual fóra: "Treball col·lectiu, obra col·lectiva"

Tota aquesta enorme i exhuberant florida estètica, la pintura dels Ramon Casas, Joan Brull, Vinyoles, Rusiñol, els dibuixos d'Alexandre de Riquer, Renart, Triadó; els cartells d'Adrià Gual; les escultures d'Arnau Mascort, Blay, Llimona; el mobiliari de Gaspar Homar; la joieria de Masriera, Oriol, etc., no és sinó una expressió de l'ànima i del batec d'una comunitat en un precís instant de la seva història.

Antoni Gaudí sabrà recollir les manifestacions diverses sorgides d'aquesta societat i unirà ferrers, rajolers, metal·listes, vitrallers; tots ells aniran a la recerca de noves formes inspirades, alhora, en el gòtic i en barroc, per crear una edificació noble i genuïna que culmina en aquesta aspiració de vida i empresa col·lectives simbolitzada en les torres de la Sagrada Família, on la fe s'incorpora a la pedra.

Entre les satisfaccions del meu pas per l'Alcaldia de Barcelona, guardo el

goig d'haver estimulat l'organització de l'exposició sobre el modernisme, celebrada el 1964 al Parc de la Ciutadella, la qual havia de servir, més tard, de base a la magna exposició que sobre el mateix tema s'instal·là al Casón del Buen Retiro de Madrid, l'any 1969, sota el patrocini de la Dirección General de Bellas Artes. L'aportació màxima hi va ser duta per Catalunya amb una participació indispensable i qualificadíssima dels nostres serveis i museus municipals, ben palesa en l'esplèndid catàleg que se'n va editar.

Arribem, doncs, a l'alenada poderosa del Noucentisme, apadrinat per l'instrument polític de la Mancomunitat de Catalunya i dirigit pel gran seny de Prat de la Riba, amb la col·laboració d'Eugeni D'Ors en un nou recobriment de les velles essències de la catalanitat, just quan es començava a extraviar entre les pàgines de Nietzsche i la il·lustració escenogràfica d'Ibsen.

Un destacat intel·lectual, Enric Jardí, ha rebutjat el qualificatiu de "cosmopolita" aplicat al moviment noucentista, i s'ha esforçat a reivindicar la seva catalanitat.

És el nacionalisme noucentista el que fa triomfar la candidatura anomenada dels Quatre Presidents en les eleccions a Corts del 1901. Fou l'època d'un nou ressorgiment de l'esperit de Catalunya. Joan Bordàs, en un article publicat el 1919, afirmà ja que l'estil de l'artista no pot prescindir de les forces culturals que han actuat al seu damunt. Barcelona es posà a investigar en laboratoris i arxius, depurà la llengua per mitjà de l'Institut d'Estudis Catalans.

S'abocà a la recerca i a la descoberta arqueològica, i s'afanyà a trobar els testimonis de la seva personalitat. No oblidem mai que el seu estil brolla dels valors que condicionen i limiten un poble. Les formes arrodonides de Sunyer, els seus nus, són comparats amb els perfils dolços de les muntanyes de Catalunya. I Joan Maragall, prohoms d'institucions genials, arriba a identificar els marbres de Clarà amb senyals formals de la terra:

*"Ell les ha dutes com a exemple aquí,
del sol possible d'un revivre noble.
Amb elles sembla haver vingut a dir:
Catalunya, assembleu-t'hi o morir.
Germà, has sigut profeta del teu poble"*

Al costat d'un Clarà, del suau eticisme d'Enric Casanoves, en la severitat majestàtica, la gravetat de les figures del nostre presentador i acadèmic Frederic Marès.

Del mar de Vilanova, també com a configuració d'una Catalunya clàssica, n'eixirà la Teresa, la "Ben Plantada". El mateix Eugeni D'Ors, en la seva època de la Mancomunitat, escriurà un "Glossari" en què, no tan sols preocupat de les arts plàstiques, també hi mirarà pels ingredients totals, sense els quals un poble no assoleix la plenitud: "Au, de pressa, vinga museus, vinguin Acadèmies, vinguin exposicions, vinga educació, vinga cultura, vinga vida civil, vinga urbanitat".

Ni tan sols en els moviments d'avantguarda l'ésser de Catalunya no ha estat mai absent. Hi ha un surrealisme català, Salvador Dalí, i fins i tot un Miró, tan preocupat per la nostra problemàtica, al qual l'Ajuntament, en els anys setanta, li organitzà una exposició d'homenatge a l'antic Hospital de la Santa Creu, com també va ajudar-lo a construir, com a eina permanent de treball, la Fundació Miró.

Quelcom de semblant podríem dir de Picasso, amb el seu gran museu "biogràfic", de qui parlarem a bastament més endavant. Tots dos varen deixar a Barcelona, en l'íntima col·laboració de la ciutat i del seu Ajuntament, el senyal inesborrable de la seva obra i de la seva inquietud.

Anàlogament, hi ha un fort condicionament de catalanitat en el funcionament arquitectònic del grup GATCPAC (1929) i en la difusió de les noves tendències estètiques realitzada per "Amics de l'Art Nou" (ADLAN). El que han representat aquests últims anys en la història de l'art català és inestimable. Inquietud i plenitud, s'hi apleguen.

Tot sovint, els col·lectius humans extravien els seus camins i es perden, aleshores, les petjades de les seves senderes. Però tornen a retrobar-se quan son encoratjats en l'esperit i en la manera d'ésser. Els qui saben interpretar més bé els senyals misteriosos que des de temps reculadíssims es disposen en les èpoques presents i fomenten aquestes constants determinants són els artistes.

Els artistes han mantingut la voluntat i l'ésser de Catalunya, i han transformat en imatges el vol sobirà de les idees. Ells han comprès la consigna de Puig i Cadafalch: el treball col·lectiu. No es pot parlar d'art sense una societat ben dibuixada, on les formes reposin en les arrels i se'n nodreixin. Un poble reclama una massa social bastida sobre la continuïtat. Es aquí on el filòsof Ferrater i Mora veia un dels trets més característics de la voluntat de ser de la personalitat catalana. Aquesta continuïtat és fonamental i no es pot perdre mai sigui quin sigui el moment. La vida no perdura en cap altre indret.

Ortega va dir que la vida és una creació indeclinable. En aquesta tasca creadora Barcelona ha forjat sempre el seu destí i, paral·lelament, ha enfortit el de Catalunya. Era el seu deure, la seva més pregonera obligació, la de tot temps. I això era essencial quan la ciutat havia de superar anys de lluites i de destrucció. Acabat el conflicte bèl·lic, Barcelona s'havia d'obrir de bat a bat al diàleg i a l'afirmació consolidada de la nostra personalitat com a poble. Sobre Barcelona pesaven, certament, moltes circumstàncies que la limitaven i que calia superar. Deure històric, improrrogable deure, trobava en l'art un instrument poderós. Barcelona s'hi va afirmar, i va abraçar, de bell nou, aquesta directriu. L'art, presència de vida, tornava a ser, altra vegada, un instrument vivificador.

V

L'ART, BARCELONA I LES ENTITATS PÚBLIQUES

Jaume Vicens Vives, en el seu prefaci a la Història General de les Civilitzacions, afirma que la vida del passat, si bé no ensenya, il·lumina el present i ens facilita a tots la seva comprensió. La història, tot i que es repeteix, ho fa de diverses formes, en la gran identitat dels valors humans. Entre aquestes realitats permanents, hi ha les ciutats, les quals, com ell reconeix, són presents en totes les civilitzacions, en totes les cultures i en tots els pobles. Esdevenen expressió de la seva evolució.

La raó d'això és que tota ciutat, per la seva pròpia essència, és una gran solidaritat, una irrenunciable forma mancomunada de viure que potencia l'home, facilita la seva acció, l'ajuda a especialitzar-se i fa més factibles les grans transformacions humanes. Hom ha dit que en elles es condensa la vida.

Actualmente fins i tot es parla de "la civilització de les ciutats", i s'ha arribat a afirmar que civilització és ciutat. Encara que en el context d'uns límits força marcats, el fet és cert en una determinada direcció i, com a fenomen complex, resulta difícil de definir en un sol mot. En realitat, la vida social és més complicada.

La ciutat ha estat, i avui encara ho és més, un instrument cabdal en l'evolució dels pobles, però no tot se centra en ella. Contràriament, el pes d'una ciutat, i d'una manera especial el de la gran ciutat, esdevé moltes vegades pertorbador; això és, quan debilita la solidaritat de l'home i arriba a modificar el seu esperit.

En tenim, a casa nostra, exemples dolorosos. Maragall, en recordar la Setmana Tràgica, blasma durament en els seus versos inoblidables els fets que s'hi esdevingueren, però també hi fa una de les més altes exaltacions de Barcelona. Tanmateix, ho hauria pogut fer amb més força alguns lustres més tard. La rauxa, com més àmplia base té, més perillosa és i més fàcilment arriba a la folia. També en tenim, d'això, tristos records, curulls de tragèdia.

És indubtable que la ciutat, cristallització de la massificació de l'home,

ha adquirit una especial significació. Legaz diu que en fer-nos "gent" ens alterem, perquè ens convertim en una exterioritat que ens introverteix. Ortega ha parlat reiteradament de com la vida social accentua la nostra "inautenticitat". Paral·lelament, podríem parlar de la greu solitud social que l'home experimenta en les grans urbs, on la seva vida es veu, amb molta freqüència, concretada en un petit cercle, sovint amb palesa fredor, en què es manifesta la falta d'integració. Segons Arendt, aquesta integració biològica, que prové de les mateixes arrels, és substituïda, quan no es produeix, per una organització mecànica, imposada burocràticament des de dalt, la qual, si no satisfà la societat sencera o un ampli sector inadaptat d'ella, es desintegra perquè no té una estructura pròpia ni tampoc coherència. Trencats els motlles, continua Ortega, la massa es desborda, de vegades tumultuosament, i busca un conductor i un camí per on discórrer.

Recordo que moltes vegades, especialment els capvespres de diumenge, en tornar a Barcelona, quan hi veia enceses tants milers de llums solitàries, en la profusió de finestres i d'edificis pensava en els afanys i en els esforços que hi tenien lloc, en la trista soledat del que tants cops no és sentit ni compartit. En canvi, en la vida de les petites i mitjanes poblacions tot és participat. La plaça major, i amb ella el seu passeig, les rambles..., són àgores plenes de vida, permanent testimoni de comunicació, on neix l'amor i hi brolla la vida. Carrers íntims i entrenyables, evocadors de records, entre balcons dialogants, on tot es fa comunitari.

Per contrast, a les grans ciutats els carrers són, bàsicament, simples vies de comunicació regides per lleis mecàniques, colors canviant, on la pressa és signe, amb cases de pisos superposats, de terrible uniformitat, tancats en si mateixos, desconeguts, inclús per als qui viuen en la mateixa casa, i on solament els sorolls són compartits.

Igualment, els seus barris són diversos i dissonants, inconnexos entre si, de profunds contrastos socials, allunyats els uns dels altres malgrat la seva proximitat, amb serveis públics, generalment de desigual valor, que n'accentuen les diferències, amb les seves inevitables repercussions socials. Galbraith en parla quan es refereix a la societat opulenta i a la disgregació social que implica quan la solidaritat hi esdevé només una expressió.

Amb tot, les grans ciutats i les grans agrupacions humanes, i entre elles les metròpolis, constitueixen, avui, unes poderoses forces centrífugues que assenyalen nous horitzons, motiven a més amples energies i esdevenen presència de la personalitat dels pobles, tant en l'ordre nacional com en l'internacional, d'una més alta influència cultural, al si d'una més ben estructurada especialització, i amb una oberta visió comunitària.

Les grans ciutats poden agradar-nos o no. Els pobles d'ermita, font i riu, integrats en el paisatge, atrauen tothom. Tenen l'especial atracció de tot el que és fresc, viu i, a la vegada, bell. En ells hi ha pau espiritual i un ritme pausat en què els valors humans tenen justa mesura. D'això, com de tot el que és expressió d'equilibri, en tenim tots fretura més enllà de les circumstàncies del moment. Papini va escriure, sobre l'afany de retornar al camp, un llibre inoblidable. Però l'estat de cada època, diu Ortega, és un fruit únic,

predeterminant i ineludible que depèn de l'ésser mateix de l'època. No és al nostre abast la facultat de mudar les realitats vives, inseparables de cada moment.

Cada una d'elles comporta una sèrie de possibilitats que tan sols com a part integrant d'un tot poden ser valorades. La ciutat, agradi o no, és una unitat viva i operativa. Això és irrenunciable. D'ella, n'hem de treure tots bona part de la nostra força. I és que, a la vegada, constitueix també, en molts casos, expressió d'unitat. El que cal és superar els seus desequilibris.

La influència de les grans ciutats és evident: paral·lelament, però, convé evitar que vagin formant al seu voltant un progressiu desert que deprimeixi la resta del país i debiliti la seva inseparable força integradora. Si la quantitat o el nombre hi tenen la seva importància i una clara transcendència, més important hi és, encara, la inquietud en què tot ideal s'aferra.

Barcelona pateix, certament, els problemes de les grans ciutats, però amb uns certs condicionaments que formen part de la seva història i que tots tenim el deure de ponderar i d'exaltar. La nostra ciutat és filla directa de tot Catalunya i d'un continuat i equilibrat sistema de valors en què el camp ha trobat, al mateix temps, la necessària continuïtat i la seva pròpia evolució, sense necessitat de mutilacions, en una constant i permanent fusió en la qual aquesta terra ha format el seu esperit. La terra ferma i la ciutat s'han unit en una íntima estructura social, en una manera especial de viure, on tot es compensava en la gran unitat dels valors compartits.

Fou en aquesta unitat amb totes les terres catalanes que Barcelona avançà en el seu Dret, dictà lleis de mar, arribà a l'orient, esdevingué la gran defensa d'Europa en la costa Mediterrània, i, tan aviat se li obriren les portes d'Amèrica, eixamplà les seves indústries, va superar les crisis del segle passat i, com a portaveu i ressò de Catalunya, alçà la bandera de la Renaixença; senti la tristor d'una Espanya oficial morta en la qual el nostre verb s'alçava a través de la boca dels poetes, i reclamà, paral·lelament, una política nacional de realitats; va plantejar els seus problemes vius, llançà la consigna de l'Espanya gran, en una visió que superava el seu uniformisme i la seva invertebració, amb una política nova i il·lusionada on el país redreçava la seva esperança més enllà de la vida oficial. N'hi ha prou amb llegir els nostres poetes per comprovar a bastament la tristor enfront de tanta decadència. Són ells qui fan del "alçat Espanya!" una consigna permanent.

Barcelona solament pot comprendre's vessant d'inquietuds respecte a Catalunya i tot Espanya. La nostra Barcelona no pot ser reduïda a una ciutat històrica, com estem fent ara, congelada en un cimall, sense que això comporti un dany per a Catalunya, sense desconèixer la seva realitat, la seva força i el seu missatge. L'art hi té, en la ciutat, un ample ressò. Aquest era el problema bàsic dels anys 40 i, en les proporcions escaients, el de tota la terra catalana. La nostra principal qüestió consistia a tornar a ser, a ser plenament. Eren moments en què s'havia de reconstruir tot, en què la disparitat entre el fi i els mitjans esdevenia greu. Amb tot, cada missatge porta en ell mateix la inquietud necessària per fer-lo realitat. I la inquietud, de "per se",

els abarca tots. Entre aquests problemes, els espirituals hi tenien una decisiva importància. Fou llavors quan en la resta de Catalunya s'inicià ja la creació de nous instituts de cultura, com el d'Estudis Il·lerdencs, que vaig poder crear i, al qual li seguiren més tard els de Girona i Tarragona, que de mica en mica han anat obrint noves delegacions i que avui compten ja amb una notable sèrie de publicacions, no tan sols editades per ells, sinó també per altres organismes com, per exemple, Urgellia, anuari de l'Institut Històric dels Antics Comtats de Cerdanya, d'Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran. En aquesta inquietud pels valors espirituals, l'art hi havia de tenir, forçosament, una part destacada. Era precís superar el retard que patia Barcelona i donar-li una més adequada organització política i un nou urbanisme, que una massiva immigració feia cada dia més necessari.

Els dolors no s'havien superat completament. Tot obligava a agermanar-se en la pau i a buscar noves il·lusions col·lectives, d'aquelles que arriben a l'ànima i la formen. Estàvem molt endarrerits. Una part vital de la ciutat havia restat obsoleta i inservible. Com passa arreu del món en èpoques de forta expansió, havia quedat saturada. En una mateixa habitació convivien diverses famílies en una lamentable situació. Les barraques s'havien estès a tota la ciutat, en els racons més inversamblants, inclús en els més perillosos per la seva proximitat al mar, la qual cosa constituïa un motiu d'angoixa. L'hisenda municipal era regressiva i la ciutat veia com s'anaven endarrerint els seus plantejaments. A poc a poc, Barcelona era desbordada per si mateixa i s'anava envoltant d'un inconnex teixit infraurbà que l'anava tancant i la privava de la seva necessària expansió i unitat.

Tota gran ciutat planteja problemes. I els nostres eren greus. Però no podíem oblidar els que eren expressió d'una cultura i manifestació d'un esperit. Una gran ciutat és un remolí que basteix i enforteix vocacions o esdevé un instrument eixorc i pertorbador. Les grans ciutats són un avenç o no són res.

Goig i dolor, glòria i sofriment, s'ajunten en la vida dels pobles. L'ànima forta traspasa les buidades; és en aquests moments que cal arrelar-se en els cimalls, com ens deia el nostre Costa i Llobera. Certament, mai no podem abandonar la nostra missió. De Barcelona, calia fer-ne, de bell nou, centre de la vida col·lectiva i dels valors permanents de Catalunya. Si els valors de l'esperit són sempre determinants, esdevenen ineludibles quan es tracta de retrobar-los novament, de continuar endavant. En aquest afany Barcelona havia de ser altre cop, després dels dies de tristor, ella mateixa, i havia de retrobar la seva plenitud. Quan l'esperit se'ls afebleix, moren els pobles o bé minva greument una part important del seu destí. L'art, en aquest retrobament, hi tenia una gran missió, l'ha tinguda sempre en la història de Catalunya i novament l'havia de tenir amb el reforçament de la seva voluntat de ser.

Amb tot, la ciutat era viva i la iniciativa privada hi tornava a sorgir; l'afany de fer país era un clam unànim. Tot obligava a plantejar els problemes de Barcelona obertament i en la seva integritat, i a seguir els camins dels qui abans ens hi havien precedit. Juntament amb els problemes de l'ésser,

però, hi havia la necessitat de donar-li nova plenitud, de superar les limitacions que des del segle XVIII, especialment, patia Barcelona. No era un problema fàcil. S'havien de trencar molts conceptes. Tanmateix, era un problema fonamental, perquè estava unit al futur destí de la ciutat, amb tota la transcendència que això implicava per a Catalunya.

Si em permeteu l'expressió, jo diria que entre les esmentades obligacions hi havia la d'humanitzar la ciutat, la qual ha estat qualificada, des de fa molts anys, d'inconnexa. I evidentment ho era. La immigració, que hi havia multiplicat tots els problemes, agreujava més encara els seus déficits, no tan sols en l'ordre urbà, sinó també en el camp dels valors espirituals. Altra vegada calia conscienciar de la missió d'una Barcelona que no podia ni pot ser mutilada. Això implicava uns nous plantejaments en un nou i ben diferent abast. La unitat de Catalunya ha estat sempre plural, però, al mateix temps, integradora en una gran solidaritat. I amb aquest sentit calia orientar la nova visió de Barcelona.

Abans hem indicat els problemes que les grans ciutats comporten; però també hem assenyalat, amb mesurada visió, tots els seus grans valors, com les grans ciutats han esdevingut expressió i potenciació dels pobles. Aquest fet no es podia oblidar llavors ni es pot deixar de tenir en compte ara.

Tota la història de la humanitat ens ho confirma. A l'antiga civilització mesopotàmica s'afirmà ja la necessitat de la supervivència de la ciutat, i, a través d'ella, de la seva cultura, que va arribar a nivells extraordinaris. Per la seva banda, Egipte, amb llur enorme extensió i difícil comunicació, a causa de les periòdiques inundacions del Nil, no hauria pogut realitzar-se sense l'oportú reforçament dels seus pobles, entre els quals els clàssics falàs i cop-tus, i els de les seves grans ciutats: Alexandria, d'inoblidable memòria, i l'actual El Caire, museu de tantes vivències.

Potser és a Grècia on la ciutat adquireix més relleu i més alt sentit filosòfic, jurídic i polític. L'urbs, segons ells, havia de ser reduïda. Era, en gran part, la ciutat-estat. Segons Aristòtil, no n'hi podia haver cap amb menys de deu homes i amb més de cent-mil. Tot Grècia és una sèrie important de centres urbans que avui contemplem, amb goig i plaer, com a testimoni d'una civilització no superada i per entre els quals transcorregué la ruta de Sant Pau. En realitat, el primer cristianisme es va centrar en les ciutats. Els pagans, com el seu nom indica, vivien al camp.

Ser ciutadà romà fou, en el seu temps, gran privilegi. En la immensitat del seu extraordinari imperi, Bizanci acollí una part transcendent de la cultura romana i féu possible que Europa s'afirmés, en moments difícils, en els valors de la cultura clàssica. Constantinoble en fou un alt exponent.

Spengler pondera el clar i alt llenguatge amb què ens parlen les grans aglomeracions urbanes. Segons ell, la humanitat urbana, tota ulls, l'ha introduït en el seu món lluminós. Contempleu —diu— la silueta de les grans ciutats. Les teulades amb les seves xemeneies, les torres i les cúpules retallades sobre l'horitzó. Escrutem —hi afegeix— Nuremberg i Florència, Damasc i Moscó, Pequín i Bangla Desh. I es pregunta, ¿què sabem de l'esperit de les ciutats antigues, si ja no podem contemplar els seus perfils en el cel meridio-

nal, a la llum del sol, entre núvols, al matí o en la nit estrellada? Tot això té història i és història que es repeteix en la Soburra de l'antiga Roma i en el faubourg de Saint Germain de París, a l'antiga Baias i a l'actual Niça, als breus quadrets urbans de Ratisbona i Bruges, en l'oceà de cases de Babilònia, Tenochtlan, Roma i Londres.

En aquesta història de velles vivències en què les civilitzacions dels pobles anaven cristal·litzant, s'hi va forjar Barcelona, no pel caprici d'uns homes, sinó per imperi del Mediterrani, per la necessitat que aquest mar tenia d'anar construint nous pobles.

Moltes vegades pensem que és formal el que per essència és substancial i permanent en la vida. No hi ha en l'home, ni en la humanitat, una sola solidaritat, sinó una orgànica gradació d'aquest fet. Si la primera sorgeix en la família, en el municipi té ja un ample sentit social que es reforça i cobra el seu sentit més ple en la nació. L'univers és plenitud de plenituds, però, per desgràcia, encara no cuallada. Al si d'aquestes solidaritats les ciutats adquireixen, com indicàvem, una força especial que avui esdevé part integrant de la vida col·lectiva i que en la nostra terra es caracteritza per unes més altes i més íntimes solidaritats.

Barcelona, doncs, no podia restar reduïda a una ciutat històrica. Presència en el Mediterrani, port natural de Catalunya, porta d'Espanya i part integrant del triangle que amb ella formen Marsella i Gènova, esdevé un factor determinant per a l'equilibri de la part occidental del nostre mar i un enllaç poderós amb la resta d'Europa. Fou aquesta presència la que féu no tan sols possible, sinó obligada, la nostra intervenció en el Mediterrani, on deixà el rastre, com és ben sabut, de les seves lleis marítimes, del seu comerç, dels seus consolsats, obrint nous mercats i noves relacions entre els pobles del nord d'Àfrica i el pròxim Orient, on Catalunya trobà un nou reforçament de la seva personalitat.

Aquesta realitat no ha esta oblidada per Catalunya perquè és part del seu ésser, i Barcelona n'ha esdevingut centre i motor, i, alhora, expressió del seu equilibri i de la seva expansió. Realitat viva, que en tot moment ha tingut la seva importància, esdevenia decisiva en aquells moments en què a Catalunya, sense un govern propi, Barcelona hi havia d'assumir un missatge especial.

Un missatge en què el nostre art tingué un paper principal, tant en l'ordre de la recuperació dels seus antics valors, com pel fet que n'hi afegírem de nous. L'art, part determinant de l'esperit dels pobles, adquireix una força especial en els moments que aquests no poden expressar plenament la seva personalitat. Amb el seu llenguatge universal, sota el signe d'eternitats, va més enllà de les situacions temporals, la qual cosa li permet traspasar les circumstàncies del moment i fins i tot les lletres de les lleis: els desvetlla, de bell nou, els problemes i a la inquietud dels seu ésser.

Com més alta és la dificultat, més decisiu ha de ser l'esforç. En aquesta equació d'il·lusions i d'esforços havia de plantejar Barcelona el seu problema, que no era pas exclusiu de la ciutat, sinó de tota la terra, també amb la implicació de presències mediterrànies.

En tota comunitat hi ha una dimensió de present i de futur; les dues són inseparables. Solament en aquesta conjunció els pobles troben, si no plenitud, camí. I la nostra ciutat, amb aquest esforç en el possibilisme de cada moment, ha escrit la seva història i, amb ella, la seva grandesa.

La nostra urbs poques vegades ha pogut realitzar la seva vida amb tota l'amplitud que volia; si hagués pogut fer-ho, la seva evolució hauria estat una altra. Quantes renúncies, de segles, tenim pendants en cada reivindicació! És amb ratlles més o menys tortes que Barcelona ha pogut marcar la seva història. Realitat indiscutible, té un pes decisiu tant per a la trajectòria de la nostra terra com per a la d'Espanya. Crear-hi més buits pel simple afany de cercar solucions integrals no és pas aconsellable, perquè, com s'ha dit tantes vegades, el que no és possible, no és polític, ni s'adiu amb l'esperit d'aquesta terra, que amb el possibilisme i el pactisme ha escrit una part important de la seva història. No fa molt que en Joan Vallet de Goytisolo i altres juristes varen dedicar a aquest tema un important treball, el qual, més enllà de presències històriques, té una permanent actualitat.

La pau és sempre difícil, i més quan havia d'amorosir ferides profundes i perills imminents en què estava en joc el mateix ésser de Catalunya. Retrobar-la, enmig de fortes posicions encontrades, plenes de dolor, i encara d'ira, és sempre un procés llarg, ple de renúncies, si no es vol caure en noves lluites que no farien sinó renovar passades incerteses. I en aquells moments es produïa una forta preocupació, sentida no ja per un sector concret, sinó, a més, per altres personalitats de la República i, més tard, pel qui s'havien de distribuir les zones d'influència d'Europa. Una gran majoria va creure en la pau, en la pau d'una evolució, en la pau que obrís l'esperança a un nou futur. Més enllà de les circumstàncies i de les limitacions, calia fer un esforç per mobilitzar els valors de la terra. La vida continua indefectiblement. No s'atura mai sense que ens fugui de les nostres mateixes mans.

Fidel a aquesta directriu, la Barcelona del nostre temps ha estat la de la recopilació del dret civil català, la de la carta municipal, de més ampla autonomia i d'una més harmònica organització, la de la Comarca, la de l'Àrea Metropolitana, sense que afectés, però, la personalitat dels seus pobles; la del Pla General d'Aigües de Catalunya, la de la cessió del castell de Montjuïc, la de la restauració dels nostres Jocs Florals, la de la integració del Tibidabo com a parc central de la nova Barcelona, la de les noves vies de comunicació intercomarcal, la del nou pla de metros i de túnels, la de la vigorització de la nostra cultura i la de la potenciació de les nostres institucions; la que va mantenir les escoles municipals i va crear-ne d'altres d'especials, la que amplià els premis de la Ciutat de Barcelona a totes les manifestacions de l'esperit i va endegar càtedres especials per al millor estudi de les nostres institucions, la que col·laborà directament en la creació de la noves facultats universitàries arreu de Catalunya, la que va ampliar i millorar les nostres institucions benèfiques i socials i els notables instituts que els ajuntaments havien creat, la que revisà el seu pla urbà amb nous estàndards socials, la que vigoritzà les manifestacions d'art i les nostres publicacions, la que va programar amb unitat tots els problemes de la ciutat i va determinar-ne una forma

de solució en períodes determinats, la que va convertir l'urbs en ciutat de fires i congressos, amb la desitjada culminació d'una tercera exposició universal, ja concedida i inútilment renunciada que, segons els estudis publicats, havia de suposar la total transformació de la vella Barcelona i l'arranjament de l'actual, tant en l'ordre urbanístic com en el social, i que l'havia de fer més bella i més orgànica per la via d'una coordinació d'esforços que permetés, per fi, que la ciutat s'integrés més plenament amb la naturalesa, es coordinés adequadament amb els altres municipis, tornés al mar i superés les conseqüències d'una obligada massificació que va forçar tantes situacions provisionals interines i deixés enrera el creixent caràcter històric en què es constreny Barcelona amb renúncia a les seves possibilitats de futur i amb una trista conversió en ciutat de serveis.

Per sort, aquest esperit de renovació i de presència no fou solament limitat a Barcelona, sinó que, com he indicat ja, tot Catalunya creava, de mica en mica, nous òrgans de cultura, renovava la seva agricultura i ramaderia i buscava bons conreus, donava a les nostres velles "cases" una nova organització autonòmica que superés la seva limitada autarquia. Barcelona, tant com li fou possible, promogué el trasllat de bona part de la seva indústria a totes les terres catalanes, fins i tot una part especialitzada d'aquesta indústria pogué tenir expressió en altres ports, en la sentida preocupació que la nostra terra mantingués aquell equilibri social i humà que l'havia configurat i que tan necessari li era per a una plena integració de valors.

En aquesta tasca, l'art hi havia de tenir una participació important com a alt valor que és de l'esperit. Al seu costat, l'urbanisme, esperonat per la mateixa inquietud, hi havia d'unir els fets socials amb els estètics, tant per donar a la ciutat més belles perspectives i racons més íntims, com per permetre que l'arquitectura hi prengués noves formes on l'home trobés una més plena inserció social.

Era la pròpia tradició de Catalunya el que obligava a enfortir les manifestacions de l'art en totes les expressions de la vida barcelonina, tant pel que fa referència a les lletres com a la pintura, a la música i a tota aquella sèrie de manifestacions on la inquietud per l'estètica es reflecteix, com els nostres jardins i parcs, que a més de ser augmentats com calia, s'especialitzaren perquè tota la bellesa de les plantes i de les flors hi tingués gran expressió i arribés a l'ànima del poble.

Calia rompre la centralització administrativa, la rutina, el conformisme i l'aclaparament que després de la guerra s'aguditzà especialment. Les lleis ordinàries no eren suficients. Barcelona s'havia d'obrir a nous horitzons. La ciutat havia de passar a ser una urbs orgànica i viva en què totes les exigències humanes poguessin ser ateses en el seu corresponent nivell. Calia crear un ample i públic pla d'actuació que fixés els nous destins de Barcelona i emmarqués la pròpia activitat municipal, que en determinés els nivells socials, amb tota l'amplitud precisa perquè la nova ciutat, identificada amb la terra, abocada al mar, fos conjunció d'esforços en què tots els homes posessin renovat afany i nova il·lusió creadora. L'autenticitat de la vida, ha dit Marías, és una mesura per a la radicalització de l'elecció de les seves possibi-

litats. Aquestes responsabilitats no tan sols eren indeclinables, sinó que s'havien d'elevat al grau necessari perquè Barcelona esdevingués, altre cop, bressol d'humanisme.

Les grans ciutats són una exigència actual per tal que els pobles puguin, a través d'elles, prendre part activa en els moviments universals i constituir nous centres de cultura on totes les comunitats trobin la seva adequada dimensió.

En les primitives urbs, hi va haver un equilibri entre ciutat i camp, entre les terres entranyables que les envoltaven. Barcelona tingué, en certa manera, el seu terme urbà complementat per un de rústic, i encara, per un de marítim, amb una precisa visió de realitats, i esdevingué enllaç de totes les terres catalanes, amb un especial conecreçió en l'anomenada horta i vinya i en els carrers de Barcelona. Per assolir la seva totalitat, la ciutat ho havia de fer en convivència amb totes les terres catalanes, de les quals era instrument d'unitat i acoblament. Sense això, Catalunya deixaria de ser ella mateixa. Barcelona n'ha tingut, sempre, plena consciència.

Avui, la creació de la Generalitat planteja els problemes, certament, en termes diferents dels que tenia Barcelona durant les últimes èpoques. Malgrat tot, la ciutat no pot ser reduïda a una ciutat històrica. Solament en la unitat de Catalunya arribarà a tenir el seu significat més profund. Només cal continuar la història.

Barcelona va patir el dolor d'una revolució totalment aliena al sentiment del país, contrària al seu concepte de l'home. Aquesta terra va viure la tragèdia i l'èxode, la qual cosa obligava a eixamplar els seus horitzons i a plantejar, adequadament, la seva integració. Com diu Duvignaud, les revolucions polítiques no són mai períodes de creativitat estètica, ans al contrari.

Tot impel·lia a no mirar enrera, a no aturar-se. No és convenient recrear-se en el passat, i menys quan pot ser causa de noves divisions. Catalunya havia sofert greus perjudicis en el seu patrimoni artístic. Segons l'informe oficial que durant la guerra en va emetre la nostra Audiència, els danys percentuals foren elevadíssims. Duran i Sampere explica com va exposar la seva vida per tal de salvar una part dels nostres arxius històrics.

El municipi de Barcelona, contiuant una tradició molt marcada al llarg de la seva història, s'abocà sempre, de moltes maneres, a favor de la noble aventura de les belles arts. I ho va fer amb una convicció profunda: que sota l'estímul de les arts s'afermessin els valors de la comunitat social, i s'obris a noves i a més amples fronteres.

L'art comptava en el nostre municipi amb una llarga tradició. Només calia continuar-la i potenciar-la. Aquest impuls s'havia d'aplicar tant a les arts plàstiques com en el camp de les lletres, a la música i a totes les altres manifestacions artístiques, qualsevol que fos la naturalesa i la dimensió que encoratjava les vocacions, a vigoritzar institucions i a crear els necessaris centres de difusió.

L'art només és transcendent quan es converteix en vocació d'un poble. La nostra acció es diversificà en activitats diferents, entre les quals poguérem comptar la reforma de la Casa de la Ciutat, envellida i insuficient. La nostra

generació hi havia de deixar marcada la seva petja, com ho havien fet ja totes les altres des dels més llunyans temps.

Per aquest motiu, una de les nostres primeres tasques, després de consolidades bàsicament les finances municipals, fou el condicionament i l'ampliació de la Casa de la Ciutat.

Havia estat aquesta un signe constant i representatiu de Barcelona, reflex de les més diverses èpoques, les quals hi deixaren la seva inquietud. Mancada la ciutat de grans edificis públics, hi va centrar una bona part del seu esforç i en féu eix bàsic dels seus anhels.

Vàrem comptar, en aquesta tasca, amb la col·laboració inestimable d'un egregi membre de la nostra Acadèmia, l'arquitecte Adolf Florensa, a qui tindrè l'honor d'al·ludir reiteradament.

No ens hi movien només raons estètiques, L'acusació d'Unamuno —“Oh catalanes, os ahoga la estética. Sereis siempre unos niños levantinos”— ens va semblar sempre d'un escàs fonament, ja que l'art, com hem analitzat, no se sustenta en l'aire, sinó que es nodreix de la personalitat de cada poble.

Aquesta preocupació per la bellesa aplicada als dissenys públics ja es constata en la construcció de la Casa de la Ciutat. Quan els Consellers van acordar, l'any 1399, edificar-ne la façana gòtica, van subscriure un contracte que es conserva i que ha estat estudiat pel nostre inoblidable acadèmic, esmentat anteriorment, Agustí Duran i Sampere.

Com ell va assenyalar, el pensament era “fer-la tan bella com fos possible”, i per això es va triar al mestre Arnau Bargués. Les mateixes mans que havien treballat al Monestir de Poblet i al Castell de Blanes s'afanyaren a dotar d'una bella façana la nostra Institució Civil. Jordi Johan, llibert d'origen grec que va catalanitzar el seu nom i es feia anomenar “Jordi de Déu”, hi va cisellar meravelles amb la ben catalana pedra de Montjuïc. El gran Pere d'Anglada realitzà sobre la seva porta la delicada figura alada de l'arcàngel Sant Rafael, una de les millors peces conegudes del gòtic català.

No els ofegà pas l'estètica, als consellers que van ordenar a l'arquitecte Pere Llobet de traçar les serenes proporcions de la Sala del Consell dels Cent Jurats, clau de les nostres glorioses institucions civils. Ni tampoc als consellers que, l'any 1443, van buscar el “millor pintor” per substituir el retaule de la capella, escàs i pobre. Des de llavors, la famosa Verge dels Consellers acota suaument el cap, a través dels pinzells màgics de Lluís Dalmau, i obre a una nova fragància Catalunya a partir del contagi de l'art flamenc de Van Erick, fragància que venia a superar l'art autòcton dels Serra i dels Borrassà.

Des d'aleshores, la Casa de la Ciutat ha estat un cos viu, dinàmic i amant. Ha recollit en els seus murs el decurs de les èpoques. No en detallarem, ara, les reformes introduïdes, contingudes amb primor en molts llibres, alguns dels quals han estat escrits per membres d'aquesta docta corporació.

Es, però, tan remarcable com la dada històrica, l'activa i directa participació que el poble, la Ciutat mateixa, hi va tenir en moments culminants.

Així, quan al segle XIX, sota la influència del romanticisme, passats els efluvis negatius del "Decret de Nova Planta" que havia fet de la nostra Casa de la Ciutat una closca buida de substància i de ciutadania, el mestre Josep Mas, impregnat d'un exigent neoclassicisme, començà les seves reformes i mutilacions, la societat culta barcelonina s'hi oposà cívicament. Per amor de les campanyes de l'Acadèmia de Belles Arts i de l'Acadèmia de Bones Lletres es va salvar de l'enderroc la bella façana gòtica, testimoni de les nostres passades grandeses. Això va permetre la seva completa restauració l'any 1929.

Veu i ànima d'aquesta campanya va ser la personalitat de l'egregi historiador Pròsper de Bofarull. Acompanyat pel poble, mitjançant les seves entitats representatives, es va oposar a què s'instal·lessin en les fornícules de la façana orientada a la plaça de Sant Jaume les escultures d'Hèrcules i de Minerva, de gust neoclàssic.

El sensible esperit ciutadà va exigir que s'hi col·loquessin les efígies de preclars prohoms de la nostra terra. És per això que des de llavors hi són les figures de l'heroic Rei Jaume I i la de l'abnegat conseller Joan Fivaller. Barcelona, una vegada més, conscient de la seva personalitat, va dir no als déus mitològics i es va decantar pels personatges de la seva història, per catalanitzar llur iconografia.

Cada etapa històrica ha dipositat el seu senyal en l'esperit i en la pedra de la nostra Casa de la Ciutat.

Si entrem al Saló de la Reina Regent, obra de l'arquitecte Francesc Daniel i Molinas, i hi contemplem el bell retrat de Maria Cristina i Alfons XII, infant, obra de Masriera, hi respirarem l'atmosfera de la Restauració i de l'Exposició del 1888.

Més tard, sota el consell de Florensa i de Joaquim de Ros i de Ramis, vàrem poder, durant el nostre mandat, millorar el saló amb materials més nobles i agrupar-hi les diverses plaques commemoratives de totes les tendències i de totes les èpoques de la nostra història moderna, ocultes darrera tronades cortines, i emmarcar-les amb garlandes i àngels esculpits per Ros. D'altres no han tingut el mateix esperit magnànim. Només accepten allò que és seu, essent com és la història, per essència, integració més enllà del nostre propi jo.

Si volem meditar sobre la fase transformadora de la nostra urbs, a l'ombra de l'Exposició del 1929, només ens cal pujar les seves escales de marbre i admirar les pintures de Viladrich, l'estatuària de Viladomat, el Sant Miquel de Llimona, les grisalles de Ramon Rey, les pintures de Ricard Canals, de Xavier Nogués o contemplar els murals de Joep M.ª Sert, en els quals, amb la força dels seus ocre i daurats, hi descriu la gloriosa Catalunya èpica dels almogàvars, que dugueren les nostres barrades banderes al dilatat espai de l'Imperi de Bizanci.

Continuant aquest esperit de potenciar la Casa de la Ciutat com a marc físic i cristal·litzador de Barcelona, entesa com a eix de Catalunya, hi vàrem emprendre unes profundes reformes. Ens van ajudar en aquesta tasca quatre personalitats singulars: els arquitectes Adolf Florensa i Ros i Ramis, l'historiador Duran i Sempere i l'il·lustre acadèmic de clara memòria Antoni Ollé i

Pinell. L'art del nostre temps, essència també de catalanitats, va deixar la seva empremta en els murs del municipi. Els pinzells de Vila Arrufat deixaren constància a la Sala de la Ciutat de l'expansió ciutadana, des del seu naixement com a humil poblat ibèric fins al seu desplegament a l'Atlàntic amb la Hispanitat. En una deliciosa obra de marqueteria, Evarist Mora, amb la col·laboració de Gargante, ens va descriure, en una altra sala, la distribució geogràfica dels nostres gloriosos Consolats del Mar, dels segles XIII al XVI. En aquesta sala, la comissió executiva hi ha pogut celebrar les seves sessions amb la mirada posada en la nostra presència mediterrània i en el segon imperi.

D'aquesta mateixa sala van sorgir els primers esborranys de la Carta Municipal i també, dins d'ella, algun diumenge, al compàs de les sardanes que sonaven a la Plaça de Sant Jaume, els homes de la Compilació van madurar el seu projecte. Un cop mort, prematurament, Ramon Rogent, un deixeble seu va poder dur a terme els seus estudis per a una altra sala inspirats en les nostres institucions gremials. Avui s'admira al Municipi amb el nom de Sala del Treball. Al Saló de Bon Govern, l'il·lustre muralista Josep Obiols hi va realitzar una sèrie de frescos que desenvolupaven els lemes que vàrem proposar-li: "Concordia", "Lex", "Justitia", "Labor", "Pulcritude", "Consilium", "Fides", "Genius loci". Les gúbies creadores d'un altre gran acadèmic a qui agraïxo la seva eloqüent presentació, Frederic Marès, tallaren en relleus en fusta els episodis de les estades de l'Emperador Carles V a Barcelona, l'any 1519, destinats a un saló no realitzat que havia d'unir el Saló de les Cròniques amb el segon edifici, a la recerca d'una unitat més gran i d'una més gran dimensió per a una planta noble.

Aquests admirables alts relleus, que per desgràcia encara esperen una destinació definitiva, es conserven al Museu Marès.

També al vestíbul de l'Alcaldia, el mestre de mestres, figura singular dels ensenyaments artístics del Noucentisme, Francesc d'A. Galí, hi va oferir l'homenatge de Barcelona i del seu Municipi a Miguel de Cervantes. La presència idealitzada a la nostra ciutat de Don Quixot va quedar certificada gràficament als seus plafons: Don Quixot a la platja de Barcelona, a la impremta, i finalment, combatent amb el Cavaller de la Blanca Llun, sota la presència del Clavileño, que apareix al sostre. Volíem que la nostra ciutat pagués el deute de gratitud amb el genial escriptor, enamorat de Barcelona, a la qual va dedicar els més bells internacionals elogis que van sortir de la seva ploma.

En aquesta directriu, es va voler també que l'art més jove fos present al Municipi. Per això vàrem associar a l'enriquiment plàstic dels murs dues grans teles d'Antoni Tàpies, llavors una esperança i avui un dels nostres valors internacionals.

Perquè sempre vàrem creure que era una tasca que calia que assumís l'ens públic, impulsàrem la creació d'una nova capella que substituïa l'edificada al segle XIV per acollir la Verge dels Consellers. Tornàvem a la història i a la tradició, omplíem un buit.

En el decurs de diverses reformes, la capella n'havia desaparegut; només

en quedava l'espai on abans havia estat emplaçada. Davant de certes dificultats per reinstal·lar l'obra de Lluís Dalmau al Municipi, sense empobrir, amb aquest trasllat, el Museu d'Art de Catalunya, es va encarregar al gran estatuari català Enric Monjo la decoració de la capella dedicada a la Mare de Déu. I ho va fer de manera admirable, cisellant en ric alabastre i en fusta una sèrie de magnífics retaules marians, entrecreuats d'àngels, que van tornar a la Casa de la Ciutat l'expressió del sentiment religiós, clau de volta de les nostres institucions civils medievals. El cronista de la ciutat, Josep Tarín Iglesias, va escriure un excel·lent llibre en el qual historià la capella i la labor de Monjo.

L'Escola Massana hi va aportar també la seva obra en decorar un dels corredors de la planta noble en honor dels pobles que van ser carrers de la ciutat. Va enriquir el despatx de l'alcaldia amb la reproducció, en marfil, de la imatge del Crist de Balaguer. Vàrem posar en aquesta escola il·lusió i esperança. Ferem per manera de dur la inquietud per l'art a totes les manifestacions del quefer humà.

Allà es va dipositar l'obra del gran esmaltador Soldevila, evocant la creació d'Adam i Eva, de delicat dibuix i fina coloració. Noves escultures de Clarà i Viladomat van guarnir la planta noble municipal.

Com havia passat ja l'any 1929, es va haver d'ampliar l'edifici municipal. Vàrem procurar descentralitzar molts serveis. I encara es pot fer més en aquest sentit. Però, tot i amb això, l'exigència d'instal·lar-hi les oficines amb la dignitat adient ens va obligar a aixecar un nou edifici, els plànols del qual es deuen a l'arquitecte García Borbón. La façana d'aquest edifici es va adornar amb variants de l'escut de Barcelona, amb un record, en català, d'aquest fet.

Pensant en un enllaç de tasques i de generacions, s'hi establí una gran terrassa, a manera de pont, les parts exteriors de la qual foren decorades amb alts relleus de l'escultor català Subirachs, un altre gran valor, jove aleshores, de la nostra estatuària, i amb esplèndids mosaics dissenyats per Josep Tharrats.

Aquestes reformes, realitzades durant el nostre mandat, van ser qualificades en un llibre, firmat per l'acadèmic Adolf Florensa, com les més importants realitzades a la Casa de la Ciutat.

Amb la mateixa inquietud col·lectiva que l'art ens ofereix, vam voler que Barcelona tornés a ser centre vital i vitalitzador de noves inquietuds i mesura de nous esforços.

El *genius loci* ha estat sempre element potenciador de l'esperit dels pobles. Calia potenciar el geni de la nostra Ciutat.

En la cultura —tema en el qual avui no podem entrar— i en la potenciació de les seves institucions, s'hi va fer un gran esforç. Paral·lelament, però, vàrem voler dur el nom de Barcelona a tot arreu, i fer-la protagonista i dipositària de les diverses manifestacions de l'esperit. Es va fer de Barcelona una "Ciutat de Fires i Congressos" i, en gran part, ho fou.

Si ens preocupava l'organització política de la ciutat, sentíem, a la vegada, l'opressió d'un terme municipal que oblidava de la seva història. Ens

preocupava la ciutat antiga, reliquiari del passat, però sentíem també la responsabilitat per la Barcelona actual i futura.

Moguts per aquest esperit s'han realitzat els treballs arqueològics, la millora i l'augment dels nostres museus i la potenciació de totes les manifestacions artístiques. Un cop més, vàrem creure que l'art és expressió viva de l'esperit dels pobles. I d'ell, en ferem missatge.

VI

BARCELONA, PRESÈNCIA DEL TEMPS Museus i excavacions

Tota ciutat, és, de per si, una continuïtat històrica, però quan alhora és expressió d'una dilatada evolució humana que li ha anat marcant els seus més alts valors, esdevé manifestació d'una cultura que reviu en ella amb el valor de tot el que és símbol de presències espirituals.

Hi ha urbs que són fruit d'una època, esclat joïós que determina un moment culminant en la història humana i en la de l'art. I el seu record el tenim present pel que té d'eclosió d'una etapa gloriosa, en què la bellesa es manifesta, tantes vegades, amb força extraordinària. Paral·lelament, però, n'hi ha d'altres que són, en graus diversos, cristallització i signe vivent d'una civilització, on reposen en sedimentació recreadora.

És el cas de la nostra ciutat vella, de bellesa única a parer de Cervantes, on tot l'art d'Europa resta reflectit en un reduït espai en el qual l'esperit d'un poble es fa present sota l'harmonia de velles cases, de noble estructura, de pedra cisellada, amb els seus patis de tarongers, testimoni d'evocacions entranyables.

Part de la història, tot obliga a retrobar-nos-hi, en la plenitud dels seus valors, mentre establim, entre la nova i la vella ciutat, l'íntima connexió que reclama llur unitat. Com en tots els problemes humans i socials, les solucions no hi són fàcils, però tenen el suprem goig, gairebé temptació, d'allò que és revitalització del nostre ésser.

L'legat singular, fragment de la nostra història i fruit d'una civilització emmarcada en l'home i en la llibertat, té tota la força del que és vell i no ha mort, del que és comunitari, amb la vigoria de la individualitat, del que determina una manera de ser.

Tornar a donar a Barcelona, a la ciutat vella, la seva antiga bellesa, amb una nova i més dinàmica vida, en el valor del que és perdurable, és una herència irrenunciable.

Si deixem de banda els moments de crisi dels grans valors de la cultura o de la pròpia civilització, la història, en la seva continuïtat, confirma la vida dels pobles. Aquest fet s'ha repetit a Barcelona, on ha consagrat els seus valors, tant respecte a Catalunya i al seu mar Mediterrani —camí d'Europa durant segles—, com respecte a Espanya. Únicament quan en la resta del país s'han acceptat valors oposats als nostres, ha fet crisi aquesta continuïtat de que parlàvem. En tenim una dissortada experiència.

Paral·lelament, Barcelona ha vist com es distorsionava el seu creixement quan la seva veu no ha tingut ressò, quan li ha mancat autonomia, quan ha hagut de fer via amb endarreriment. D'aquí els greus desequilibris que ha patit el seu desenvolupament, especialment en aquests darrers cent anys, i la incoherència que, en tants aspectes, palesa la ciutat, especialment en l'ordre urbanístic.

Tres aspectes poden ser considerats en aquest sentit: la trista conversió de la Ciutat Vella en infraurbs; la manca d'amplitud del Pla Cerdà, excessivament concretat en límits insuficients, sense la necessària connexió amb els pobles veïns que després foren annexionats en una desafortunada fórmula, i l'actual problema de la falta de projecció, gravíssim en tots els aspectes a causa, fonamentalment, d'haver oblidat tot el que ja s'hi havia aconseguit, i que converteix la ciutat en una trista urbs històrica.

D'aquests tres factors, el més important és el relatiu a la ciutat antiga. Per diverses raons, s'ha marginat aquesta part de la ciutat. No hi ha un sol Barri Gòtic, ni una única zona a vindicar, sinó la suma de tot plegat amb la necessitat d'incorporar d'una forma activa la Ciutat Vella en l'actual. Calen actuacions simultànies per a superar-ho, accions urbanístiques, de restauració i, sobretot, d'integració.

L'estructura urbanística de la Ciutat Vella ha estat un dels problemes més discutits per l'activitat municipal. Hi va haver un moment en què es volia reformar aquest conjunt de la ciutat a partir d'un entrecreuament de nous carrers. Amb això, la Ciutat Vella passà a ser, d'alguna manera, una mena de promoció de nous solars amb el noble fi de dignificar-la. L'exemple i les conseqüències d'aquest fet els podem veure a la Via Laietana.

El Pla Florensa aprovat pels ajuntaments de la Carta suprimeix les noves vies projectades i es limita a «esponjar-les», per dir-ho amb les pròpies paraules de l'autor, a base d'eliminar-ne les noves construccions que un dia s'adheriren als més importants monuments i a les muralles dels segles II i III; a alleugerir-la d'aquelles construccions que s'edificaren ocupant espais destinats primitivament a activitats col·lectives, és a dir, suprimir-ne tot allò inútil i pertorbador per tal de retrobar i exaltar la seva bellesa i el goig de viure-hi, obrir-la a més belles i noves perspectives.

Un tema important i de grans possibilitats humanes és la incorporació activa de la ciutat antiga en la moderna. Nova manera de concebre la ciutadania, cal comptar-hi l'home i la iniciativa privada. És una exigència social i una expressió d'alta sensibilitat. Tasca llarga i difícil, les seves possibilitats humanes no són tan sols immenses, sinó també d'altres repercussions.

La Ciutat Vella pot oferir a la nova ciutat una gran part d'aquells edificis,

d'una gran dignitat, que avui no són utilitzables com a vivenda però si adequats a les activitats artístiques, culturals, socials i de qualsevol altra mena d'associacionisme o corporativisme, activitats que avui, per manca d'estatge, no tenen la vida suficient.

Una creixent necessitat de la ciutat és completar el nombre dels seus arxius, biblioteques i restes de col·leccions que per manca de llocs apropiats no són valorades com es mereixen, la qual cosa representa una pèrdua de valors indubtable per a la nostra riquesa cultural. Un bon exemple de recuperació en aquest sentit el tenim en l'esforç realitzat pel Col·legi Notarial de Barcelona en el seu Arxiu de Protocols.

L'òsmosi que aquesta acció podria suposar és important, ja que al mateix temps que retornaria a la Ciutat Vella la seva bellesa, li injectaria nova vida, on l'home podria trobar en l'art noves inquietuds per a l'esperit. Aquest esforç ha tingut, i té, una especial manifestació en el col·leccionisme, en els nostres benemèrits col·leccionistes dels quals cal parlar. Tasca fecunda, a ells devem bona part del nostre art.

En els seus orígens, el col·leccionisme prové del mecenatge. Exemple clàssic d'aquesta relació va ser l'amistat d'Alexandre amb el pintor Apelles. El concepte modern de "col·lecció" es crea quan els prínceps, en el segle XIV, inicien l'emmagatzement de pintures, escultures i objectes d'art. El buf humanista del Renaixement va donar-li un nou impuls: papes com Sixte IV, Benet XIV, o Juli II es van distinguir en l'acció de reunir tresors artístics.

En l'alta empresa de col·leccionar belles arts, papes, reis i prínceps hi rivalitzaren. Els en gustos foren variats. Ferran del Tirol reuní tapissos, l'emperador Maximilià va aconseguir el tresor del "Toisó d'Or" i Espanya, en les seves èpoques de grandesa, no en fou una excepció. Isabel la Catòlica, intel·ligent col·leccionista, va transmetre el seu gust delicat als monarques de la dinastia austríaca, continuat més tard pels Borbons.

El concepte actual de museu és bastant tardà. Arrenca de les darreries del segle XIX. La Revolució Francesa va prendre de les mans d'una minoria el gaudi de l'art i féu possible, mitjançant els museus, col·lectivitzar la cultura. La França revolucionària endegà a finals del segle XVIII la creació del Museu de Versalles, del Musée Central des Arts, del Musée des Monuments Français, etc., iniciativa que culminà amb el museu del Louvre.

A Londres, la National Gallery s'obrí al públic l'any 1824; Frederic Guillem de Prússia inaugurà l'any 1828 la Galeria Reial de Berlín, i en plena febre romàntica Nicolau I, Tsar de Rússia, creà el famós Museu de l'Ermitage.

A Espanya, on els monarques havien estat uns dels col·leccionistes més importants del món, s'hi creà l'any 1819, per ordre de Ferran VII, l'històric Museu del Prado. La idea, cosa ben curiosa, l'havia formulada, el rei Josep Bonaparte, en intentar de bastir el Museu Josefin a imitació del Louvre.

Cal no oblidar que aquests grans museus i els nous que es formen més tard a les nacions joves, com a Nord-amèrica, no haurien estat possibles sense l'existència d'un noble i anticipat col·leccionisme privat. Després és l'Estat

el que reuneix aquests tresors d'art amenaçats de dispersió. El nostre Marès ha escrit sobre aquest tema pàgines meravelloses.

D'aquesta necessitat de museus, Barcelona i el seu municipi n'han estat ben conscients i n'han fet una obra important en la qual el col·leccionisme particular ha constituït l'única base. Aquí no hi hagué grans col·leccions reials ni senyorials. Una vegada més, la burgesia catalana, no sempre compresa ni interpretada, va resoldre aquest gran problema cultural.

El col·leccionisme barceloní té en el segle XV un il·lustre precedent, quan el Canonge D. Lluís Desplà va crear, a la Casa de L'Ardiaca el Major, un dipòsit d'escultures. Com a pensament modern, el col·leccionisme hi comença a les darreries del segle passat, i ho fa tant pel contagi francès com per l'aparició en la història de l'art d'un fenomen nou que no exigia murs ni grans palaus reials. Ens referim a la pintura de cavallet, que facilita les primeres col·leccions privades, com les de Font i Sanglà, Pasqual Bofill, Girona, Miquel i Badia, Muntadas, Carreras Candi, Cabot i d'altres.

La segona generació de col·leccionistes s'inicia sota l'arc delicat de l'Impressionisme, amb noms de tant pes com els Plandiura, Sala, Barbey, Espona, Julià i l'inoblidable Cambó.

Aquestes generacions de col·leccionistes són les grans potenciadores de l'acció cultural dels "Museus Municipals" de Barcelona. El docte acadèmic Joan Anton Maragall ho va definir amb una bella frase: "El col·leccionisme no és més que el preludi dels Museus". Al mateix temps, el nostre municipi dóna llum als organismes adequats i busca els marcs escaients per rebre els tresors reunits per l'esforç i el sacrifici d'homes enamorats de la bellesa sensible, i supleix l'acció de l'Estat i d'altres organismes de més àmplia base territorial.

La primera organització dels museus de Barcelona neix del llegat de Francesc Martorell i Penya l'any 1876. Esperonada la ciutat amb l'Exposició Universal del 1888, donarà un nou impuls a la tasca museística i inaugurarà, el 18 de gener del 1891, el seu primer "Museu d'Art Contemporani". Uns mesos després es creà una comissió perquè s'ocupés dels Museus, Biblioteques i Exposicions, i des de l'any 1902 començà a funcionar l'eficaz Junta de Museus, instrument de singular importància en la nostra vida ciutadana.

Aplicant el pensament orteguian segons el qual les circumstàncies condicionen la vida de l'home, el nostre Ajuntament aprofità els locals buits de l'Exposició del 1888 per crear al Parc de la Ciutadella un espai de museus ja anticipat pel "Museu Martorell". Així mateix, l'Exposició del 1929 permet disposar d'un conjunt d'edificacions buides a Montjuïc i d'allotjar-hi altres museus, entre els quals l'incomparable "Museu d'Art de Catalunya".

Un altre espai cultural important que en el seu moment va començar a perfilar-se com a sector museístic fou el barri antic. Allí es troba l'Institut Municipal d'Història, a l'antiga Casa de l'Ardiaca, i el Museu d'Història de la Ciutat, a la Casa Clariana Padellàs.

En el decurs d'aquests darrers anys, s'ha pogut potenciar aquest àmbit de tant bella remembrança i fer-lo revivre de nou amb la reconstrucció parcial del Palau dels Comtes-Reis catalans, on s'ha acomodat el Museu Marès

degudament ampliat. Adolf Florensa va redactar un projecte d'adequació de l'antic Palau Major que, si s'hagués realitzat, hauria obert noves perspectives a la Plaça del Rei i al seu conjunt monumental, integrat pel Saló del Tinell i la capella de Santa Àgueda.

En aquesta directriu de crear nous Museus i d'ennobrir els nostres barris vells, hi havia una enorme tasca a realitzar. Feina apassionant, calia impulsar-la, fer-la possible i donar-li tota la importància que mereixen les coses de l'esperit. Les dificultats passen, l'obra resta.

Els nostres Museus començaren a disposar d'unes quantes col·leccions, unes comprades, d'altres donades. No era difícil obtenir més donacions, però per manca d'espai no es podien exhibir en públic, amb el perjudici consegüent per a l'art i per la nostra cultura.

La "Història de Barcelona" d'Agustí Duran recorda que en un dels significatius àpats literaris que es feien periòdicament en els nostres ambients culturals, amb assistència de destacades personalitats, per parlar de la nostra ciutat, als quals procurava d'assistir, s'hi va plantejar l'idea de recuperar per a la ciutat el major nombre possible de les nobles cases antigues, començant, inicialment, per les del carrer de Montcada, amb l'objectiu d'instalar-hi el conjunt més ampli de col·leccions particulars que hi havia a Barcelona, impossible de continuar guardant en pisos particulars a causa del seu gran nombre i volum.

Convertir el carrer de Montcada, i en el seu moment el passeig del Born i el Fossar de les Moreres, entre d'altres, en una ampla sèrie de Museus i d'Arxius en la gran unitat de Santa Maria del Mar, era un apassionat afany. El pessimisme serveix de poc. S'ha dit que és contrari a la *gràcia* que tot ho pot. La fe mou l'esperança, que es converteix en obres. És precisament, en els moments de transició i de crisi quan cal insistir més en les manifestacions col·lectives, especialment en aquelles on hi ha troços vius de l'ésser dels pobles. I en la ciutat vella veiérem, sempre, l'esperança d'un nou futur de Barcelona.

És amb aquesta consciència que l'Ajuntament de Barcelona no solament va endreçar el Barri Gòtic, sinó que també s'ocupà de donar nova dignitat a la plaça de Sant Felip Neri, a la plaça del Rei i a la de la Catedral, amb una actuació que s'estén a altres zones de la ciutat, com el Barri de Ribera i el seu carrer de Montcada.

D'una forma semblant hauria de procedir Barcelona a la restauració de les seves muralles, l'enderrocament de les quals fou un greu error. Avui, el seu redescobriment exigeix una tasca important. La feina realitzada davant de la Catedral, als carrers de la Tapineria i del Sotstinent Navarro, era només indicatiu del camí a seguir. El condicionament iniciat al carrer de la Palla podia i havia de tenir una adequada continuació en el carrer dels Banys Nous; de manera similar a l'obra realitzada en el carrer del Sotstinent Navarro, podia i havia de prolongar-se fins la torre per on va entrar Alman-sur a la vella ciutat; una actuació que, amb el temps, suposaria una profunda transformació d'aquell sector. Jo recordo que en Florensa m'anava indicant els troços i fonaments de muralla que es podian vindicar en el seu recorregut

paral·lel als carrers que l'anaven seguint, amb l'objectiu de descobrir parcial, totalment o en forma ajardinada, un notable sector de les antigues muralles, la qual cosa havia d'atorgar a la zona nova bellesa i nou interès.

Els treballs de les excavacions s'estengueren a les torres de les muralles, fet aquest que va permetre recuperar marbres tan definitius com els caps d'Antoni Pius, "Nerva", Faustina, l'Atlant, l'estàtua de Diana i un interessant lapidari, entre d'altres valuoses peces encastades en la vella argamassa de la muralla de la zona de la Baixada del Canonge; tot plegat obrí la ciutat a una nova perspectiva de les seves antigues defenses. Una altra interessant troballa arqueològica paleo-cristiana, del segle IV, hi demostrà l'existència d'una de les obres d'aquesta època de la qual només es tenia coneixement documental.

La tasca va continuar a l'antic Palau Major, a la plaça de Sant Iu i al carrer dels Comtes de Barcelona, on possiblement va estar emplaçat l'antic Forum romà entre els segles I i III. Positiva va ser la feina a la plaça de Sant Miquel i a la de la plaça de la Villa de Madrid, on es descobrí una completa acrópolis romana.

De les obres d'excavació, en va parlar aquí un altre il·lustre acadèmic, el professor Frederic Udina, en les quals va tenir una participació molt important. Per donar continuïtat a aquests treballs, s'incorporaren als pressupostos ordinaris les quantitats pertinents; s'evitara així la incertesa i la forçosa discontinuïtat dels pressupostos extraordinaris.

L'Hospital de la Santa Creu també fou objecte de la nostra atenció. Es van netejar els seus murs i s'hi enderrocaren construccions provisionals per tal de recuperar la visió encantadora d'aquella noble casa, que s'havia convertit en un trist passatge entre el carrer Hospital i el carrer del Carme, al mateix temps que la meravellosa creu barroca, que n'era el centre, presidia novament l'incomparable pati prèviament arranjat.

A l'avinguda de la Catedral es completà l'arc d'una de les torres, i s'hi suggeria així l'antic aqüeducte que va donar nom al carrer dels Arcs. Empresa important va ser, també, la reconstrucció de la façana de les Drassanes tocant al passeig de Colom, així com el descobriment de les muralles dels segles XIII i XIV que van a parar al Paral·lel. No es pot oblidar, tampoc, l'ordenació del barri de Ribera, estudiada també en un magnífic text documental per Adolf Florensa. Dins d'aquesta política de recuperació no vam deixar de banda la Galeria de Catalans Il·lustres, fundada l'any 1849. Fou un goig esmenar l'oblit i col·locar-hi el retrat d'un dels nostres més genials creadors arquitectònics: Antoni Gaudí Cornet.

L'Ajuntament també posà el seu esforç en el Palau de Pedralbes, tan significatiu d'una etapa de Barcelona —la continuació de la Diagonal— i que tant va representar per a l'execució de l'eixamplament de la ciutat. A més de les restauracions, es van introduir canvis profunds en les seves sales i en la seva decoració. Com a marc de valuoses exposicions el vàrem obrir al públic en col·laboració amb el conservador del patrimoni artístic nacional.

El Museu d'Art de Catalunya fou objecte d'una pregonera estructuració. El gran edifici central de l'Exposició del 1929, atesa la magnitud de l'obra, obli-

gava, per a la seva conservació, a constants i elevades inversions per tal de convertir-lo en estatge definitiu del museu. En aquest esforç se'n pogueren restaurar trenta quatre sales destinades a l'art romànic i a ceràmica.

Un altre espai revaloritzat va ser el Pavelló o Palauet Albèniz. Edifici construït durant les jornades de l'Exposició del 1929, es trobava en pessimes condicions. L'any 1951 hi començà una primera reparació per allotjar dos purpurats del seguici de Monsenyor Tedesquini, els cardenals Angelo de l'Acqua i Enrico Danti. El Palau edificat en un estil diferent dels nostres, era presència d'una època i evocació d'una arquitectura que, a la resta d'Espanya, hi ha tingut especial manifestació. Això calia valorar-ho per damunt de tendències i d'èpoques. No es poden seguir criteris negatius en la desqualificació de les obres d'altri. Un poble és suma i potenciació de valors, i d'una manera especial, d'aquells en què el temps s'ha dipositat en el decurs de la història.

Barcelona, en aquells dies, no tenia residència d'hostes il·lustres ni local adient per celebrar les recepcions a què estan obligades les grans urbs, singularment les que ocupen un lloc històric en el món. Utilitzar, com es feia, el Saló de Cent o bé el de les Cròniques era pertorbador per la funció municipal, a la vegada que constituïen llocs poc adequats per a la recepció d'hostes. Únicament en les grans solemnitats el Saló del Consell de Cent és un lloc insubstituïble. Permeteu-me recordar, amb emoció, un fet. La part final de la "Llei especial del règim municipal de Barcelona" va ser redactada entre els seus murs aïllats i acollidors. Una placa allí col·locada ho recorda.

Procuràrem, doncs, dotar el Pavelló de diverses obres d'art, algunes procedents dels nostres museus i que eren desades en els seus magatzems, d'altres procedien de noves adquisicions, una bona part de les quals pogueren ser destinades, també, a completar les col·leccions dels nostres museus. Els seus salons s'enriquiren, altrament, amb notables mobles, com el despatx alfonsí que va pertànyer a la segona col·lecció Plandiura, conservada a la Garriga i que mitjançant la intervenció directe i personal del nostre acadèmic senyor Maragall va poder se adquirida en la seva quasi totalitat.

Juntament amb aquestes obres de valor històric, cal comptar-n'hi d'altres modernes, de noble factura, com la cristalleria tallada eixida dels tallers de l'Escola Massana; un joc de taula brodat, obra mestra de les nostres tradicionals puntaires, i, en les seves parets, triar una col·lecció selecta de teles, procedents en la seva major part de l'esmentada col·lecció Plandiura, totes de firmes catalanes tan importants com les de Martí Alsina, Baixeres, Nonell, Canals, Gimeno, Sunyer, Vayreda, Torrecassana, etc. Hi volguérem oferir als ulls dels nostres hostes la varietat del lluminós paisatge de Catalunya i la finor del nostre art. Els nostres reis el van honorar des del primer moment, com a Prínceps d'Espanya, i, després, fent-ne la seva residència, amb gran honor per a la ciutat, durant les seves estades a Barcelona.

Per tal de potenciar el nostre Palauet, i fer-ne presència de casa nostra, vàrem aconseguir que un dels nostres grans pintors, Salvador Dalí, hi deixés el senyal del seu treball i del seu geni. La pintura de la volta del saló d'entrada ens mostra Barcelona i els seus records: el cel de Cadaqués amb núvols

il·luminats per la gradació del dia en el qual s'entrelluca la Monarquia. Als seus angles es veuen les figures de Ramon Llull, Joan Maragall, Miguel de Cervantes i Cristòfol Colom, exponent de com Barcelona se sent identificada amb valors universals. Tres personatges hi fan al·lusió a la nostra sardana, duent a les mans corones de flors, mentre un estol d'orenetes s'enlaira en rabent volada cap a l'horitzó. És l'única presència de Dalí a la nostra ciutat. En el pati annex una esplèndida cúpula-vidriera, bella obra artesanal, hi torna a repetir el signe de la nostra sardana.

L'any 1969 es va firmar un conveni amb la comunitat del Monestir de Pedralbes per conservar i restaurar les seves belles dependències i el claustre de la Reina Elisenda, amb l'objectiu d'incorporar-lo a la preservació de la nostra incomparable col·lecció d'art gòtic.

Un altra consolidació i reforma important es pogué dur a terme en el Museu d'Art Modern del Parc de la Ciutadella, que la primavera de l'any 1972 es va poder obrir al públic en ocasió de l'Exposició antològica de Joaquim Mir. Les obres del vell edifici de l'Arsenal, molt costoses, salvaren les peces que s'hi guardaven de la perillosa humitat d'un espai tan pròxim al mar; s'hi obriren noves dependències, però la reforma s'aturà, per voluntat nostra, en la sala que havia servit com a Parlament de Catalunya. Fou gràcies a aquest respecte, potser no prou conegut, que quan va arribar a Catalunya una nova situació política va poder ser utilitzat, intacte, amb plena continuïtat històrica.

Amb motiu de la futura Exposició Internacional hom pensava engrandir notablement la plaça d'Espanya i dotar-la de nous i nobles edificis. S'hi pensava instal·lar, entre d'altres, el nostre Museu d'Art Modern. Amb això, tot el noble edifici del Parc de la Ciutadella hauria restat com a seu del nostre Parlament, amb la grandiositat i la bellesa que aquesta institució exigeix.

Un dels altres museus objecte de restauració fou el romàntic Palau de la Virreina, a la Rambla. Després de consolidar les parets de l'edifici, de solidesa molt dubtosa, així com els sostres de bigues de fusta, motiu constant de degotalls al Palau, se'n reféu tota la façana posterior, que començava a caure. El terrat, totalment reconstruït, es va aixecar de manera que les golfes es poguessin convertir en noves sales. També es millorà la seva façana, amb els gerros i la balustrada. I un detall curiós: dins d'un d'aquests va aparèixer un document amb la data d'acabament de la façana. La consolidació del famós pati central va permetre la regularització del Museu d'Arts Decoratives i l'emplaçament de més peces i instal·lacions.

Barcelona en demanava més. La vida és un afer continuat. Consolidar i afermar el tresor artístic d'un poble és un deure bàsic. Un poble és defineix en els seus propis valors, i en ells posa els fonaments de la seva personalitat.

No hi ha política sense exaltació de valors, sense formació de la consciència col·lectiva, sense l'obertura de noves il·lusions. Això cal fer-ho en totes les seves manifestacions, i cal valorar especialment les que eixamplen el seu sentiment, augmenten el seu patrimoni espiritual i hi esperonen noves inquietuds.

Les excavacions varen permetre valorar més àmpliament la nostra histò-

ria. Però era precis establir, també, una línia de comunicació entre la ciutat i el municipi que fos motiu de noves integracions. Promoure un comú clima de preocupació en pro de l'art tan sols podia unir voluntats i afermar l'ésser de la ciutat. Un poble és una conjunció d'il·lusions o és ben poca cosa. I els barcelonins no han estalviat esforços per donar a la seva ciutat tota la importància que els ha estat possible. Hem assenyalat ja fins a quin punt Barcelona és fruit de la iniciativa privada, i, en gran part, de la nostra burgesia. La inquietud de la ciutat pels seus museus i pel seu art és una constant històrica. Recordem, amb gratitud, els importants llegats de Marià Fortuny i de Santiago Espona, la col·lecció Madrazo de dibuixos i la col·lecció Güell; i no cal parlar de les generoses donacions de Frederic Marès, Clarà, Picasso i Miró, als quals farem referència quan parlem dels seus museus i fundacions.

Moguts per aquesta inquietud, s'incrementaren les expedicions per millorar la dotació del nostre Museu Etnològic. La rellevant gestió del seu director, August Pañella, amb l'ajuda d'altres barcelonins, com l'insigne Albert Folch, va permetre enriquir-lo amb peces del Marroc, Fernando Poo, l'Índia, Guatemala, Nicaragua i altres països.

La política d'adquisició d'obres d'art continuava. Però calia evitar que fos discontinua, com ho havia estat fins aleshores. Amb aquest objectiu s'aconseguí d'incloure'n les partides corresponents en els pressupostos ordinaris, en lloc dels extraordinaris, com s'havia fet per atendre les despeses de les excavacions. Així, l'any 1963 es va poder comprar diverses col·leccions amb condicions aventajoses, com, entre d'altres, els 15.000 dibuixos pertanyents als arxius de la famosa editorial López, amb originals dels artistes més importants de la primera del segle, entre els quals els de Joan Gris, de difícil adquisició atès que gran part de la seva existència l'havia viscuda a França. De la mateixa manera es van adquirir, l'any 1967, més de mil dibuixos de Marià Fortuny que fan escorta d'honor a "la Vicaria" en el Museu d'Art Modern.

Segons les dades de l'exposició celebrada a les Drassanes, en aquest període de la ciutat es van rebre més de cinc-cents donatius que varen representar una aportació de vint-i-dues mil obres més. Afegim-hi els instruments musicals portats per expedicions patrocinades pel municipi al Nepal, a Japó, a Perú, i l'Ecuador, els quals van passar a incrementar la dotació del Museu de la Música. En aquest diàleg amb la ciutat, els nostres museus es varen enriquir amb setze llegats, amb un total de més de mil obres. I en aquesta política d'adquisicions no es pot oblidar, per la seva singularitat, el rescat, l'any 1964, de les pre-teles, part del desmembrat retaule dels Sants Joans de Bernat Martorell.

Una altra preocupació d'aquells anys eren les peces espanyoles que sortien al mercat exterior. Quan així s'esqueia, Barcelona organitzava expedicions a fi de recobrar les que recollien el traç de la nostra personalitat històrica. Això explica la multiplicació que varen experimentar les sales dels nostres museus.

ELS NOUS MUSEUS

No hi ha política si ella mateixa no es fon en l'esperit del poble. I en aquesta tasca no hi podia haver interrupcions. L'art ha fet de Barcelona expressió viva d'un poble. L'obra dels nostres museus havia de continuar malgrat las dificultats del moment. Calia fer una política il·lusionada, i així sorgiren els nous museus.

Hem parlat, incidentalment, de la instal·lació del Museu Marès. Remarquem que la generositat de l'il·lustre artista va fer que ben aviat les seves sales esdevinguessin insuficients. Amb força esforç es van adquirir noves cases en el Barri Gòtic, la qual cosa va permetre descobrir altres trams de les antigues muralles, aquesta vegada tocants el carrer de la Tapineria.

El 4 de gener del 1954 es van obrir al Museu Marès onze noves sales. Es va condicionar l'interior d'una torre de les muralles, així com els soterranis, els quals proporcionaren una cripta al museu. S'hi instal·laren dues importants portades romàniques, diversos sarcòfags i gran quantitat de pedra cisellada de diferents èpoques, des del període arcaic fins al renaixentista, gràcies a la generositat del nostre president. Després s'hi obriren noves sales que ocupen dos pisos, sales que Marès va omplir totalment en un esforç quasi miraculós viatjant per tot Espanya en un continu pelegrinatge ple d'anècdotes i d'incidències recollides en el seu llibre autobiogràfic. Tot això ha fet del Museu Marès col·lecció de col·leccions de dimensions nacionals.

L'any 1973 construïrem de nou al parc de Montjuïc l'edifici del Museu Etnològic. Calia substituir el vell i erudit museu antic per donar al nou un altre aire, dimensions més grans i dotar-lo de tots els mitjans adequats, per tal que fos centre d'observació i d'estudi, i completar-lo amb una biblioteca especialitzada.

Acabades les reformes del Palau de la Virreina, abans esmentades, s'instal·là allí l'actual Museu Postal, inaugurat el 28 de setembre del 1959 gràcies al donatiu del senyor Ramon Marull i Huguet, el qual fou ampliat més tard amb d'altres donacions filatèliques, com la de la senyora Rosa Estrany, benècta de l'últim mestre de postes de Barcelona.

També s'hi instal·là el nou Museu dedicat a puntes i el Museu Tèxtil, aquest darrer molt important. Les seves primeres col·leccions varen ser adquirides l'any 1891 i s'incrementaren amb d'altres com les de Golferichs, Pompeu Gener, Pasco, Plandiura, etc., avui incorporades al Museu Rocamora del carrer de Montcada.

El 2 de juliol del 1966 es va inaugurar el Museu de la Ceràmica a la planta noble del Palau Nacional, després de la realització de les importants reformes a què abans hem al·ludit. Comprèn alguns milers d'atuell, plats i rajoles que s'estenen des de l'Edat Mitjana fins als darrers donatius de Picasso. També s'hi incorporaren valuoses peces donades per Brusi, Coll, Fort, Partegàs i Apel·les Mestres. Va ser en aquesta etapa, gràcies a les facilitats dels marmessors del senyor Roviralta, que es pogué adquirir la importantíssima col·lecció de ceràmica d'Alcora, una de les més interessants d'Espanya. Picasso va obsequiar al nou Museu amb setze peces de ceràmica decorades

per ell, obra del període comprès entre els anys 1947 i 1957, fruit de la participació de Barcelona en l'exposició de ceràmica de Cannes.

Però si cal reconèixer que els grans Museus són importants, no ho són pas menys els que es consideren íntims i sentimentals. El 12 de setembre del 1962 l'Ajuntament de Barcelona va acordar convertir en nucli inicial d'un museu les habitacions de la Vil·la Joana, a Vallvidrera, la casa on havia passat els seus últims dies, tan tempestuosos, el poeta inoblidable i recreador de la nostra llengua mossèn Cinto Verdaguer. El 10 de juny següent, el nou museu era inaugurat: comprenia el dormitori, la sala d'estar i el despatx. Des de la galeria s'observa el Vallés, de les Planes fins a Sant Cugat, i, al fons, la muntanya sagrada de Montserrat, la Mare de Déu a la qual el poeta havia dedicat pàgines tan inspirades.

Al voltant d'una altra personalitat es creà l'anomenat Museu Soldevila, inaugurat el 14 d'octubre del 1964 sobre la base de la donació de la senyora Maria Pequenins i Fàbregas, vídua del famós esmaltador Miquel Soldevila i Valls, director que fou de l'Escola Massana i un dels grans mestres de l'esmalt català.

Un altre museu de tipus sentimental que poguérem bastir és el dedicat a l'eximí escultor Clarà, resultat del patriotisme i de la voluntat de l'escultor i de les converses que hi tinguérem. Prèviament, havia fet donació a la ciutat de Barcelona d'algunes de les seves obres, que vàrem col·locar en la part noble de la Casa de la Ciutat amb tota la distinció que mereixien.

La inauguració —un cop resolt i efectuat el remodelatge de l'edifici— tingué lloc el 14 de novembre del 1969, després d'ampliar el taller on havien transcorregut les vigílies laborioses d'aquest mestre olotí i d'aixecar-ne els sostres, la qual cosa va permetre disposar-hi de quatre sales noves. Gràcies a l'acord amb la senyora Carme Clarà avui s'hi poden admirar dues-centes escultures del mestre Clarà, totes en matèria definitiva: 488 guixos, 188 dibuixos i, encara, 343 carpetes i llibretes.

Un nou museu íntim que vaig tenir l'honor d'inaugurar continuant el pla de revalorització del sector del carrer de Motcada, fou l'anomenat Museu de la Indumentària, la importància del qual no cal subratllar, bastit a partir del fons que, generosament, donà l'egregi col·leccionista Manuel Rocamora. Amb quina il·lusió en va seguir les obres, ell, que n'havia estat el pare i l'impulsor! La col·lecció s'instal·là en el Palau del Marquès de Lió, un edifici singular del segle XIII que, entre d'altres llinatges, havia allotjat els Dalmau d'Intona i els Arnau de Coromines. El Palau va ser totalment restaurat. S'hi conserven peces que un dia vestiren grans figures històriques: és el cas d'un vestit de cort de la reina Isabel II, i els de la Marquesa de Dues Aigües, de la Duquesa de Bailèn, de la Marquesa de Nàjera, etc.; al costat de les indumentàries, hi trobem els seus complements, representats, per exemple, per sabates femenines, tots ells treballats per experts artesans i vells coneixedors de cada especialitat. El catàleg d'aquest museu és el més important de tots els destinats a aquesta especialitat arreu d'Europa, especialment pel que fa referència a peces dels segles XVI i XVIII, quan Espanya dictava la moda a tot el món.

Sempre hem pensat en aquest Museu com un ésser vivent. Em congratula de veure que continua incrementant el seu patrimoni amb el pas dels anys, amb les noves aportacions que cada dia rep gràcies a la generositat d'il·lustres dames.

En el Palau de Pedralbes —aprofitant les obres de reforma que s'hi feren— hi vam establir el Museu de Carruatges, justament en el lloc on eren instal·lades les antigues quadres. Aquesta aportació, precisament, és fruit de la il·lusió i perseverància del meu estimat secretari Josep Tarín Iglesias, cronista de la ciutat i tan identificat amb Barcelona. La col·lecció que s'hi va instal·lar permet admirar belles carrosses del segle XVIII, com és el cas de la del Marquès d'Alfarràs, o la pertanyent a la casa dels marquesos de Sentmenat, guarnida amb esplèndides pintures, o les llegades pel Marquès de Castellvell, el Duc d'Almeras Altes, o per la casa senyorial De la Torre. La col·laboració amb el Patrimoni Artístic Nacional permeté obtenir-ne esplèndids exemplars procedents de la Casa Reial.

Amb aquest afany de salvar de l'oblit tot element del nostre patrimoni que pogués ser arrossegat pel temps, es va organitzar, també, el Museu de Pompees Fúnebres, emplaçat a l'edifici nou que es va construir per a aquest servei, una col·lecció que arrenca dels vells carruatges funeraris construïts des de la primèria del segle XX amb la corresponent indumentària i amb aparells d'un incalculable valor artístic i artesà. Evitàrem amb això la desaparició i la pèrdua de peces valuoses arraconades a causa de la mecanització dels serveis. És un altre fragment de la història de Barcelona que hem pogut conservar, present evocador de tota una època.

TRES GRANS MUSEUS

El de les Glòries Militars Catalanes, el Picasso i la Fundació Miró

Hem deixat per al final les tres grans institucions museístiques que vàrem poder inaugurar, cada una amb la seva peculiar significació i amb una petita història al darrera.

No em puc estar de recordar l'emoció amb què em retornen els records del primer museu esmentat. El dia 6 de maig del 1960, el Consell de Ministres, reunit al Palau de Pedralbes, va acordar la cessió del castell de Montjuïc a la ciutat de Barcelona. Era una antiga aspiració dels barcelonins que mai no s'havia pogut aconseguir, ni tan sols en temps de la República o de la guerra civil.

La ciutat tenia el precedent de la cessió, feta pel General Prim, del Parc de la Ciutadella, amb tots el edificis que s'hi acullen. Aquelles dues puntes de pinça que varen subjectar la ciutat en un temps ja allunyat en el passat quedarien ara perfectament agermanades al seu servei, en una superació generosa de la història. Barcelona guanyava un espai importantíssim, de singular visió panoràmica, complement inseparable del parc de Montjuïc, d'alta transcendència en tots els ordres.

El castell passava, finalment, a formar par del Parc de Montjuïc com a centre d'esbarjo i de cultura popular, i es convertí, a l'ensems, en un altre

museu especialitzat. Prengué el nom ben nostre de "Les Glòries Militars Catalanes". Se'l va dotar d'una biblioteca i d'un conjunt de sales annexes que el complementaven. La ciutat, a diferència de tantes altres, no tenia una col·lecció d'armes antigues, especialitat en què és sumament difícil d'aconseguir exemplars de l'interés adequat.

El museu es pogué inaugurar el 1963 amb una col·lecció considerable que aplegava armes representatives dels segles compresos entre el XVIII i el XIX. Els nostres mestres de Ripoll hi són a bastament representats. L'arsenal inesgotable del col·leccionista Marès ens va facilitar molt la feina, perquè hi aportà una gran quantitat de peces d'un valor inestimable. No hi manquen rodelles perses ni gràfiques de l'expansió de Catalunya per les aigües i les ribes del Mediterrani. Les sales del nou museu conserven col·leccions de miniatures militars, banderes, maquetes de ciutats i de castells, etc., tot relacionat amb fets del que podem anomenar la gran època catalana. A tot això, s'hi afageix una llarga documentació de gràfics referits a personatges vinculats a la història castrense de Catalunya: Berenguer el Gran, Pere el Gran, Jaume I, el general Prim, etc. Es tracta d'un museu inicial del qual només vam posar la llavor i que amb el temps haurà de ser completat per tal que arribi a ser expressió magnífica de l'art amb què moltes de les armes de Catalunya foren concebudes al llarg del temps.

Posàrem un especial interès a transformar en jardins els fossars del castell, plens de dramàtica memòria com recordava Maragall en la seva "Oda a Barcelona". La ciutat rescatava una de les seves talaies més belles, que el temps havia convertit en escenari de fets amargs.

La incorporació del castell de Montjuïc a la ciutat constituïa un pas endavant en l'acreciment de la nostra Barcelona. Però calia continuar-lo, d'una manera especial, en la Ciutat Vella, sector inseparable de Barcelona, expressió vivent de la nostra història on l'art antic té la màxima expressió.

El carrer de Montcada, després d'haver conegut una magnífica esplendor, va caure en l'oblit i en la ignominia. Tot aquell sector palesa una situació semblant. Això s'esdevenia pels volts del 1.900, com a conseqüència de l'anomenada "Reforma" que va canviar el sentit de les coses en aquell bocí de Barcelona. No puc deixar d'expressar, en aquest moment, el meu goig, que és acte de reconeixement, per l'acció constant dels "Amics del Carrer de Montcada", entitat creadora d'una atmosfera propícia al recobriment i la revalorització d'aquella via.

És en aquest esperit que el 1953 es va adquirir el Palau Berenguer d'Aguilar, el qual, amb el temps, havia d'esdevenir la seu del Museu Picasso. Amb aquest objectiu es va acordar, el 27 de juny del 1960, la creació d'aquest important Museu monogràfic. Era una dècada encara plena de tristos ressentiments. El nostre deure era superar-los.

El sol fet que l'Ajuntament de Barcelona, per la seva pròpia voluntat i sota la seva única responsabilitat, prengué aquesta decisió, ja va aixecar una forta polseguera de reticències, més a casa nostra que no pas en altres llocs. És freqüent, entre nosaltres, arribar a estrafer les realitats més netes, les finalitats més clares. És un fenomen amb què sempre cal comptar.

Ayui, el visitant que hi entra difícilment pot sospitar la quantitat d'esforços esmerçats a llimar problemes i recels. Tasca llarga, difícil i plena de reserves. A les dificultats polítiques, s'hi afegí el fet que el local estava ocupat per un nombre extraordinari de famílies i per diversos comerços. Tampoc no varen ser poques les dificultats que calgué vèncer arquitectònicament per deixar el Palau tal com els vells arquitectes l'havien concebut. Tot es pogué superar amb la il·lusió que fes seva la primícia dels museus dedicats al geni de la pintura contemporània.

Amb la reforma del Palau Berenguer d'Aguilar, la ciutat, a més d'un Palau, recuperava diversos enteixinats magnífics. Aquelles importants obres de remodelatge havien de permetre descobrir-hi, entre altres coses, un fresc medieval il·lustratiu de la conquesta de Mallorca pel rei Jaume I, una troballa que constiuia una peça única.

Gràcies a l'unànim acord del nostre Consistori i a la donació fundacional de Jaume Sabartés, el museu es va poder quedar a Barcelona. Com assenyàvem abans, se n'ha parlat molt, i se'n parla molt encara, de les oposicions que generà, però, com passa tantes vegades, amb evident hipertrofia. Jo maldava per aconseguir un consentiment unànim. Així va ser. L'esperit de servei a Barcelona dels homes de la Carta estava per damunt de posicions personals.

El 9 de març del 1963 el nou Museu va obrir les seves portes. El llegat de Sabartés ho havia fet possible; amb generositat, amb comprensió i amb un amor a Barcelona total i exemplar. Sense ell, sense la seva inicial donació, el Museu hauria estat de molt difícil creació. Al llegat Sabartés, s'hi incorporaren altres obres, sobretot l'obra gràfica existent al nostre Museu d'Art Modern, entre la qual hi havia *L'Arlequí*, d'anomenada universal, o el retrat de la *Senyora Canals*. També hi poguérem incloure un quadre comprat per l'Ajuntament en ocasió de l'exposició que, justament aquells dies, en va oferir la sala Gaspar.

Picasso va seguir dia a dia, amb una il·lusionada atenció, l'obra de restauració del Palau Berenguer d'Aguilar. Procuràrem de tenir-lo al corrent de tot i periòdicament li n'enviàvem tota mena de material, des de maquetes a plànols gràfics, fotografies i tot el que li permetés seguir l'obra acuradament. Personalment vaig poder parlar-hi diverses vegades per telèfon i sempre ho vàrem fer en català, llengua que ell recordava força bé. En Pep Blajot fou el gran missatger d'aquells dies, en una missió compartida amb el senyor Ainaud, als quals varen ajudar extraordinàriament i abnegada el matrimoni Magda i Gustau Gili i els germans Gaspar.

Més endavant, d'aquesta funció d'enllaç, se n'havia d'ocupar Josep Lluís Sicart. Picasso es va anar fonent amb l'esperit del Museu. I una vegada i una altra va prometre dotar-lo de tot allò que calgués. I ho va fer, ho va complir, i encara s'hagueren obtingut més objectes si una altra de les cases properes al seu Museu, propietat d'una importat entitat, s'hagués pogut adquirir al seu temps. L'Ajuntament hi féu tot el possible i hi oferí les més diverses solucions. Però no es va valorar prou bé el que allò significava per a Barcelona.

Dins d'aquesta sèrie d'aportacions continuades de Picasso, el 1968 va

arribar a Barcelona la seva versió de les Menines de Velàzquez. Jo la hi vaig demanar directament. El meu argument era molt comprensible, i ell li va donar tota la seva significació. Era un excepcional complement que no es podia perdre. Als 42 llenços que componien la sèrie, se n'hi van afegir 12 més, paisatges extraordinaris de debò que, segons em digué, pintà mentre descansava de l'extraordinària sèrie de Menines. Fruit de tot això, tinc a casa una altre Menina única que em va dibuixar a la portada d'un llibre que volgué dedicar-me. Tot plegat arribà a la culminació amb la donació de Picasso del 1970.

A partir de 23 de febrer d'aquell mateix any, Barcelona i el seu Museu es va enriquir amb la copiosa col·lecció picassiana amorosament guardada, amb singular zel i interès, pels familiars de l'artista en un pis del Passeig de Gràcia. Deixeu-me remarcar que a la conservació d'aquest tresor havien contribuït tres generacions: la mare de l'artista, Maria Picasso, la seva germana Dolors, i els fills d'aquesta darrera, els senyors Vilató i Ruiz. Gràcies als quals, i a partir de centenars d'obres, dibuixos, olis sobre taula, llenços, etc., es pot reconstruir la trajectòria espanyola de Picasso fins que s'instal·là definitivament a París. És tota una autobiografia: la seva, única entre aquesta mena de testimonis, tant pel seu volum com per l'extensió i la qualitat.

La donació va ser tan esplèndida —80 olis sobre llenç, 110 sobre taula, 21 sobre d'altres suports, 681 dibuixos "pastels", aquarel·les, 17 quaderns, 4 llibres amb dibuixos marginals, 1 aiguafort— que per poder instal·lar-la adequadament calgué adquirir el Palau veí, també vinculat a un llinatge noble i antic, propietat des del segle XIV dels Revós i els Branca, i que al segle XVII va passar al primer baró de Castellar, Maria Alegre d'Aparici i d'Amat.

Incorporades les peces al Museu, després de restaurar-les i catalogar-les, avui s'hi pot admirar des d'un dibuix fet el 1890 a Màlaga fins a la producció immediatament anterior al moment en què el pintor s'instal·là a les vores del Sena, l'estiu del 1904. El Museu inclou també l'etapa de Picasso a La Coruña (tardor 1891 — estiu 1895), l'estada especialment fructífera a Barcelona en plena florida del Modernisme (setembre 1895 — abril 1904), sense oblidar els viatges a Màlaga, Madrid i Horta de Sant Joan.

Aquest tresor incalculable, enorme, converteix la nostra pinacoteca picassiana en l'eina més útil per seguir l'inici dels passos del pintor fins el moment en què assoleix el primer lloc dins la pintura contemporània.

No és pas ara el moment d'analitzar el que representa Picasso en la pintura contemporània, ni tampoc els seus contactes íntims amb Barcelona, on, va arribar el 1895 acompanyat del seu pare, que havia estat anomenat professor de La Llotja. En aquesta escola va ingressar qui, amb el temps, seria pintor genial. Això s'esdevenia el setembre d'aquell mateix any, al caliu de les acaballes del nostre Vuitcentisme, moment en què el pintor de Màlaga apareix amb títols propis. Picasso pot ser inclòs entre les nostres figures històriques, i així ho reconeixia ell mateix per mitjà dels seus obsequis constants de tota mena, en una època canviant a la qual va saber infondre la seva inquietud permanent i el traç viu del seu geni.

Avui, tot estudiós —vingui d'on vingui— que desitgi examinar amb serio-

sitat la trajectòria picassiana, començant pels seus dibuixos infantils, està obligat a venir a Barcelona. Les circumstàncies i la vida dels homes se succeeixen, se sumen i també moltes vegades s'evaporen, però l'esforç il·lusio-nat del creador i del geni no es marceix: esdevé valor permanent on els infinits s'acosten.

L'home públic no pot defugir l'amargor de la vida. Amb tot, com el cas del Museu Picasso —avui el més visitat de la ciutat i cita d'extrangers— té l'ín-tima satisfacció que aquell tresor enorme de creació, del qual fóra difícil cal-cular la vàlua en tots els seus ordres, estigui avui entre nosaltres.

Una altra iniciativa en què vàrem poder prendre part activa fou la creació de la Fundació Miró. Un cop organitzat el Museu Picasso, ens faltava un cen-tre que acollís l'obra i la tasca d'un altre dels innovadors de la pintura moderna: Joan Miró.

En aquest punt, em plau de debò de retre un homenatge de reconeixe-ment a la il·lustre personalitat barcelonina de Joan Prats. Aquest home encoratjador de voluntats encengué esperances i va establir ponts, fins a arri-bar a l'oportunitat d'un homenatge mundial a Joan Miró, amb ocasió d'es-caure's el seu 75 aniversari. Un grup actiu de ciutadans va venir a trucar a les portes de la Casa de la Ciutat. I els les vàrem obrir, com sempre, de bat a bat. Però més bé que no ho recordàriem nosaltres, ho relata el text d'un colega de la vella professió notarial, Raimón Noguera, que també havia intervingut en la creació del Museu Picasso. El seu text figura en el llibre *Homenatge a Joan Prats* (Barcelona 1975).

“Únicament l'Ajuntament podia disposar de locals de dignitat i de superfície suficient i dels elements tècnics i financers indispensables per assolir els fins que ens proposàvem. I prèvia l'aprovació d'en Miró així ho manifestàrem a l'Alcalde Sr. Porcioles, el qual, immediata-ment, hi va oferir el seu ajut entusiasta.”

Primer, amb la col·laboració econòmica del municipi i amb la tècnica dels funcionaris municipals, es va muntar la magna Exposició Miró, l'any 1969, a les sales recobrades per a la ciutat de l'antic Hospital de la Santa Creu. Se'n va publicar un catàleg voluminós, ple d'aportacions valuosíssimes. Exposició de màxima importància, si no superà, almenys igualà les organitzades per la Fundació a St. Paul de Vence o pel Museu Guggenheim de Nova York.

Els contactes amb el món mironià anaven sovintejant i guanyaren inten-sitat, fins a culminar amb la firma del contracte el 13 d'agost del 1970. La Fundació Miró es va constituir com a tal, i el 27 de juny del 1972 se li va con-cedir la classificació legal. D'aquesta Fundació, se n'ha parlat llargament, però també és veritat que el silenci, en aspectes vitals, s'hi ha fet espès.

Essent com és una labor personal al servei de la ciutat, permeteu-me que igual que he fet abans amb el text del Sr. Noguera, ara copii un paràgraf d'un

dels nostres recents acadèmics, el senyor Rafael Santos i Torroella; hi destaca, amb justícia, l'interès que hi va posar l'Ajuntament de Barcelona:

"... porque es justo consignar que la generosidad de Miró, encomiable, de gratitud obligada para cuantos admiren su obra, se ha visto bien asistida, en este caso por el Ayuntamiento de la Ciudad, quien ya cedió en tiempos del Alcalde Sr. Porcioles los terrenos donde se alza el centro (una extensión de 4.500 m²) y además ha costeado la mitad (unos 30 millones) de su construcción."

L'esforç valia la pena. Si la ciutat s'enriquia amb la notable aportació de l'edifici projectat per Josep Lluís Sert, aquell arquitecte universal que va morir quan ja estava plenament incorporat, novament, a les seves tasques, per a Catalunya representava la segona empresa de retrobament de l'arquitecte amb el país. La primera havia estat l'edificació del taller de Miró a Mallorca. Fins allà on fos possible, tots volíem esborrar determinades posposicions sobre una personalitat reconeguda internacionalment.

En la Fundació no confluïren tan sols les obres llegades pel gran pintor barceloní: també n'hi varen arribar de cedides pel seu fidel amic Joan Prats, company de l'ADLAN i de les ensenyances d'en Francesc A. Galí, a les quals encara cal afegir la col·lecció de la muller d'en Joan Miró, la senyora Pilar Juncosa. Simultàniament, però, la Fundació Miró donava vida al Centre d'Estudis d'Art Contemporani, que ja s'ha fet un prestigi solidíssim en la concessió de beques, en el foment de la recerca, en l'ajuda a artistes joves i en l'obertura de les exposicions més variades. Tal com somniàvem tots els que vàrem intervenir quan no era sinó un projecte, la creació d'aquell centre no constituí un mer dipòsit de peces valuoses, sinó un organisme viu, ple de vitalitat, orientat al desplegament de la problemàtica de l'art nou.

Tot obligava a fomentar, doncs, el descabdellament de la cultura catalana per damunt de tota limitació de modalitats o d'aspectes més enllà de qualsevol situació transitòria.

Amb aquesta empresa s'hi pogueren acollir des de les exposicions antològiques dedicades a Joaquim Mir, Fortuny o Russinyol fins a l'art més avançat i d'avantguarda. Es tractava del nostre patrimoni espiritual, la qual cosa, sempre i en tot moment, és irrenunciable.

VII

ART I URBANISME

Pocs problemes mereixen, avui, més atenció que l'urbanisme, el qual, tot i ser una exigència tan vella com l'home des que es va establir la seva vida, es troba actualment en un període bàsicament constituent. És la conseqüència del nou sentit que s'ha donat a la vida social de l'home, d'allò que, amb més o menys exactitud, s'ha qualificat de civilització de les ciutats.

En realitat, cal preguntar-se què és l'urbanisme: un art, una tècnica, un problema jurídic, un afer municipal?, o bé s'ha de considerar integrat en la planificació territorial del país? Igualment hauríem preguntar-nos què hi predomina: l'home, l'art, l'equilibri social, l'ordenació del territori?

Si fóssim senyors del temps i no esclaus seus, bé valdria la pena d'entrar en aquesta sèrie de problemes, tant per la importància que en si tenen, com per la infinita varietat de matisos que en ells hi ha. Però això ultrapassaria totes les nostres possibilitats. Per aquesta raó em limitaré a esmentar-ne unes connotacions marginals, amb l'únic objectiu d'emmarcar el problema.

En tot urbanisme, l'art hi té una especial presència, com la té en totes i en cada una de les seves manifestacions, sigui quina sigui la seva importància. És, però, un art semblant al de l'arquitectura? Per altre banda, hi ha, com tots sabem, una profunda distinció entre l'art com a finalitat en si mateix i l'art com a instrument de potenciació de les altres activitats humanes. ¿Quin concepte hi ha de prevaler?

Altrament, ¿han de predominar en l'art les tècniques de l'urbanisme? ¿o bé ha de romandre com a element d'exaltació dels valors espirituals de l'home?

En realitat, l'art no és un concepte abstracte, sinó que, com deia Taine, tota obra d'art ve determinada pel conjunt resultant de l'estat general de l'esperit i de les coses.

Per altre banda, són molts els qui consideren l'urbanisme com a una modalitat de l'art. El nostre Joan Bassegoda ja va dir que l'arquitectura del demà serà, primer de tot, urbanisme. I hi afegia que en aquesta unió l'arqui-

tectura tindrà un especial sentit humà i esdevindrà una més alta expressió de l'esperit d'un poble. Quan l'edifici no aconsegueix de comunicar sensacions arquitectòniques, deixa —afirma— de ser arquitectura i es converteix en una simple construcció. Si la poesia i la música creen sensacions a partir del so i del pensament, l'arquitectura les ha de crear amb tots els cinc sentits conjuntament.

Però l'urbanisme, a més de ser un instrument de planificació del territori, és, alhora, una nova ordenació jurídica urbana que afecta tant el sòl i les seves servituds com les relacions de veïnatge i inclús els condicionaments físics de la construcció. Problema bàsic en tota ordenació urbanística, cal preguntar si les tècniques urbanístiques s'han d'entendre com a mer desenvolupament de la normativa jurídica, o, pel contrari, si aquestes s'hauran de considerar com un complement dels plantejaments tècnics. Serà precis doncs, crear una nova institució jurídica que reuneixi en una unitat els diversos aspectes que tot urbanisme exigeix.

El gran problema d'avui és, com hem vingut dient, la massificació de l'home, la progressiva pèrdua de la seva personalitat, la minva del seu poder de creació i l'excessiva subordinació a formes deshumanitzades, on la vida s'empobreix i es desequilibra. L'urbanisme és una peça bàsica per a la superació d'aquest fet.

L'urbanisme no és un problema simple. Hi ha en ell una conjunció i una harmonia de valors que s'originen en l'home i que l'home han de servir. Per això, a més d'un problema tècnic i jurídic és, alhora, una exigència social que esdevé política quan s'ha de tendir a formes urbanístiques associades.

D'aquí que els problemes urbanístics constitueixin una greu qüestió que cada dia demana una més ampla solidaritat i una més alta visió de l'home. Constitueix un problema de valors que té en l'home el seu gran destinatari. Solament amb aquesta unitat i conjunció pot ser valorat.

Amb tot, l'urbanisme esdevé, encara, una necessitat més exigent quan la seva intrínseca unitat obliga a les formes associatives que abans he esmentat. Defugir o endarrerir aquestes solucions és inútil, no s'hi guanya res.

En la realitat de la vida no és suficient la unió física entre l'home i la comunitat; cal, a més, que la unió sigui espiritual. Sense això, la persona perd part fonamental de la seva identitat i la ciutat resta sense ànima, sense missatge, i crea un nou tipus d'home primitiu, de tal manera que, segons diu Spengler, qui cau en l'art i en la bellesa pecadora, mai més no troba la seva llibertat.

Courbousier, amb la mateixa preocupació, es preguntà què és una urbs, i en ella, què és l'esser humà. La ciutat, per a ell, és un potencial il·limitat d'energies emplaçat entre dos fatalismes contradictoris: l'individual i el col·lectiu. És entre aquets dos destins que l'home troba l'equilibri. En una nova arquitectura i en un urbanisme resplendent, hi veia les arrels d'una renovada civilització.

Ens equivocariem si en l'urbanisme no vegéssim, més que la solució de problemes isolats, la coordinació de tots ells en un ordre de valors cívics, jurídics, econòmics, socials i estètics; no recull tot el nostre món exterior. N'és

tan sols una part viva, però inseparablement unida a la naturalesa de què forma part.

Hi domina, en l'urbanisme, un sistema de finalitats que exigeix permanència dins de la seva irrenunciable evolució. D'aquí que no admeti buits, encara que sigui en espera de moments més idonis. Qualsevol realitat desconeguda o demorada s'agreuja i prepara la seva venjança.

L'urbanisme no engendra la sociabilitat i és insuficient per crear-la. Esdevé, però, element determinant per ajudar a resoldre la integració de l'home i donar-li l'ambient adequat, l'espai necessari per emmarcar la seva vida individual i col·lectiva.

Com diu el propi Spengler, mai no arribarem a comprendre la història de la humanitat si oblidem que l'home és un element d'una raça i posseïdor d'un idioma, que procedeix d'una unitat de sang dins d'una unitat de compenetració. Ortega va destacar que l'home viu dintre d'una raça, dins d'un poble, en un moment històric. I l'urbanisme, que és projecció d'una història i d'una raça, no pot oblidar-ho, perquè tota vida necessita justificar-se a si mateixa.

L'ordenació de places, carrers i jardins, la configuració urbana de les diverses zones de la ciutat, la determinació de les característiques dels edificis, la fixació dels distints standards, no és un mer problema tècnic, sinó que, com diu Unamuno, té un profund sentit social i alhora estètic, un sentit del més elevat interès col·lectiu. La simplificació, deia Chesterton, ho desnatura tot en un sistema que es devora a ell mateix...

André Charlier afirmà que en les grans ciutats l'home perd la seva personalitat i s'ofega en una comunitat sense unitat. Així com en les comunitats tradicionals els vincles són visibles i pròxims, en les grans poblacions són invisibles, i es dilueixen greument sense que els individus que la formen en tinguin consciència.

És davant d'aquest problema que han d'actuar els polítics i els urbanistes. Les ciutats han pres noves dimensions i exigeixen visions més renovadores.

Assenyala Sert que l'urbanisme demana una tècnica i, a la vegada, facultats humanes i poètiques. És en l'emoció estètica on l'home adquireix el seu valor. No podem oblidar, com diu Schelling, que l'art dinamitza i enlaira la vida de l'home, li ofereix un denominador comú, un aglutinant i una nova inquietud. En l'urbanisme tot és decisiu, i més en les grans ciutats, perquè la llibertat de l'home hi queda debilitada per la seva inconnexió que fàcilment dona lloc a un uniformisme, a un desarrelament enmig d'aclaparadores solituds.

L'arquitectura, des dels més vells temps, ha estat el gran art major, i d'ella han nascut, en part, tots els altres, a la vegada que s'hi han potenciat. La distinció entre arquitectura i decoració és, en un sentit ampli, real i efectiva, però no en podem exagerar les conseqüències, perquè la seva connexió, a més d'íntima, és recíprocament potenciadora.

En aquest sentit Ortega va escriure que l'arquitectura és un art ètnic lluny de tot caprici, que expressa amplis estats de l'esperit, no sols de caràcter individual, sinó d'un poble i d'una època. Com a obra material, supera

tots els esforços individuals. El temps i el cost que suposa en fan una obra col·lectiva en una tasca comunitària.

L'arquitectura, pel seu àmbit, pel seu fi, per la necessitat que té d'incloure en ella totes les formes d'art, demana l'ajut de l'escultor, del pintor i de les més variades formes artesanals. Arquitectura i urbanisme són un art, i en aquesta unitat esdevenen expressió d'un poble. Schmarsow argumenta que l'art no és un joc ni una activitat sumptuària, és, més aviat, una explicació entre l'home i el món, una operació espiritual tan necessària com la reacció religiosa o la relació científica. El nostre Duran i Sanpere, en la mateixa direcció, ha dit que les manifestacions artístiques adopten, en el decurs de les centúries, les modalitats més adients a l'ambient social.

El deure bàsic de tot urbanisme és potenciar l'individu, el seu definitiu destinatari, i fer de l'urbs un instrument vitalitzador que alci el seu esperit i li doni la magnitud i l'equilibri necessaris perquè la integració humana i social hi esdevingui completa. La despersonalització de l'home és greu, i el marc hi té un valor fonamental. Com va dir un escriptor anglès, no es pot convertir la ciutat en un cementiri d'homes, en un lloc amorf, sumit en la rutina, en una trista successió de carrers, sense personalitat ni diàleg.

No podem oblidar, com diu Davis, que les arrels de les institucions actuals estan en el passat i operen en la ciutat. He cregut sempre que era un error fer una ciutat «condensada», tant pel que fa als seus elements socials com pels seus valors estètics. D'aquí l'interès de projectar la futura ciutat de Barcelona a partir d'amplis espais urbans, degudament entrellaçats entre si, entre oportunes zones rústiques, que entrelliguin tots els seus factors, de manera que no se'n perdi res, ni tan sols la seva primitiva fesomia.

Sóc conscient de les dificultats econòmiques que això comporta i de l'alt cost que suposa. Una ciutat extensa té unes despeses de manteniment elevades. És un fet evident i cal ponderar-lo. No es pot crear una ciutat sense el temps precís ni oblidant la llei de les matemàtiques, les quals es vengen d'aquells qui obliden les seves regles.

Tot obligava i obliga a donar a l'ésser de Barcelona la seva necessària amplitud i cohesió. Les dues coses són essencials. Això afecta no solament l'urbs, sinó tot Catalunya. Som un poble de petites valls, però alhora un país mediterrani obert al mar i a Europa. Aquest fet exigeix una forta unitat inserida en una gradació de valors que el nostre poble no solament no ha incorporat a la seva vida, sinó que l'ha exaltada en tot moment en una ferma visió integradora i solidària.

L'urbanisme és un problema complex en tots els ordres: social, polític, artístic i jurídic. En aquests darrers temps s'ha accentuat en els problemes urbanístics un profund sentit social on el dret ha entrat plenament, amb tota la seva força, i ha sotmés la propietat urbana a un sistema de límits amb recíproques obligacions que passen a ser el seu contingut normal, la qual cosa contrasta amb el clàssic domini dels vells temps en què aquestes limitacions només podien ser recreades per la via del pacte.

La nostra llei del sòl va iniciar aquest camí, i la Carta Municipal, dins els seus límits, el va ampliar, va imposar als ciutadans una actitud activa, una

sèrie de noves obligacions, amb l'amplic sentit col·lectiu que la vida urbana requereix.

En aquest mateix sentit, la Carta Municipal va considerar la ciutat com una àmplia dimensió integradora sense límits concrets, va deixar que el temps marqués les seves pròpies fites. D'aquí que en un capítol de la Carta s'inclogués la regulació de la Comarca en una visió àmpliament solidària que permetés resoldre conjuntament els problemes comunitaris que en una actuació aïllada eren insolubles de per si i econòmicament insostenibles.

El gran problema de Barcelona ha estat la seva discontinuïtat en l'acció urbanística que caracteritza la política del segle passat i de l'actual. Això feu que la ciutat no pogués ordenar degudament els seus destins, i que els seus plantejaments fossin anormalment limitats.

La insuficiència del nostre urbanisme és una constant històrica amb totes les seves conseqüències socials i estètiques. Tots estem d'acord en què a Barcelona li manquen grans espais i grans perspectives, però allò que li falta per damunt de tot és una més adequada estructuració orgànica i una més ordenada previsió de futur. La Carta en fou un gran pas i hi va obrir un nou camí, que cal reforçar.

Avui som davant d'un nou concepte de la ciutat. N'hem de tenir tots plena consciència. Eduard Aunós, il·lustre humanista amb qui vaig tenir l'honor de col·laborar en una tasca apassionant, va escriure una interessant història de les ciutats. L'ànima dels homes —diu— pren forma de les ciutats on viuen, del poblat on sojornen, del lloc on esmercen gran part de la seva existència. Davant d'una ciutat anàrquica, de perspectives mediocres, de carrerons estrets, ofegats per la cobdícia...d'empolsinades avingudes, ¿com podreu demanar als seus estadants grans somnis i afany en empreses transcendents? Aquesta relació entre cultura, art, urbanisme i humanisme és present en tota la història de la humanitat. Aunós examina després la ciutat antiga: Atenes i Roma, certament corones de l'antiguitat; la ciutat de l'Edat Mitjana d'Europa, les precursoras del Renaixement; les dels segles XVIII i XIX i les del nostre temps, i dedica un emotiu adéu a les ciutats extingides. La bellesa mai no pot ser còpsada en forma pura, en estat d'eternitat, sinó en les seves diverses encarnacions tangibles; cada època històrica té un concepte propi de ciutat.

Els tractadistes ens parlen també de l'urbanisme prehistòric, del d'Egipte, del d'Àsia Menor, de les ciutats gregues, etrusques i romanes, de les ciutats medievals i de les modernes urbanitzacions, de l'urbanisme actual i el del futur. En revisar la seva evolució, resta determinada la inseparable connexió que hi ha entre urbanisme i civilització, entre urbanisme i art.

Com explica Constantí A. Doxiadis en parlar d'Ecumenòpolis, allò determinant és el signe especial que la ciutat ha assolit en tot el món, allò que la converteix en un graó indispensable per a l'equilibri mundial.

Les ciutats no han estat, no són mai ni poden ser-ho, immortals. El món n'ofereix una sèrie important, unes desaparegudes i d'altres vives, que esdevenen, encara, signe d'una civilització i d'una cultura: totes, però, són una gran lliçó. La Bíblia ens parla d'algunes d'elles. Fàcilment s'hi còpsa el seu

esperit: Nínive, Ur, Tir, Sidó, Heliòpolis, Nicodèmia, Cesària de Capadòcia i la nostra Itàlica són exemples d'un passat que acredita, per a nosaltres, bàsicament dos fets: un, la seva importància històrica en què predomina una cultura, de característiques pròpies i de notable nivell; i l'altre és que tot el que no es renova, mor. El problema és permanent, el tenim sempre plantejat i ens afecta.

Spengler fixa la durada de cada civilització en cinc-mil anys. Però és indubtable que l'evolució de les civilitzacions és un fet, i que tenim la necessitat de donar a les nostres ciutats l'indispensable equilibri, amb un profund sentit social i ètic, amb clara visió de futur. Sense això, li llevem, a l'home, una de les seves més pregoneres solidaritats i un dels més bàsics condicionaments del seu ésser. Aquest *mutatis mutandi* és el gran problema de Barcelona: la seva antiga i creixent falta d'unitat i d'espai amb la progressiva inconnexió entre les plurals zones que s'alinen al seu costat, dona lloc a greus escissions socials i a una manca de coordinació a l'hora d'emprendre-hi millor les accions comunitàries.

L'adequació de la ciutat al paisatge, expressió de la seva pròpia vida, ha estat sempre vital, i aquest és un dels problemes que hem de tenir en compte. Unamuno va fer referència a aquells poblets terrosos de Castella, perduts en l'erm polsegós en el qual apareixen com a fluorescències, enlairaments espontanis del terreny. Ens parla del goig de l'esperit tot passejant per les velles ciutats, adormides sota el cel, on ens envolta la poesia del passat. El culte del passat i de l'avenir són inseparables. L'esperança —diu— es forja en el record, i no hi ha poble ni nació que entri en la via del progrés sense haver-ne fet tradició. Això adquireix una importància decisiva quan una ciutat és un passat de records vius, i, alhora, esperança indeclinable de nous i apassionats futurs.

El passat i el futur de Barcelona és una qüestió de present que hem de plantejar en tota la seva magnitud, en tota la seva extensió i amb visió de llunyania.

En una pública recepció que en el nostre Consell de Cent li oferirem, l'alcalde de Madrid digué que en el segle XV la capital d'Espanya era un poble i que Barcelona era, en canvi, una gran ciutat d'altres connotacions internacionals. En efecte, Madrid tenia per límit el camp obert, mentre que Barcelona estava integrada en la mar blava, la mar verda escumejant de què ens parla Maragall, i era envoltada per una infinita gamma de terres extraordinàriament ben cultivades, on hi havia la petja de l'home sota l'ombra de la casa blanca, testimoni de tradicions continuades.

Tanmateix, tot ha canviat. Madrid, a base d'una política extraordinària d'annexions, avui toca, pràcticament, amb poblacions d'un equilibri extraordinari com Avila, Segovia, Toledo i fins i tot podríem dir que amb Salamanca. Tot això ha creat una ciutat d'excepcional bellesa, d'una varietat impressionant d'estils, considerable resum de les dues Castelles, amb llocs de tan singular relleu com l'Escorial, Aranjuez, La Granja, el Valle de los Caídos, etc. En canvi, en la nostra Barcelona, amb la bellesa de la seva part antiga exaltada en tot temps, amb uns entorns de singular equilibri, de belles

harmonies entre concepcions distintes, amb les seves poblacions de la costa, de cases unifamiliars de dos pisos, amb les seves típiques finestres al peu del carrer i amb el jardí al darrera, amb les viles del Vallès i del Baix Llobregat, de caràcter agrícola, història de velles i nobles famílies, de terres on es manifestava l'esforç de l'home, s'hi ha produït una substitució de tot això per deficients urbanitzacions i, encara pitjor, per zones suburbials que Marías comentà un dia molt encertadament.

Si les formes centralistes i centralitzadores maten l'evolució dels pobles, igualment és perillós deixar en l'isolament les comunitats que inseparablement formen part d'una unitat superior. Si va ser un error de Barcelona annexionar-se sense un règim adequat les seves antigues viles, la qual cosa els ha fet perdre la fesomia pròpia i ha paralitzat la seva evolució, encara és més greu la desconexió de la ciutat amb els pobles del seu voltant que, reduïts a la solitud inexorable, han passat a formar part del que s'ha anomenat, amb massa duresa, el cinturó roig de les grans ciutats. I si de primer vàrem intentar superar aquesta situació amb les inèdites Junes Municipals de districte, com a primer pas d'una futura descentralització, quan el problema no era seu, sinó conseqüència d'unes relacions que només es poden resoldre en la solidaritat, després intentàrem superar-ho amb una coordinació d'esforços, amb amplex i conjuntats plans de profund sentit solidari i de recíproca potenciació. Insuficient la comarca per superar aquest problema, es va plantejar en el seu temps la creació d'una Àrea Metropolitana en què el problema de la metròpolis de Barcelona i de les seves rodalies hi quedava resolt amb una solidària i poderosa integració.

Unamuno ja va dir que Espanya es congela i s'apaga en el culte al passat, però no per encendre el culte de l'esdevenidor. El progrés —va afegir-hi— és progrés d'alguna cosa, és progrés de tradició; perquè un carro avanci és necessari un carro que avanci. En aquest inevitable encreuament entre tradició i evolució serà precis fer un llarg camí que, en aquest moment, té especial ressò a Catalunya, ja que som davant d'una nova Renaixença, en la qual tot es refon de bell nou amb més àmplies i harmonioses unitats.

Fa anys digué Ortega que el gran problema d'Espanya ha estat plantejar artificialment aquesta qüestió, amb un provincianisme sense horitzó, sense possibilitats i sense fe. Un dels problemes greus que Catalunya haurà de resoldre necessàriament és la seva ordenació territorial, i, dintre d'ella, la projecció de Barcelona que el temps ha anat agreujant. I haurà de fer-ho en ajustada coordinació de valors, amb la resta de la terra, en adequada connexió amb el seu esperit, de forma que el país recuperi tota la seva personalitat i hi marqui el seu futur. En aquesta direcció s'haurà de plantejar l'urbanisme de Barcelona i de la seva zona d'influència.

Spengler argumenta que la distinció que existeix entre la ciutat i el poble no rau en les seves dimensions, sinó en la presència de l'ànima ciutadana. En els pobles, per manca d'una adequada vitalització, la vida hi esdevé, moltes vegades, avorrida i trista, sense amplitud. Això, lògicament, s'ha de coordinar amb la vitalitat de les grans ciutats que són el signe d'un ritme vital, que defineix com el ritme còsmic i que solament es pot descriure, segons ell, per

mitjà d'una perífrasi, com a direcció, com a temps, com a compàs i com a desig, des del trot d'un cavall de raça fins al detonant galop d'un ramat embogit, fins a la muda comprensió de dos amants. Un ritme desigual dóna lloc, a part dels distints nivells socials, al suburbi, on la vida es deshumanitza i l'home hi perd la seva personalitat, on la unitat es trenca i els contrastos entre els grups socials s'hi aguditzen, més enllà del que és just i del que caldria. I si el problema és greu quan es produeix dintre d'una sola ciutat, s'agreuja infinitament quan s'estén i es polaritza a poblacions contigües sense capacitat per resoldre'l individualment.

És en les grans ciutats on l'urbanisme adquireix, especialment ara, una excepcional importància política, econòmica i social, de difícil realització, que no podem defugir i que ens obliga a unir i a harmonitzar, a superar la pressa, la improvisació i a dissenyar una visió orgànica que superi ordenacions periclitades, i que ajusti els problemes a la realitat de la vida.

Sóc plenament conscient dels perills que ofereixen les grans ciutats i de com s'hi ha alterat i s'hi continua alterant una part determinant de l'equilibri que l'home necessita. També cal reconèixer, però, a part de la necessitat de superar les seves desconexions, que avui són l'expressió d'un nou fenomen social, de caràcter universal; i que si plantegen greus problemes enmig de sensibles mutacions també són, a la vegada, deu fecunda que impulsa a noves inquietuds, que esperona nous valors i on l'especialització i la investigació s'assenyalen i obren els pobles a més alts nivells econòmics, socials i culturals que difícilment s'haurien pogut assolir en altres ambients.

S'ha dit que totes les grans cultures són cultures urbanes. Tal volta sigui una qualificació excessiva. Jo sóc un gran enamorat del seny racial de la terra, on el pensament de l'home s'humanitza i s'hi fa entranyable i propici a les més altes expressions de l'esperit. Però no es pot negar la força que tenen les grans ciutats en molts ordres de la vida, entre els quals cal comptar la investigació, el progrés i la cultura. La humanitat, amb les ciutats, ha avançat enormement en aspectes determinants de la vida; els seus resultats no es limiten només a l'àmbit urbà, sinó que s'estenen arreu, sigui al camp, a la muntanya o al mar. En això la humanitat troba complaença, perquè posa a la seva disposició desconeguts mitjans que complementen i donen nou nivell a la seva vida.

Qualsevol que sigui el concepte que es tingui de les grans ciutats, no és suprimint-les com es resolen els seus problemes i inherents dificultats. Les tendències humanes són, sempre, expressió d'un fet social, i mentre perdurin és absurd pretendre eliminar-ne les conseqüències. No es pot aturar la vida en un moment determinant ni tampoc barrar el pas als corrents humans.

És cert que les grans ciutats ens han desbordat, però cal reconèixer, també, que les hem concebut absurdament, com una simple ampliació del que ja hi existia. Les metròpolis han anat creixent, certament, de forma indiscriminada, la qual cosa hi ha fet difícil la convivència. Hi ha hagut, però, una greu omissió. El plantejament de les grans ciutats s'ha fet amb retard i amb evident imperfecció. S'han engrandit les ciutats, però no s'han ajustat a les seves intrínseques exigències. Era la solució més fàcil, la més

simple, però la més greu. En molts casos, entre ells el nostre, no hi ha hagut una adequada concepció de la ciutat.

Moltes vegades, pensem que la vida pot ser determinada per un sol concepte, quan la pròpia realitat ens ensenya, constantment, que únicament en la conjunció de tots ells es poden resoldre els problemes, i encara amb profunds dubtes que arriben a pertorbar la nostra pau interior. És només amb aquest realisme que es poden plantejar els problemes; els de les grans ciutats són immensos. Tot el que no sigui això és pura ficció.

A casa nostra aquest fenomen adopta un altre aspecte, a causa de l'especial consideració que té Barcelona en la unitat de Catalunya. Hem passat moments difícils, però malgrat això el municipi de Barcelona ha estat sempre conscient d'aquesta unitat i del que representava per al país. Era la seva missió, missió permanent perquè no es pot alterar la concepció orgànica del país sense paral·leles transformacions socials que no estaven ni estan a la nostra mà, ja que depenen, a la vegada, de la nostra situació geogràfica i dels nostres condicionaments socials, que no es poden desconèixer ni alterar per un simple acte de voluntat. Barcelona sempre en fou conscient, i d'una manera especial en aquells moments en què Catalunya no tenia govern propi. Fruit d'aquest convenciment, la ciutat va atorgar-se el deure de plantejar problemes que afectaven el conjunt de la comunitat catalana, va reivindicar i obtenir la solució del drets cabdals que el catalanisme històric ja havia reclamat.

Barcelona, equilibri entre les terres catalanes, ha estat per vocació, per exigència indeclinable del seu ésser, el verb de Catalunya. En aquesta via ha traçat els seus camins i hi ha endinsat les seves arrels, clau de volta de la seva permanent unitat espiritual i econòmica. Catalunya no és solament una unitat, sinó una unitat d'unitats; més encara: jo en diria solidaritat d'unitats. En aquesta realitat ha format la seva ànima i el seu esperit s'hi ha informat.

No pot sorprendre ningú, doncs, que la Barcelona de la Carta plantegés fonamentalment dues qüestions: una que afectava directament a Catalunya en alguns aspectes que havia formulat ja el catalanisme històric; l'altra qüestió, de signe municipal, s'orientava cap a una direcció nova, amb l'amplitud i l'extensió que demanava una autèntica visió de la ciutat. Aquest problema continua vigent, perquè després d'avançar en aquesta línia i un cop aconseguida l'Àrea Metropolitana, com a pas inicial, es retornà a les velles concepcions de ciutat.

Jo reconec que no és fàcil determinar la futura organització del municipi de Barcelona, però crec que hi han moltes solucions i variants, inclús al si d'una mateixa opció. En el que no podem renunciar ni transigir, però, és en l'intent de convertir la nostra Barcelona en una ciutat històrica. Contrari a l'essència de Catalunya, al que demana el seu dinamisme actual, és una solució inacceptable, contra natura.

La solució ha de cercar-se en la potenciació de valors i no en l'absorció. L'annexió dels municipis contigus fóra un greu error. Barcelona en té l'experiència del segle passat i els seus resultats han estat negatius. I més ho serien

ara. La nova Barcelona s'ha de concebre com a un instrument d'integració i de potenciació de tots els seus factors humans, socials i artístics. No tan sols no ha d'absorbir cap poble, sinó que n'ha de mantenir les característiques i la seva intrínseca bellesa, que cal potenciar i completar sense mixtificacions.

Sempre he cregut que el nostre urbanisme havia d'unir-se, plenament, amb la bellesa de la nostra terra, i d'una manera particular amb la de les contrades que ens envolten. En la futura ciutat res no s'ha de perdre i tot s'hi ha d'enfortir; de l'art se n'ha de fer, no ja instrument polític, sinó verb de l'esperit.

Problema global que a tots ens afecta, no es pot escindir en petits bocins; solament amb una unitat plena pot resoldre's. Ens equivocariem si reduís-sim aquesta unitat a un dels seus factors. Tots ells s'han d'integrar. No n'hi ha prou, ni n'hi hauria prou, amb una unitat d'ordre territorial, sinó que cal una unitària i global organització política que haurà d'adaptar-se a nous mòduls, sense pèrdua dels seus valors específics. Res no impedeix que el nostre Consell de Cent, amb la superació de les seves dimensions actuals, es converteixi en aula magna, en plenitud de plenituds on tots els pobles tinguin ressò i expressió, amb una plena igualtat d'afanys i de desitjos.

L'art hi ha de tenir una especial manifestació, ja que l'art és equilibri. I per a la nostra futura Barcelona ens caldrà un nou urbanisme si volem que l'home s'identifiqui amb la naturalesa, que la visqui amb tota la seva bellesa, amb tota la seva força, que la faci seva, i que hi senti el goig dels valors espirituals, de forma integradora i potenciadora, on tots els pobles se sentin units, sense minva de les seves característiques pròpies ni de la seva història, fusió plena on la seva veu trobi en la de la comunitat un ressó d'unitats, plenitud de plenituds.

VIII

ART I FUTUR DE LA CIUTAT

La vida és allò que podem ser. Exercici de llibertats, constant quefer, essencial continuïtat, permanent progrés. La tradició només assoleix els seus valors quan es reafirma en la inquietud de cada dia. D'aquest futur, cal que en fem anhel continuat, diari. Així ho haguérem de fer en el servei a Barcelona, unint albirs en el futur, presència d'un demà, exigència quotidiana de l'home.

En tota vida hi ha una projecció personal. El mateix passa amb els pobles. Però per realitzar-la necessitem un camí, que cal elegir sota el signe de la nostra responsabilitat. Descartes es preguntava la via que hem de seguir: "quod vitae sectabur iter". Les circumstàncies no les podem modificar, el camí sí. És el do de la nostra llibertat, d'un dret que, a la vegada, esdevé deure. Era el camí de Barcelona, el que calia triar. Aquest era el nostre fonamental deure.

Es en el sentit teleològic de la vida on l'home i les comunitats troben la seva vocació. Cada ideal mou l'home a un esforç paral·lel. En la realització de la seva missió, els pobles hi han marcat el seu ritme i hi han definit el seu ésser.

Tota la història de la humanitat és el resultat del desig de projectar-se més enllà. Amb aquesta voluntat s'han escrit els grans títols de la història. En la possibilitat d'una "realitas possibilis" hi ha sempre un clam vocacional, una comanda de més gran plenitud. L'art n'ha estat una de les més altes manifestacions, una de les més transcendents creacions de l'esperit que transforma la inquietud en bellesa i en equilibri, humanitza la naturalesa.

Formar i enfortir la consciència nacional és un deure bàsic i indeclinable que està per damunt de qualsevol contingència. Missatge permanent de totes les hores, se situa més enllà de posicions doctrinals, de partit, d'ocasionals circumstàncies. En l'oblit d'aquesta exigència hem perdut reiteradament el tren de la història. La consciència nacional d'un país és l'es-

piritualitzada vinculació a objectius compartits, mou els homes d'una mateixa terra a una comuna missió, a una mateixa voluntat de ser.

Sense una profunda consciència nacional no hi ha país. Ortega digué que tota civilització fineix per insuficiència dels seus principis. Afirmar-s'hi, especialment després de la nostra postguerra, era un deure fonamental. I vàrem entendre que a això s'havia de subordinar tot. Havien sorgit divisions massa profundes en el nostre cos social per a no intentar-ho.

Catalunya ha estat sempre terra de diàlegs, de convivència i de pactes. La Renaixença, com tots els moviments nacionals, reforçà aquest fet. En aquesta premisa bàsica, a què la consciència nacional obliga, la nostra terra anava resolent els seus problemes, en una voluntat que ha perdurat entre nosaltres per damunt de l'ocasionalitat. La votació del primer Estatut fou un clam d'entusiasta unanimitat, un clam que perdurà.

En els moments preliminars a la nostra guerra civil, hi havia una unitat bàsica: Catalunya. No hi va haver a Barcelona ni a la resta de la nostra terra situacions de pre-bel·ligerància. Certament hi hagueren excessos verbals, però no situacions de violència ni moviments para-militars. Els petits intents en aquesta direcció responien a unes exigües minories, merament testimonials.

Cambó destacà aquest fet a les seves memòries. Malgrat tot, per causes inversemblants, els efectes d'una dissortada lluita i d'una revolució hi sorgiren inexplicablement, entre el dolor i l'odi, més enllà del que era previsible, del que demanava la consciència nacional del país, a l'empar de principis i de directrius contraris a l'esperit d'aquesta terra i fins i tot a la nostra civilització.

Barcelona, a causa de la nostra guerra civil, agreujada per una sagnant revolució, palesava un greu endarreriment social i polític. Un greu retard afectava la seva organització i repercutia en el nivell dels seus serveis, en la capacitat d'actuar, en el plantejament dels seus problemes, en la determinació del seu futur, en l'adequació del seu terme municipal, en l'assoliment d'unes finances municipals més justes socialment i més fortes operativament, i en la formulació dels nostres valors espirituals.

La nostra unitat havia estat disgregada en sacrifici inútil. Acabada la guerra, mancats d'un govern propi, Barcelona, per història, pel seu dinamisme, per la seva potencialitat, com a cap i casal de la terra, era l'ens propici per tornar a començar, per superar el passat i per projectar-se en un nou futur. En la voluntat d'ésser no hi ha mai temps morts.

Enfront d'aquesta missió, la ciutat experimentava el llast d'una sèrie de greus problemes que l'impossibilitava per a una acció operativa. La nostra demora urbanística era greu: greu pel seu anormal creixement immigratori, que acumulà desorbitats dèficits urbans, i greu pel seu retard operatiu. Tots els nostres standards i nivells d'actuació havien quedat inadequats: però encara era més greu no plantejar la temàtica de Barcelona en la seva inseparable unitat, en una adequada visió de futur.

La ciutat es consumia en una visió empetitida, tristament històrica. La indefinida i imparabile immigració, que durant diversos lustres afectà Barce-

lona, hi havia acumulat un seguit de notoris i importants problemes que ultrapassava la seva capacitat d'obrar i els tradicionals límits de les seves facultats operatives.

Calia afirmar la ciutat en una unitat que no tenia, i encarar el seu creixement amb una nova projecció. Aclaparadora situació en què la postguerra plantejava una escissió que calia de superar. Més enllà del fet polític, hi predominava un compungit estat de coses, acompanyat de tristos records. La necessitat de pau i de fer país es superposava a qualsevol altre incidència. Aquesta pau l'haviem de buscar en el diàleg, en la comprensió, en el retrobament. Estàvem, certament, davant d'una posició política que dirigia el país; però en la seva intrínseca realitat es tractava d'una situació —per essència, per l'indeclinable força que tenen els fets— interina, la fi i la solució de la qual estava ja indefectiblement prevista per la pròpia virtualitat de les coses. Si el seu final era incert en el moment, no era així en el temps que l'havia de succeir sota el signe ja premeditat d'una monarquia.

Tot obligava, doncs, a superar el passat, a cicratitzar ferides i a anar cap a un plantejament general de la ciutat. Calia tornar a ser, i en aquest "ser" Barcelona havia d'assolir la necessària dimensió. Havíem de marcar el futur de la ciutat. En el meu primer discurs en prendre possessió de l'alcaldia, l'any 1957, hi vaig expressar que Barcelona, ciutat dotada d'excepcional bellesa i esplendor, de noble factura i senyoratge, amb afanys espirituals, patia d'urgents i de seriosos problemes que havien de ser considerats, novament, en tota la seva dimensió. La ciutat, a més del problema del seu ésser, havia de plantejar-se un nou ordre urbanístic sempre bàsic per a l'equilibri i el futur de tota urbs.

Vaig assenyalar-ne quatre característiques indefugibles: l'excessiu envelliment d'alguns dels seus barris; la complexa situació dels suburbis; la necessitat d'embelliment de les seves zones centrals i una major ordenació del seu creixement. Era absolutament necessari dotar Barcelona d'un règim especial. La ciutat, abans tan atenta a les seves ànsies culturals, patia una crisi que la portava a un progressiu ambient anodí, amb minvament d'aspiracions transcendents. El futur de la ciutat es plantejava com un problema urgent i irrenunciable. I en aquest futur l'esperit havia de tenir noble manifestació, futur i art s'hi havien d'unir de forma inseparable.

Barcelona havia demant, des de principis de segle, una llei especial. Necessitava disposar d'unes competències més amples per marcar la seva vida i el seu inexorable esdevenidor. Els seus mitjans, com ja he assenyalat, eren totalment insuficients i la ciutat estava mancada de la necessària autonomia política i econòmica. Com a exemple, n'hi ha prou amb fer esment que les seves finances, després de la Carta, en l'època dels anys 60, no havien arribat al nivell pressupostari de l'any 30. La ciutat incrementava progressivament els seus dèficits. La major part dels seus serveis eren obsolets i calia crear-ne d'altres.

No era un simple problema d'obres el que Barcelona tenia plantejat. Calia infondre a la ciutat nous afanys i obtenir una major vibració ciutadana. Si tota actuació pública ha d'ajustar-se a les seves possibilitats materials, a

les del moment, no podem oblidar que en tota il·lusió creadora hi ha una força inseparable que impulsa a l'acció. El gran problema de Barcelona, el problema per antonomàsia, era la reinvidicació del seu ésser. Per recobrar-lo, ens feia falta un instrument precís, una Carta especial.

La ciutat exigia una nova escala de valors, de nous i més amples horitzons. Calia establir un ordenat pla d'actuacions per resoldre progressivament els seus problemes amb data predeterminada, de manera que pogués atendre el seu creixement i absorbir els seus dèficits d'actuació. Tot exigia un ple coneixement dels problemes de la ciutat i un concret pla d'ordenació de les seves necessitats.

D'acord amb el que disposava la Carta, es van aprovar els plans d'actuació i s'inventariaren, amb precís detall, totes les mançances de la ciutat, es fixà l'indispensable ordre de prioritats, plans públics, amb pública exposició de resultats i fins i tot de costos analítics; es va decidir de crear una exposició permanent als baixos del nou edifici municipal, amb una explicació que indicava l'abast dels programes i els periòdics nivell d'actuació.

La ciutat no es podia limitar, malgrat tot, a la progressiva superació dels seus dèficits. Si això era important, el seu futur era la més bàsica qüestió, com totes les que afecten l'ésser. Avui, per centrar-me en el tema que motiva aquest epígraf, em limitaré a dos temes per a mi molt estimats: els jardins de la ciutat, pel que tenen de valor estètic i social, i la planejada Exposició Universal, pel que tenia de projecció de futur en una ampla dimensió. Ni l'un ni l'altre representaven tota la problemàtica de Barcelona, però eren un reflex d'un afany de ser, de projectar-se endavant en tota la seva significació.

Per diverses causes alienes a la nostra voluntat, a Barcelona li va mancar el moment oportú per crear el seu futur. Ha estat un error limitar-nos durant tants anys a aspectes concrets de la ciutat, tot i l'interès que presenten, que eren molt lluny de constituir-ne el veritable problema. Com he vingut repetint, tota la ciutat que no pugui ordenar el seu futur es converteix, indubtablement, en una ciutat històrica, trista expressió de glòries passades.

Al nostre urbanisme li ha mancat unitat i, alhora, amplitud. Les nostres places, són, generalment, petites, sense les grans perspectives que qualifiquen tota urbs. Els edificis públics de bella factura hi són escassos. La nostra ciutat és l'obra de la burgesia, com ja va expressar en Cambó l'any 1904 davant del Rei. La presència dels organismes públics, mancats d'autonomia, hi ha estat més aviat minsa.

L'enderrocament de les muralles es va fer amb un retard de més d'un segle. El nostre eixample va avançar lentament, assenyalà Josep Pla, i es limità al glacis que quedava lliure davant de les muralles, sense unió amb els pobles veïns. Entre el pla Cerdà i el del 1953, d'orientació més integradora, hi ha, pràcticament, un buit de gairebé un segle. I si aquest darrer va tenir l'encert de plantejar la comarca, no li va donar l'organització que necessitava.

El futur de la ciutat estava en nosaltres, al voltant nostre, però no el vàrem saber veure, i en sorgí la conurbació. Marías, en fer referència a l'entorn urbanístic de Barcelona, va poder descriure'l com a deplorable, desola-

dor i trist. Això era greu, i encara més quan hi faltava l'adequada projecció en l'esdevenidor.

L'any 1953 s'aconseguí la Comarca, evidentment insuficient, i, més tard, s'aprovà el Pla Director de l'Àrea Metropolitana (1968); un cop passada, però, la il·lusió fundacional dels homes de la Carta, es va tornar enrera i novament ens quedàrem amb una Comarca, totalment saturada, a la qual, això sí, li canviaren el nom per un altre de més llampant, malgrat que en els escrits oficials sobre la nova organització es tornava a reconèixer la seva insuficiència. El futur de Barcelona continuava, altre cop, innconex, sense futur.

No era el nostre un problema d'annexions, sinó d'unitat i de potenciació. Un criteri que també exposava en el meu discurs de presa de possessió:

"Barcelona, en el seu creixement, ha afectat les poblacions que l'envolten. En moltes d'elles viuen milers de productors que treballen aquí, i que essent com són nostres, no podem abandonar"

Avui, al cap de vint-i-cinc anys, el problema és més greu:

"Si no preveiem les conseqüències futures de la progressió de la ciutat, arribarem a situacions d'indubtable gravetat. Cal evitar —hi afegirem— que en aquest pobles faci metàstasi el desordre del nostre propi creixement, i que demà hi quedin desateses necessitats vitals que no poden ser-nos indiferents".

Malgrat que el creixement desbordant de Barcelona s'ha aturat, el problema subsisteix encara.

Fou amb aquest esperit que es va sol·licitar i aconseguir l'aprovació d'una Exposició Universal de primera classe, inèdita a Barcelona en aquesta categoria, que tenia tant d'apassionada il·lusió per resoldre problemes concrets com de vocació per iniciar la necessària projecció de futur. Calia unir-hi el present i l'esdevenidor. Tots dos eren, igualment, necessaris i possibles.

Com a complement indispensable d'aquests desitjos, es va plantejar la problemàtica dels nostres jardins, vella i endèmica qüestió de la ciutat.

Els jardins

Barcelona havia d'enfrontar-se amb una persistent insuficiència de zones verdes, agreujada cada dia pel creixement indiscriminat de la ciutat i per la manca de medis idonis, jurídics i econòmics, per resoldre-la.

L'amuntegament a la ciutat augmentava i la degradava. Era tot el contrari al respecte que mereix l'home. El plantejament d'un ordre més ample de parcs i jardins era fonamental. Exigència quasi biològica, diria, afectava el cor de la ciutat. A la seva funció social, analitzada per un dels nostres arquitectes de jardins, l'insigne Rubió i Tudurí, s'hi afegia la necessitat de

disposar d'espais a l'aire lliure per a una millor convivència humana. Els jardins, expressió de l'art, instrument de pau i de diàleg, són inherents a l'ésser de la ciutat.

La ciutat acreditava un baix nivell en la fixació de zones verdes. Era precís marcar-ne nous standards. Barcelona, des de l'aire, és una gran massa de ciment. El retard de la ciutat a disposar de zones verdes és dolorós, però sense disposar dels instruments jurídics ni dels mitjans operatius no s'hi pot esperar cap miracle. Era precís canviar tota la nostra legislació i els nostres plantejaments urbanístics. En aquells moments, ni les lleis sobre urbanisme ni la nostra Hisenda municipal permetien afrontar el problema.

S'ha parlat molt d'especulació; el fet era, i és encara, cert. Però no tan sols en els solars, sinó en edificis i, sobretot, en el fet urbà. No era, per altra banda, un problema local, sinó d'àmbit mundial, i afectava tot Espanya i tota la resta de Cataunya. No hi ha cap metròpolis, qualsevol que sigui la riquesa del país, que hagi pogut superar aquest problema, que no hagi estat afectada pel desbordament creixent i on no hagi sorgit el suburbi. És el signe inevitable de tots els pobles, de totes les poblacions quan es produeixen greus problemes d'immigració interior. Els estudis, tant jurídics com socials i econòmics que sobre això s'han realitzat, són eloqüents i ajusten el problema als seus veritables límits.

En canvi, aquí es parlà poc de les seves causes, no es parava compte en la manca de previsió ni en l'absència d'una ordenació adequada. Era preferible amagar el cap sota l'ala. Barcelona no ha tingut mai, en tota la seva història, una regulació jurídica ni econòmica per superar aquest problema. Fou la Carta que li atorgà per primera vegada els dispositius necessaris per resoldre'l en el futur, a la vegada que preveia una legislació justament avançada. Si hi ha un fet que no perdona l'urbanisme és la improvisació. És infantívol voler limitar el problema a àmbits mínims, quan en realitat és resultat de causes i efectes més amplis, que només a partir de l'estudi i de la valoració podem jutjar. La Carta, repeteixo, va marcar una orientació encara no superada. Si el passat inserit en la història és un fet inamovible, el futur hi està previst de manera concloent.

Les zones verdes que en el pla Cerdà es preveïen, a l'interior de cada "mançana", varen fracassar, com tots sabem, per la manca d'una legislació adequada. Si s'hi haguessin pogut aplicar les disposicions previstes en la Carta, referents a les edificacions o "mançanas" discontinues, que hi deixen enmig grans espais verds, avui la situació de la ciutat fóra ben diferent.

La Carta va ser altament innovadora, i fins i tot amplià les disposicions de la Llei del Sòl amb una generosa distribució de les càrregues urbanístiques. Paral·lelament, en el nou pla urbà de Barcelona oportunament projectat, i avui aprovat amb poques modificacions, s'hi destinà el 56% de la terra a ús públic, s'hi assignaven 9,5 metres de zona verda per habitant i s'hi feia una més àmplia projecció de la zona metropolitana.

Per reforçar aquesta situació es va crear, com a òrgan de gestió, el Servei de Parcs i Jardins, amb pressupost propi, amb la presència i la col·laboració directa de destacades personalitats barcelonines. I per a conseguir una conti-

nuïtat i un millorament de la tècnica, es va crear l'Escola de Jardineria; s'augmentaren també els vivers de la ciutat i s'edità una revista especialitzada; els Serveis de Parcs i Jardins es convertiren en un important instrument fiscalitzador dels plans urbanístics, àmpliament regulat en una pertinent i nova ordenança municipal.

Barcelona, a causa d'una sèrie de circumstàncies, entre elles el fet de ser una ciutat envoltada de muralles, estava mancada de grans jardins, i encara més de parcs. Els cronistes dels segles XVI i XVII havien elogiat la bellesa dels nostres espais verds i dels nostres horts, comparant-los amb els d'Itàlia, però es tractava de zones privades, sense l'extensió que tingueren les del patrimoni de tantes ciutats. Arribats al segle XVIII, només hi havia un jardí públic, l'anomenat Hort Botànic. Fins l'any 1873 Barcelona no va poder disposar d'un parc: el de la Ciutadella o Jardí del General.

Calia, doncs, superar aquest problema. I els resultats obtinguts foren satisfactoris i expressió d'un canvi. Els treballs realitzats són significatius. Entre ells, podríem citar dotze parcs urbans: els quatre jardins de Montjuïc (Mirador de l'Alcalde, Joan Maragall, Mossèn Cinto Verdaguer, Costa i Llobera), el Putxet, Quinta Amèlia, la Guineueta, Cervantes i el Laberint d'Horta, a més d'altres dos jardins.

Finalment, per tal de completar l'obra realitzada en els jardins, es procurà harmonitzar-hi la massa vegetal amb l'escultura. Si el jardí és manifestació de cultura i civilització, és, alhora, l'expressió viva de la sensibilitat d'un art que amb l'addició de l'escultura assoleix més alts valors.

Són diversos els fets que demostren aquesta inquietud. Aquells qui visitin els jardins de "Jacint Verdaguer", els de "Costa Llobera", o contemplin la immensa panoràmica barcelonina des del Mirador de l'Alcalde, amb els mosaics de J.J. Tharrats, o bé es passegin pels voltants del Palauet Albéniz, amb els seus jardins de "Joan Maragall", hi podràn veure les varietats més suggestives de cactus, de bulbs, de lliris, i de flors de tot el món, juntament amb la creació dels mestres estatuaris catalans: Frederic Marès, Viladomat, Monjo, Lluïsa Granero, Maragall, etc.

Seguint aquestes mateixes directrius es va col·locar als jardins del passeig de Gràcia, obra de Rubió i Tudurí, una escultura de Maragall; al parc de Cervantes, al capdamunt de la Diagonal, s'hi va crear la nostra rosalada, amb més de deu mil varietats de roses i es va encarregar a Miró l'estatua del Quixot, inacabada per la mort de l'artista. Successivament, tots els espais de la ciutat que anaven quedant lliures s'ajardinaven; aquest és el cas, per exemple, de l'Avinguda de la Catedral, del Turó Parc i dels fossars del Parc de les Drassanes, que donen al Paral·lel, i els del castell de Montjuïc. Afegim-hi encara el jardí del claustre del pati de l'Antic Hospital de la Santa Creu, el de la plaça de Berenguer el Gran, el de davant de les muralles de la Pia Almoina i les obres de jardineria de la plaça de la Villa de Madrid, així com molts d'altres, completats per una sèrie d'estàtues de totes les tendències, des de les obres de Subirachs fins a les de Frederic Marès. A més de tot això, s'intensificaren els treballs de repoblació forestal i de dotació de nous arbres que es féu als carrers de la ciutat.

Barcelona ofereix dificultats evidents per donar cabuda, dins l'àmbit de la ciutat actual, grans parcs semblants als que tenen altres ciutats; amb tot, disposa de grans zones verdes magníficament emplaçades per donar a la ciutat nova un gran encant. És, no hi ha dubte, una gran possibilitat, sempre i quan es fixin adequadament els límits de la futura urbs. Encara tinc l'esperança de veure guanyar al mar part de la seva superfície amb la construcció, a la seva vora, de bells jardins i fins i tot de parcs, com ho ha fet Rio de Janeiro amb l'aplicació de noves tècniques, ja utilitzades aquí en l'ampliació del nostre port pel que fa als magatzems de gas.

Per això es va tenir un especial interès perquè el Tibidabo fos el gran parc central de la nostra ciutat, amb dimensions singulars, centre d'enllaç i d'unió de tots els pobles sorgits al seu voltant, i que guarda al seu interior alguns edificis notables. El Tibidabo, pel seu clima i vegetació, diversa en cada una de les seves vessants —humida la del nord i seca la del sud— pot arribar a ser un parc bellíssim si tenim en compte la seva dimensió, l'orografia de tan variades perspectives, la varietat de la flora, la possibilitat de crear en les seves valls les més diverses zones forestals i la capacitat de practicar-hi qualsevol esport, inclosos els que fins ara només són exclusius d'una determinada classe.

L'Exposició Universal era el gran instrument, la gran cita per fer possible ràpida i plenament tot això que fins ara hem assenyalat, per fer de Barcelona una ciutat bella i creadora, oberta a les muntanyes que l'envolten, assentada prop del mar, completament integrada en la història i en la bellesa d'una naturalesa suau en què somriuen tots els colors en una delicada gamma de matisos. Per això donàrem tanta importància al nou Passeig Marítim, des de Barcelona fins a Mataró, amb la il·lusió de fer-lo arribar fins a Arenys de Mar. A aquest efecte, i d'acord amb la RENFE, es projectà el desplaçament, més cap a l'interior de la via fèrria per tal de transformar-la en Metro. Es creà el Consorci de Municipis del Maresme amb l'objectiu de fer possibles els grans traçats que es varen projectar i que, dissortadament, no hi han tingut continuïtat. El Maresme és una de les zones més belles del nostre Mediterrani, on les flors esclaten en mil tons, on l'esperit de l'home troba un clima suau i un delicat repòs.

L'exposició Universal

Aconseguida la Carta Municipal, peça cabdal, i regularitzada l'administració, reforçades les finances amb un equilibri social més just i més ampli, fixat el programa d'actuació municipal fins el 1978, iniciat el pla d'accessos, determinades les noves vies primàries de caràcter comarcal, aprovat i endegat el nou pla d'enllaços ferroviaris que obria a la ciutat inèdites possibilitats urbanístiques, posat en funcionament el nou pla de metros, enllestida la primera part del pla de proveïment d'aigües, avançada la industrialització de la Zona Franca i projectada la seva indispensable ampliació, aprovats i en execució el túnels del Tibidabo i el de la Rovira, en marxa el nou cinturó de

ronda, ultimant el nou pla urbanístic de la ciutat —pendent només d'aprovació—, vàrem voler obrir-nos a l'esperança d'una Barcelona nova, unida al mar, plantejada a través d'un òrgan especial, amb el seu imminent pla del Maresme que culminava el gran Passeig Marítim, presència del Mediterrani i encadenament de vincles.

Assolida, inicialment, la nova Àrea Metropolitana de Barcelona, tot menava a plantejar ordenadament el futur de la ciutat i a buscar les formes de la seva realització. Una acció del tot necessària, ja que aquest futur no era, solament, una estricta projecció de la ciutat, sinó una base fonamental i indispensable per afrontar el nou pla urbanístic de Barcelona.

Aquesta relació entre el passat, el present i el futur va ser constantment reiterada i manifestada públicament. En tots els opuscles que es varen publicar sobre "Barcelona, any 2000", i en els dos sobre l'Exposició Universal, s'hi consigna insistentment aquesta necessitat.

Com aleshores es digué, "el desenvolupament de l'Àrea Metropolitana esdevé una condició prèvia i determinant del Pla de Renovació Urbana de Barcelona". Així s'indicà també en l'Exposició de les Drassanes, un dels cartells de la qual proclamava amb grans lletres: "La renovació urbana de Barcelona exigeix la simultània expansió de la ciutat". Present i futur són difícilment separables. Per a la nostra Barcelona, sotmesa aleshores a una greu explosió demogràfica, constituïa una exigència vital indispensable.

Actualment, el creixement de la ciutat sembla estacionar-se, i la seva planificació urbanística haurà d'adaptar-se a aquesta realitat, així com a la necessària projecció de futur. Solament amb el temps se'n pot fer adequadament la nova projecció, i més si es vol agermanar amb el paisatge i harmonitzar el fet rústic amb l'urbà i aprofitar, així, totes les bel·leses naturals que posseeix. En els temps que corren, l'ordenació de futur d'una gran ciutat es pot fer de manera gradual i progressiva, a base de separar-ne les grans línies estructurals de les d'ordenació interior de les diverses zones. Aquesta previsió de futur encara és més precisa si volem mantenir la fesomia pròpia de cada poble. La projecció de la ciutat en els paràmetres en què s'ha fet fins ara, a partir de solucions continuades, constituïria un greu error si decidís d'aplicar-la a la nostra ciutat, ja que podem caure en la massificació i en la pèrdua dels trets característics de cada població, les quals, lògicament, hauran de sumar-se a una ordenació més àmplia.

En aquells moments inicials de la Carta, Barcelona tenia una excepcional importància operativa. Havia d'actuar com a capdavantera del ressorgiment de Catalunya i en el plantejament dels seus problemes. La Corporació d'aquell període, fidel a la història de Barcelona, va considerar sempre la ciutat com un instrument potenciador. I així va ser, fins i tot més enllà de les seves atribucions administratives: abraçà tota la terra catalana i realitza, per ella mateixa, el que no hauria estat possible en una actuació conjunta en aquells moments.

Afanys de futur havien de moure la voluntat de Barcelona; en va fer un repte i es va abocar a més pregoneres plenituds. No era un problema estricte el

que es volia plantejar. Era un problema d'ésser. La idea fou acceptada totalment, amb una alta concepció patriòtica.

La Corporació va llançar-se, aleshores, a l'organització d'una tercera Exposició Universal, de primera categoria aquesta vegada.

Anys enrera havia sol·licitat l'organització d'unes Olimpíades. La interferència innecessària de la capital d'Espanya, quan Barcelona havia expressat ja el seu propòsit, va fer que tots els nostres esforços fossin inútils. Aquelles Olimpíades s'organitzaren, finalment, a Munich.

L'Exposició tenia dues finalitats: "Superar els problemes del present i, alhora, determinar la dimensió futura de la ciutat". Si la primera era una exigència social indefugible, la segona constituïa l'element precís per donar a Barcelona la projecció adequada en oberta i dialogant presència.

No m'aturaré a exposar els objectius interns de la projectada Exposició. Només cal dir-ne que era la superació dels nostres antics dèficits urbanístics, la realització dels nous plans aprovats, l'endegament, en certa forma, de l'Àrea Metropolitana i de la definitiva conquesta del Tibidabo.

L'Exposició fou concebuda sobre dos centres: Montjuïc, completat i renovat escaientment —pensant, alhora, en el nostre recinte firal—, i el Tibidabo, a la sortida del túnel d'Horta, on s'emplaçava la part principal de l'Exposició, per fer-ne, el dia de demà, un nou centre social i cultural de la renovada Barcelona.

L'Exposició se centrava en l'home. El seu lema era "Un nou humanisme", i el valor de l'home hi era considerat en tots els aspectes: l'home i la naturalesa, l'home i l'economia, l'home i la comunitat, l'home i la creativitat. Cap temàtica com aquesta no és superada en el món actual. Catalunya, i amb ella Espanya, hi tenia molt a dir.

Paral·lelament, tota la ciutat antiga es renovava, i d'una manera especial la plaça de Santa Maria del Mar i el barri de Ribera: l'església de Sant Pere de les Puel·les, la plaça de Sant Agustí, el Liceu, L'Antic Hospital de la Santa Creu, la Casa de la Caritat i la Casa de la Misericòrdia, l'església del Carme, Sant Pau del Camp i els seus entorns, la plaça del Pi, l'accessibilitat a les velles muralles romanes i a les seves places properes, l'església de Sant Just i Pastor, el carrer de Llador, etc. Era un gran projecte.

La ciutat actual es rejueniva. Hi sorgien noves vies urbanes, s'hi eixamplaven algunes places, com la d'Espanya i la de l'estació de Sants, la d'Alfons X el Savi i l'annexa plaça Castellana per tal d'unir-les, els entorns de l'Hospital de Sant Pau, la plaça Joanic, la plaça de les Glòries, l'estació de la Sagrera, l'accés al Parc Güell, etc., a la vegada que s'enllestien jardins tan importants com els del Tibidabo, els de Montjuïc, els Tres Turons, els de vora el mar des del Besòs a la Barceloneta, etc. Aquesta mateixa visió es prolongava fins al mar —el Parc de la Ciutadella—, alhora que es restauraven els jardins del centre urbà amb la il·lusió de crear el cinturó de zones verdes de les Drassanes.

N'havia de néixer una altra ciutat, íntimament lligada amb els pobles de la seva rodalia, en una pluralitat d'esforços, amb cordial i recíproca potenciació. ¿Somniàvem? Els somnis de la raó poden arribar a la raó de la fol·lia.

Els somnis dels servidors dels pobles, però, han estat sempre camí de nous encontres.

Aquesta visió de Barcelona, desgraciadament, no va ser compartida pels cridats a dur-la a terme. S'hi van adduir, sense precisar-los, tebis arguments de caràcter econòmic. Dolorosa va ser la certesa amb què foren exposats, sense fe, sense esperança, diluïts en un demà desdibuixat. Tots aquells escrúpuls que van significar un pas endarrera han perdut, avui, la seva aparent vigència. Sevilla, al capdavant, serà la seu d'una nova Exposició Universal. Tristíssim testimoni de la desviació que pateixen els pobles que han perdut la fe en ells mateixos.

Barcelona, per essència del seu propi destí, ha estat el gran catalizador de la solidaritat de tota la nostra terra. Als catalans no ens calen èxodes. Ens hem pogut realitzar en la nostra pròpia pàtria sense necessitat de recórrer a altres metròpolis. Som fills de la tradició i de la inquietud.

No desgavellar Barcelona, no paralitzar-la, constituïa, per a nosaltres, una tasca plena de significats. És per aquest motiu que la Carta Municipal va enllaçar amb la Comarca i més tard amb l'Àrea Metropolitana, amb el disseny de dotar d'una adequada organització la zona metropolitana que hi anava sorgint.

Un poble no es pot desentendre dels seus valors. L'art, eixit d'una cultura, és l'expressió viva d'una comunitat que creu en el seu destí. L'Exposició Universal era, fonamentalment, expressió de la nostra vida, una crida a una més plena vivència i una convocatòria per a una acció comunitària. L'art hi tenia un important paper. Era la manifestació de la nostra capacitat creadora. No ens calia res més que la pròpia voluntat i l'afany de ser. L'art, com tot el que preua l'esperit, només necessita el càlid alè del verb que sempre ha habitat entre nosaltres.

El temps, amb el seu pas inexorable, hi creà noves perspectives. Nosaltres hi posàrem l'ànima d'enamorats i de servidors lleials de la ciutat, a la qual deu Catalunya una part bàsica del seu equilibri i de la seva grandesa. Aquest fet no es podia pas oblidar en moments difícils, i, menys encara, menystenir-lo.

Vàrem procurar d'enriquir el patrimoni municipal, i hi aportàrem obres de tots els temps, des de les dels mestres mediavals fins a les d'avantguarda. Vàrem impulsar la restauració de vells espais sense oblidar la creació d'altres àmbits. En els propòsits aprovats de l'Exposició, hi volguérem plantejar el repte de la Barcelona del futur.

A tot plegat, ens hi va menar un únic afany: la fidelitat a la personalitat històrica que Barcelona encarna i aglutina.

Qualsevol artista, qualsevol polític, treballa amb el material que el destí ha posat a les seves mans: la dura pedra, amb el risc d'oscar els cisells; marbre dúctil i resplendent... El que de debò compta és no perdre mai la fe, no abandonar l'optimisme, no deixar mai que decandeixi l'esperança.

Intèrpret d'aquestes ànsies de plenitud del nostre poble, Joan Maragall, en la seva "Oda a Barcelona", hi afirma:

"Pensa la vida que tens entorn,
aixeca el front
somnia en els set colors que hi ha en els núvols."

*DIRCURS DEL PRESIDENT DE LA REIAL ACADÈMIA
CATALANA DE BELLES ARTS DE SANT JORDI,
EXCM. SR. FREDERIC MARÈS, CONTESTANT AL
DEL EXCM. SR. JOSEP M^a DE PORCIOLES I COLOMER*

Excms. Senyors Acadèmics.
Senyores, Senyors:

Suggestiu tema el que acaba de desenvolupar el nostre il·lustre recipiendari d'avui, el senyor Josep Mª de Porcioles, en el transcurs de la lectura del seu discurs d'ingrés a l'Acadèmia, *Barcelona: Art, Creativitat i Urbanisme*.

En ell s'exalta l'home en el seu ésser, en el seu poder de creació i, especialment, en l'art, en una inseparable triologia de valors que ens centra, alhora, en el temps en què li va correspondre exercir la seva màxima representació pública de Barcelona.

El tema és més suggestiu pel fet que el seu estudi deixa de pertànyer al món de la pura entelèquia per entrar, de ple, en el món de les realitats tangibles, de les vivències ciutadanes. La Barcelona de la qual ens parla, com a escrivà públic, pren vida, carn i os, cos i ànima, perquè la va regir en una de les etapes més crítiques i difícils de la seva mil·lenària història. Hem de convenir que no és una cosa que s'esdevingui, ni molt menys, tots els dies.

Crec que el nou Acadèmic, atesa la seva professió jurídica, va escollir el tema amb especial interès; però a la vegada, donat el seu encès barcelonisme, amb autèntica passió. Em semblaria molt bé que així fos, ja que un mandat que arriba a més de 16 anys al davant dels destins d'una ciutat, no es compleix perquè sí, ni és pot oblidar fàcilment, i és ben mereixedor de ser remembrat més d'una vegada. I ningú com ell, donada la seva qualitat de notari públic, no en podia donar fe.

Bé: anem al comentari breu de la missió que, com a portaveu de l'Acadèmia, se'm va conferir.

Per tal com, per circumstàncies especials, ens tocà mantenir durant mig segle relacions més o menys constants amb les autoritats que regien el govern de la ciutat, som els qui més i millor podem jutjar la tasca que va portar a

terme l'il·lustre recipiendari d'avui, el senyor Josep Mª de Porcioles i Colomer, durant els llargs anys del seu mandat al front de l'Ajuntament de Barcelona.

Fins aleshores, hi havia hagut diferents alcaldes amb els quals em vaig veure obligat, pels meus càrrecs representatius, a mantenir-hi contacte o una estreta relació. Per aquells temps els alcaldes, en la seva majoria, tenien l'inveterat costum de presentar-se a l'Ajuntament al voltant de les dotze del migdia i, en molts casos, a la una de la tarda, per allò que ells en deien, amb un cert èmfasi, "dia de firma"; és possible que fos un acte solemne, no diré que no; però avalar projectes i signar expedients en què, en el millor dels casos, poc, o molt poc, hi havia intervingut el propi alcalde; crec que no n'hi havia per tant. Però era així i calia respectar-ho. Les coses són com són, i no com voldríem que fossin.

No cal dir el difícil que era tractar un assumpte amb l'alcalde, en haver de rebre, després de la signatura, almenys vint visites en el transcurs de tres hores com a molt. Era decepcionant pensar que, a cada visitant sols li podien correspondre dos minuts, i comprendre la poca eficàcia de tot allò. Nou minuts donaven molt poc de si; tan poc, que amb prou feines es podia saludar, donar la mà al alcalde, interessar-se per la seva salut, i poca cosa més.

Potser, aneu a saber, aquesta era l'autèntica i feliç missió que se li encomanava: rebre i saludar amb un somriure i una estreta de mà els ciutadans, en especial els hostes il·lustres, a qui calia donar la benvinguda en nom de la ciutat.

Naturalment, hi podia haver, i hi va haver, segurament, l'alcalde que entengués que la seva funció tenia un camp més ampli; que el seu nomenament portava implícits deures i compromisos més alts que els decoratius i protocolaris, de pura representativitat oficial, i arribés a interessar-se pels problemes i interessos dels seus ciutadans.

Però jo no recordo, durant els meus anys de relació amb l'Ajuntament, i en sumen molts, cap alcalde que m'hagués citat per rebre'm abans de les onze del matí. Vull recordar, i amb això es demostra que això de matinar no era cosa corrent entre els polítics, que quan Cambó fou nomenat per primera vegada, el 1918, ministre de la Corona, va prendre el bon costum de presentar-se al Ministeri a les nou en punt del matí. I quin enrenou, Déu meu, el que hi va haver a tot Madrid!. Aquests catalans! es va dir. No hi van faltar comentaris, alguns d'ells escabrosos.

Doncs bé: quan el senyor Josep Mª de Porcioles va ser nomenat alcalde de Barcelona, la primera audiència que em va donar va ser a les nou del matí, i va ser el mateix alcalde qui em va assenyalar una hora tan matinera en la tasca de la vida municipal. Recordo que em vaig fer repetir l'hora, ja que creia haver-ho entès malament. Amb un somriure, i amb un cert èmfasi, em va repetir: "Sí, sí, a les nou del matí". Amb sinceritat haig de dir que no en vaig quedar del tot convençut, però, pel que pogué passar, vaig decidir presentar-me al seu despatx a les nou menys cinc minuts. Quina no va ser la

meva sorpresa quan em vaig trobar amb què l'alcalde ja era al seu despatx, treballant.

I així, com dic les nou del matí, hauria pogut dir les nou del vespre, hora també inversemblant aleshores, ja que tampoc no recordo cap alcalde que, en el seu treball, arribés a aquestes hores vespertines; hores aquelles que en la sala del "Consell de Cent" només es veuen les ombres "dels antics consellers".

Potser als qui no coneguin com era la vida municipal, tot això els semblarà de poc interès, però s'equivocarien els qui pensessin així, perquè per a mi en tèn, i molt, ja que va marcar un nou estil en el regir del govern municipal: una profunda i vital transformació. El nou alcalde va recuperar la plena autoritat de dret en tot allò que és d'interès per a la ciutat.

Les coses van canviar en la seva arrel, que és la veritable manera de canviar l'essència de les coses; el nou estil en la funció de govern exigia una pública i notòria exemplaritat de presència i acció. Així ho entenia el nou alcalde quan, en prendre possessió de l'Ajuntament, ho fa ja amb sacrifici total: ja no tornarà a traspasar la porta del seu despatx notarial. La vocació i l'afany de servei els dedicarà, plenament des d'ara, al millor servei dels interessos de la seva estimada Barcelona.

Ja no hi han dies ni hores especials "d'assistència i signatura". La seva presència a l'Ajuntament no té alternances, sinó continuïtat, permanència.

Però tot i essent la presència física important, ho deixaria de ser si no anés acompanyada d'activitat i eficàcia en el plantejament i estudi dels projectes que la vida i el desenvolupament d'una gran ciutat comporten; preocupació de tots els dies, de totes les hores.

El nou estil Porcioles, al front de l'Ajuntament de Barcelona, respecte a les Belles Arts, porta ben assenyalada l'empremta indeleble de la seva personalitat. Molts dels qui m'esteu escoltant, ahir col·laboradors de la seva obra artística, sou, avui, els millors testimonis d'aquest nou estil.

L'ocasió, per a qui us parla, no podria ser més propícia, ni més grata, per glossar-la i valorar-la en la dimensió que mereixeria si m'ho permetés l'espai limitat que exigeixen aquestes ratlles protocolàries de resposta al discurs del nou acadèmic.

Però per comprendre el grau de les seves preferències i inclinacions per les activitats i el goig de l'esperit, n'hi haurà prou amb què us expliqui com transcorrien les meves visites al seu despatx de l'Ajuntament. Com a mostra, serà suficient una d'elles.

S'esdevingué un dia qualsevol del mes de juliol de l'any 1968. Són les vuit del vespre. A la seva secretaria em diuen que l'alcalde porta quatre hores tancat al seu despatx. El matí ha estat dur, més de vint-i-dues visites; però abans ja havia despatxat amb els caps de negociat. L'avisen de la meua arribada, i, de seguida, em diuen que hi passi; hi entro.

L'alcalde està abstret a la seva taula de treball, mig tapat per muntanyes de papers, expedients i lligalls. S'aixeca i, afectuós com sempre, m'invita a seure. Seiem tots dos, i, després d'unes paraules de salutació, em diu: "Amic Marès, és oportuna la seva visita, estic tip de tants papers, he tingut un matí

terrible". "Sí, ja m'ho han dit", li dic. "Necessito un descans, un repòs grat a l'esperit", i afegeix: "Parlem de l'art, és l'única cosa que em distreu i em complau de veritat".

El seu rostre esgotat, pàl·lid, es transforma ràpidament, s'il·lumina; la seva paraula neix espontània; s'aixeca, mou els braços, com si volgués dibuixar en l'aire els seus plans i projectes en estudi, fantasies i realitats. Els seus ulls, apagats, ja no són els mateixos; vius, espuirgen i s'il·luminen. Enraonador, amb la seva verbositat poderosa i exhuberant imaginació, llisca pels camins somniadors de l'art.

Ja he dit que vaig tractar amb molts alcaldes, però m'hauria de remuntar als anys vint, quan vàrem preparar la nostra segona Exposició Internacional de Barcelona de 1929, per trobar, al front dels destins de la ciutat, un altre alcalde de semblant empena i coratge: el Baró de Viver, barceloní de pro, a qui la ciutat, que ell tant va estimar, deu reconeixement per sempre. Dos alcaldes que, en el transcurs de mig segle, van saber somniar en la prosperitat i grandesa de la ciutat. Parlo sense exagerar; tots aquells que vàrem tenir l'honor de col·laborar en l'obra d'ambdós, de compartir, amb ells, il·lusions i somnis que enaltissin el prestigi de la nostra Barcelona, coneixem els seus amors, els seus desvetllaments i les seves inquietuds.

¿Que tingueren les seves fallences?, És cert, ¿però qui no les ha tingudes al llarg de la seva vida, en la mesura dels nostres errors humans? Moltes vegades, no poques, la culpa no hauria de recaure totalment sobre ells; altres varen ser els veritables culpables, que fallaren en l'assessorament que per la seva funció els corresponia i els obligava, i que el temps s'encarregarà de responsabilitzar.

Parlar de l'obra en pro de l'art i dels artistes que va dur a terme el senyor Josep Mª de Porcioles, durant el seu mandat, seria repetir el que tots ja sabem i, majorment, després d'haver-ho sentit per ell mateix en el transcurs del seu documentat discurs.

Però he de mencionar, perquè oblidar-ho seria injust, la tasca museística que va fer, i que em va tocar viure molt de prop; la seva obra predilecta, atesa l'estima que va posar-hi: la creació i ampliació de museus i l'enriquiment del seu patrimoni artístic té escassos precedents en els annals dels museus de Barcelona.

Les seves renovades visites als museus varen ser, sempre, el major estímul per al seu personal, que tants desvetllaments i sacrificis hi va posar sempre. No oblidaré mai la seva presència en el meu museu, l'interès perquè fos conegut pels visitants il·lustres de la ciutat, als quals hi acompanyava personalment, l'orgull amb què mostrava les seves riqueses, que qualificava de "fabulós patrimoni museístic de la ciutat". En el seu interès pels museus mai no ha tingut èmul semblant.

L'entusiasme, el fervor que va saber dedicar a tan benmèrita obra, mereixen el record i la gratitud dels bons barcelonins.

Seria interminable si hagués de mencionar totes les iniciatives d'ordre cultural i artístic que va arribar a patrocinar. Direm, només, que no hi va haver certamen o exposició de marcat interès que no mereixés el seu suport

més decidit. Fecunda tasca la seva, que va fer que la nostra Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi l'escollís per a tan honorable càrrec, per vot unànim de tots els acadèmics.

Alt honor que l'Acadèmia confereix a aquells qui es distingeixen en el cultiu, coneixement i estudi de les Belles Arts. Però, també, i amb especialíssima consideració, a aquells qui, sense estar compresos en algunes d'aquelles activitats de l'esperit, es van significar pel seu amor a l'art, per la seva constant protecció i estímulo als artistes.

Si dins de la nostra Acadèmia sempre ha merescut un lloc destacat la presència del "mecenatge", en poques ocasions l'hem vist brillar tant com en el recipiendari d'avui, que ve a ocupar-lo amb tan alt i reconegut prestigi.

Josep Mª de Porcioles: en donar-vos la benvinguda en aquesta Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, estic convençut que la vostra presència entre nosaltres haurà d'esdevenir fructuosa en bé de l'art de Catalunya.

He dit.

Barcelona, maig de 1985.

FREDERIC MARÈS.